

รายงานการวิจัย

กระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชน

โดยใช้วัดเป็นฐาน: กรณีศึกษา วัดในจังหวัดนครปฐม

MOBILIZATION PROCESS AN APPLICATION OF SUFFICIENCY ECONOMY

PHILOSOPHY FOR SUSTAINABLE COMMUNITY DEVELOPMENT

BY TEMPLES-BASED: A CASE STUDY TEMPLES

IN NAKHON PATHOM PROVINCE

ธนะชัย สามล

พระมหาอรุณ ปณฺณารุโณ

กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์

นภารัตน์ กิตติรัตนมงคล

สุพัตรา สันติรุ่งโรจน์

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รายงานการวิจัย

กระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชน

โดยใช้วัดเป็นฐาน: กรณีศึกษา วัดในจังหวัดนครปฐม

MOBILIZATION PROCESS AN APPLICATION OF SUFFICIENCY ECONOMY

PHILOSOPHY FOR SUSTAINABLE COMMUNITY DEVELOPMENT

BY TEMPLES-BASED: A CASE STUDY TEMPLES

IN NAKHON PATHOM PROVINCE

ธนะชัย สามล

พระมหาอรุณ ปณฺณารุโณ

กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์

นภารัตน์ กิตติรัตนมงคล

สุพัตรา สันติรุ่งโรจน์

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยกระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชน โดยใช้วัดเป็นฐาน: กรณีศึกษา วัดในจังหวัดนครปฐม มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษาบทบาทของวัดต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน 2) เพื่อศึกษากระบวนการความร่วมมือของประชาชนต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของวัดในจังหวัดนครปฐม 3) เพื่อเสนอกระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน ดำเนินการด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีพื้นที่ศึกษา คือ วัด 3 แห่งในจังหวัดนครปฐม ได้แก่ วัดวังตะกุ่ม วัดไร่ขิง และวัดบ่อน้ำจืด

ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1. บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับชุมชน แบ่งได้เป็น 2 ด้าน คือ บทบาทการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาดำเนินงานในชุมชน และบทบาทของพระสงฆ์ต่อหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ระดับปัจเจกและระดับกลุ่ม 2. กระบวนการความร่วมมือของประชาชนต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของวัดในจังหวัดนครปฐม แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว เศรษฐกิจพอเพียงแบบกลุ่ม และ เศรษฐกิจพอเพียงแบบเครือข่ายทางสังคม 3. กระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน จำเป็นต้องมีกลไกและกระบวนการดำเนินงานในชุมชน แต่ละชุมชนหรือแต่ละพื้นที่ จัดตั้งแกนนำชุมชน และผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับคณะพระสงฆ์ภายในวัด โดยโครงสร้างการทำงาน และตัวแทนจากทุกภาคส่วนในคณะทำงาน กำหนดบทบาทหน้าที่เอาไว้อย่างชัดเจน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างวัดเขตเมืองและเขตชนบทที่มีการนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปพัฒนาชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐาน ว่ามีปัจจัยสนับสนุนและข้อจำกัดในบริบทพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน เพื่อจัดทำแผนการพัฒนาวัดเขตเมืองและชนบทภายใต้บริบทชุมชนที่เหมาะสม

คำสำคัญ: 1. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2. วัดเป็นฐาน 3. ความร่วมมือของประชาชน 4. การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ABSTRACT

Research on the application of the sufficiency economy philosophy in the community process using temples as a base: A case study of temples in Nakhon Pathom Province The research objectives are: 1) to study the role of temples in the application of the sufficiency economy philosophy for sustainable community development 2) to study the process of public cooperation in the application of the sufficiency economy philosophy for sustainable community development of temples in Nakhon Pathom Province 3) to propose a process for upgrading the application of the sufficiency economy philosophy for sustainable community development using temples as a base.

The research was conducted using qualitative research methods. The study area was 3 temples in Nakhon Pathom Province: Wat Wang Taku, Wat Rai Khing, and Wat Bon Nam Chuet. The results of the study were divided into 3 issues: 1. The role of temples and monks in the application of the sufficiency economy philosophy with the community, which can be divided into 2 aspects: the role of applying the concept of the sufficiency economy philosophy with Buddhist principles to operate in the community and the role of monks in the sufficiency economy philosophy at the individual and group levels. 2. The process of public cooperation in applying the sufficiency economy philosophy for sustainable community development of temples in Nakhon Pathom Province, which can be divided into 3 levels: sufficiency economy at the individual and family levels Group Sufficiency Economy and Social Network Sufficiency Economy 3. The process of raising the level of implementation of the Sufficiency Economy Philosophy for sustainable community development using temples as a base requires a mechanism and operational process in each community. Each community or area must establish community leaders and community leaders to drive the Sufficiency Economy together with the monks in the temple. The working structure and representatives from all sectors in the working group must clearly define their roles and responsibilities.

Recommendations from the research should include a comparative study between temples in urban and rural areas that have implemented the Sufficiency Economy Philosophy to develop communities using temples as a base. There should be supporting factors and limitations in the context of the different regions to create a development plan for urban and rural temples under an appropriate community context.

Keywords: 1. Sufficiency Economy Philosophy 2. Temples as the base 3. People's cooperation 4. Sustainable community development

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง“กระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชน โดยใช้วัดเป็นฐาน: กรณีศึกษา วัดในจังหวัดนครปฐม” ได้รับทุนอุปถัมภ์จากสถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 เพื่อให้ดำเนินงานวิจัยตามพันธกิจของมหาวิทยาลัยว่าด้วยความเป็นเลิศทางวิชาการตามแนวพระพุทธศาสนา

สัมฤทธิ์ผลแห่งการครั้งนี้ลุล่วงแล้วเสร็จด้วยดี เพราะความเมตตาอนุเคราะห์ของ 1) คณะผู้บริหารวัด ได้แก่ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ไวยาวัจกร คณะกรรมการวัด 2) องค์กร กลุ่มอาชีพ กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน 3) ประชาชนในพื้นที่ ประกอบด้วยวัดวังตะกูด อำเภอเมือง วัดไร่ขิง อำเภอสามพราน วัดบ่อน้ำจืด อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ขออนุโมทนาคารวะขอบพระคุณ พระมหาทองเชิด กตปุญโญ, ผศ.ดร. และ ดร. ปาน กิมปี ในนามผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้เมตตาให้ข้อเสนอแนะ เพื่อการแก้ไขงานวิจัยให้มีความสมบูรณ์

สาระวิชาการหรือประโยชน์ที่จะพึงมีจากการวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยขอมอบเป็นกุศลกิจแก่ผู้มีอุปการคุณทุกท่าน และหากมีความบกพร่องหรือผิดพลาดประการใด ยินดีน้อมรับเพื่อปรับปรุงโดยประการทั้งปวง

นายธนะชัย สามล
หัวหน้าโครงการวิจัย
30 กันยายน 2567

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญรูปภาพ	ช
บทที่	
1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 ปัญหาวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	3
1.4 นิยามศัพท์	3
1.5 ขอบเขตของการวิจัย	4
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	5
2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	6
2.2 แนวคิดความร่วมมือ	12
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน	18
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน	27
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน	31
2.6 แนวคิดการบริหารกิจการคณะสงฆ์	34
2.7 แนวคิดการใช้วัดเป็นฐาน	47
2.8 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	50
2.9 สรุปกรอบแนวความคิด	53
3 วิธีดำเนินการวิจัย	
3.1 การออกแบบงานวิจัย	54
3.2 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง	56
3.3 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล	56
3.4 วิธีการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย	56
3.5 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล	57

4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
4.1	ข้อมูลทั่วไปของวัด	59
4.2	บทบาทของวัดต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไป ประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน	61
4.3	กระบวนการความร่วมมือของประชาชนต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของวัดใน จังหวัดนครปฐม	70
4.4	กระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไป ประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน	72
5	สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	
5.1	สรุปผลการวิจัย	74
5.2	การอภิปรายผลการวิจัย	78
5.3	ข้อเสนอแนะ	82
	บรรณานุกรม	84
	ภาคผนวก	
	ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย	94
	ภาคผนวก ข แบบวิเคราะห์เอกสาร	96
	ภาคผนวก ค แบบสังเกตการณ์	98
	ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์ ชุดที่ 1 สำหรับวัดในจังหวัดนครปฐม	100
	ภาคผนวก จ แบบสัมภาษณ์ ชุดที่ 2 สำหรับชุมชนในพื้นที่วัดในจังหวัดนครปฐม	103
	ภาคผนวก ฉ ผลการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย ชุดที่ 1	106
	ภาคผนวก ช ผลการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย ชุดที่ 2	109
	ภาคผนวก ซ เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน	112
	ประวัตินักวิจัย	114

สารบัญรูปภาพ

ภาพที่		หน้า
2.1	ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	7
2.2	บทบาทของพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	52
2.3	สรุปกรอบแนวความคิด	53
3.1	วิธีดำเนินการวิจัย	55
4.1	แผนผังการประยุกต์ใช้หลักธรรมกับเศรษฐกิจพอเพียงของวัดวังตะกู	68
4.2	แผนผังการประยุกต์ใช้หลักธรรมกับเศรษฐกิจพอเพียงของวัดไร่ขิง	69
4.3	แผนผังการประยุกต์ใช้หลักธรรมกับเศรษฐกิจพอเพียงของวัดบ่อน้ำจืด	70
4.4	แผนผังแสดงการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนในแต่ละระดับสังคม	71

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีเหตุผลทางวิชาการรองรับและสามารถพิสูจน์ด้วยหลักการทางวิทยาศาสตร์ได้เช่นเดียวกับหลักเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก โดยทั้งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐศาสตร์กระแสหลักต่างมีแนวคิดตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า มนุษย์มีความต้องการอย่างไม่สิ้นสุดขณะที่ทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัด และทั้งสองทฤษฎีต่างก็มีวิธีการดำเนินการเดียวกันคือเพื่อบรรลุสิ่งเดียวกันคือประสิทธิภาพสูงสุดจากการใช้ทรัพยากร แต่สิ่งที่แตกต่างกันคือ เป้าหมายและวิธีการนำไปสู่เป้าหมาย กล่าวคือปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีเป้าหมายนอกจากเรื่องของเศรษฐกิจแล้วยังเชื่อมโยงกับมิติในด้านความสุขที่ได้จากครอบครัว สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ด้วยการใช้หลักความพอเพียง ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ขณะที่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักจะเน้นเป้าหมายเพียงวัตถุด้วยการเพิ่มผลผลิตของประเทศ ทั้งนี้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถ นำไปประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับด้วยการยึดหลักการดำเนินเศรษฐกิจบนทางสายกลาง ซึ่งจะส่งผลให้เศรษฐกิจมีการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน (วรารุท พลาศรี, 2561) ซึ่งภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ถือเป็นสาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลง ทั้งเชิงจิตวิญญาณและกายภาพ จนต้องมีการแก้ไขปัญหาด้วยการนำหลักพุทธธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาที่พอเพียง โดยอิทธิพลของหลักพุทธธรรมที่มีคุณภาพส่งผลต่อการพัฒนาชีวิต ที่มีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีข้อค้นพบว่า นวัตกรรมสู่การเปลี่ยนแปลงการพัฒนาชีวิตที่พอเพียงจะเกิดขึ้นได้ ไม่สามารถอาศัยเฉพาะระบบสังคมอย่างระบบเศรษฐกิจ กฎหมายและเทคโนโลยี แต่ต้องอาศัยการพัฒนาปัจจัยทุกด้านที่สัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ โดยเฉพาะระดับของจิตใจให้สูงขึ้น ส่งผลให้มนุษย์มองเห็นภาพรวมของปรากฏการณ์ รวมทั้งเห็นข้อดีข้อด้อยของทุกศาสตร์ จนสามารถบูรณาการข้อดีเหล่านั้นได้อย่างสมดุล เกิดเป็นแนวทางที่ช่วยนำพาออกจากวิกฤต กลับคืนสู่ความสมดุลและพอเพียง (อรุณ ศิริจานุสรณ์, 2552) จะเห็นได้ว่าหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นมีความสัมพันธ์กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

วัดและพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์และตัวแทนของศาสนาพุทธ ถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญการพัฒนาชุมชนในแต่ละด้าน ทั้ง 1) บทบาทด้านการเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา 2) บทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจ 3) บทบาทการพัฒนาสังคม 4) บทบาทพัฒนาการเมือง 5) บทบาทการรักษา ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม 6) บทบาทด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม 7) บทบาทในการพัฒนาการศึกษา 8) บทบาทในการพัฒนาด้านสาธารณสุข (พระบัวสอน ทองสลับ, 2560) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคโลกาภิวัตน์ วัดและพระสงฆ์จะต้องมีบทบาทเป็นนักพัฒนาสังคม เช่น การตั้งมูลนิธิการศึกษาและพัฒนาชนบท และการรวมกลุ่มเพื่อนงานพัฒนาชุมชนในลักษณะเครือข่าย (Network) ของงานพัฒนาชุมชนชนบทมีหลายกลุ่ม เป็นต้น (พระครูวินัยธรจักรี ศรีจารุเมธีญาณ และคณะ. 2559: 275-287) โดยพระสงฆ์ต้องเป็นสื่อกลางในการประสานความรู้จากภายในและภายนอกสังคมเข้าไปใช้ประโยชน์และสร้างกระบวนการเรียนรู้ ไม่เพียงแต่เพื่อแก้ไขปัญหาและสนองตอบต่อความต้องการของสังคมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น แต่ควรจะเป็นไปในลักษณะของการบูรณาการที่มีการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน ทั้งด้าน

เศรษฐกิจ สังคม กระบวนการเรียนรู้ และค่านิยมอันดีงาม (ประสิทธิ์ สระทอง, 2560) จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น พบว่า ในปัจจุบันในจังหวัดนครปฐมมีวัดและพระสงฆ์จำนวนมากที่เข้ามามีบทบาทในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีประยุกต์ใช้ และเผยแพร่ให้กับประชาชนในชุมชนท้องถิ่นได้นำไปประพจน์และปฏิบัติตามจนนำไปสู่การสังคมที่ดีและมีสุข (Well being) เช่น ศูนย์การเรียนรู้สวนเกษตรอินทรีย์ตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง วัดวังตะกั่ว อำเภอมะนัง ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงวัดบางช้างเหนือ อำเภอสมาปราน วัดไร่ขิงพระอารามหลวง อำเภอสมาปราน วัดหนองกระทุ่ม อำเภอกำแพงแสน วัดแค อำเภอนครชัยศรี วัดบางภาษี อำเภอบางเลน วัดหนองกระทุ่ม อำเภอดอนตูม

อย่างไรก็ตามการที่วัดและพระสงฆ์เหล่านั้นเข้ามามีบทบาทในการในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีประยุกต์ใช้ และเผยแพร่ให้กับประชาชนในชุมชนท้องถิ่น จนนำไปสู่การสังคมที่ดีและมีสุข (Well being) นั้น เป็นการนำความรู้เฉพาะตน (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์เป็นความรู้ที่ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดหรือลายลักษณ์อักษรได้โดยง่าย มาประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อน จึงไม่สามารถนำชุดความรู้ดังกล่าวไปเผยแพร่และไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นได้อย่างแพร่หลาย

จังหวัดนครปฐมเป็นอู่อารยธรรมสำคัญที่มีประวัติความเป็นมายาวนานในแผ่นดินสุวรรณภูมิเป็นเมืองเก่าแก่มีความเจริญรุ่งเรืองมานับตั้งแต่สมัยสุวรรณภูมิและเป็นราชธานีสำคัญในสมัยทวารวดี ในยุคนั้นนครปฐมเป็นแหล่งเผยแพร่อารยธรรมจากประเทศอินเดียซึ่งรวมทั้งพุทธศาสนา นับได้ว่าจังหวัดนครปฐมเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาของประเทศไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ จังหวัดนครปฐมมีวิสัยทัศน์ คือ “เป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตร อุตสาหกรรมที่ปลอดภัยได้มาตรฐานสากล การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี” โดยมียุทธศาสตร์การพัฒนาที่สำคัญคือเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ลดปัญหาครัวเรือนและสิ่งแวดล้อม สร้างความเสมอภาค และความเท่าเทียม โดยนำศาสตร์พระราชามาเป็นแนวทางหลัก เพื่อส่งเสริมระบบเศรษฐกิจให้เกิดรายได้แก่ประชาชน ตลอดจนเพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยการสนับสนุนและส่งเสริมความเข้าใจในการนำศาสตร์พระราชามาปฏิบัติให้เกิดความยั่งยืน (สำนักงานจังหวัดนครปฐม, 2560)

สำหรับวัดวังตะกั่ว อำเภอมะนัง วัดไร่ขิง อำเภอสมาปราน วัดบ่อน้ำจืด อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เป็นวัดที่มีการดำเนินในการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรม และมีการดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยมีความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในพื้นที่ ทั้งนี้ชุมชนที่อยู่รายรอบได้มีการดำเนินชีวิตตามวิถีพุทธ โดยได้ดำเนินการตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนารวมถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และมีการขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะวันพระและวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น กิจกรรมที่ส่งเสริมความรัก ความสามัคคีปรองดองของคนในชุมชน กิจกรรมการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และการประยุกต์ใช้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

จากที่มาและความสำคัญดังกล่าวจะเห็นได้ว่า หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักปรัชญาที่มีความเป็นสากล ทั้งนี้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับด้วยการยึดหลักการดำเนินเศรษฐกิจบนทางสายกลาง ทั้งเชิงจิตวิญญาณและกายภาพ จนต้องมีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาที่พอเพียงโดยผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนา เผยแพร่และประยุกต์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้สอดคล้องกับหลักการดังกล่าวคือวัดและพระสงฆ์ที่ต้องเป็นสื่อกลางใน

การประสานความรู้จากภายในและภายนอกสังคมเข้าไปใช้ประโยชน์และสร้างกระบวนการเรียนรู้ ไม่เพียงแต่เพื่อแก้ไขปัญหาและสนองต่อความต้องการของสังคมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้นแต่ควรจะเป็นไปในลักษณะของการบูรณาการที่มีการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม กระบวนการเรียนรู้ และค่านิยมอันดีงาม จึงนำมาสู่การศึกษาบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนโดยการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้กระบวนการจัดการความรู้ เพื่อนำมาจัดระบบความรู้ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดและพระสงฆ์ที่นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้และเผยแพร่สู่ประชาชน โดยพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาได้แก่วัดวังตะกู อำเภอเมืองวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี วัดบางช้างเหนือ อำเภอสามปราชญ์ วัดบ่อน้ำจืดและวัดลาดหญ้าไทร อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยผลการวิจัยในครั้งนี้สามารถนำไปสู่จัดการความรู้และถ่ายทอดรูปแบบการจัดการความรู้บทบาทของวัดและพระสงฆ์ที่มีต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

1.2 ปัญหาวิจัย

1. บทบาทของวัดต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นอย่างไร
2. กระบวนการความร่วมมือของประชาชนต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของวัดในจังหวัดนครปฐม เป็นอย่างไร
3. กระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน ควรเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของวัดต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
2. เพื่อศึกษากระบวนการความร่วมมือของประชาชนต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของวัดในจังหวัดนครปฐม
3. เพื่อเสนอกระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน

1.4 นิยามศัพท์

ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดความหมายของคำสำคัญที่ใช้ในการวิจัยไว้ ดังนี้

กระบวนการขับเคลื่อน หมายถึง ขั้นตอนของการดำเนินงานเพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยชุมชนมีส่วนร่วมต่อการเปลี่ยนแปลงนั้น

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐ ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี โดยมีเงื่อนไขพื้นฐานคือ ความรู้ และคุณธรรม อันจะนำไปสู่การ

ดำเนินชีวิตที่สมดุลยั่งยืน สามารถรับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน หมายถึง การทำให้ชุมชนมีความเจริญและเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด และสามารถจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างเท่าเทียมกันโดยต้องคำนึงถึงความเสี่ยงของทรัพยากรในชุมชน และใช้ทรัพยากรให้เกิดความสูญหายน้อยที่สุด ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์บำรุงรักษาทรัพยากรเพื่อไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อคนในรุ่นถัดไป

การใช้วัดเป็นฐาน หมายถึง ฐานคิดในการพัฒนาชุมชนโดยให้วัดเป็นจุดศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชนโดยรอบเพื่อความเจริญก้าวหน้าของชุมชน รวมทั้งองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ภาคประชาสังคม องค์กรภาครัฐหรือองค์กรภาคเอกชน

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

1.5.1 ขอบเขตหน่วยการการวิเคราะห์

การศึกษาครั้งนี้ มีขอบเขตด้านประชากร คือ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะเลือกวัดในจังหวัดนครปฐมที่นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชน ได้แก่ วัดวังตะกุ่ม อำเภอมะนัง วัดไร่ขิง อำเภอสมาปราน วัดบ่อน้ำจืด อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ตลอดจนหน่วยงานและประชาชนในพื้นที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การเลือกตัวอย่าง (Sample) ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจงตามวัตถุประสงค์ (Purposive selection) โดยกลุ่มเป้าหมายคือวัดวังตะกุ่ม อำเภอมะนัง วัดไร่ขิง อำเภอสมาปราน วัดบ่อน้ำจืด อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยกำหนดให้มีการรวบรวมข้อมูลจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) คณะผู้บริหารวัด ได้แก่ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ไวยาวัจกร คณะกรรมการวัด 2) องค์กร กลุ่มอาชีพ กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน 3) ประชาชนในพื้นที่

1.5.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาในครั้งนี้มุ่งศึกษากระบวนการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่นำไปใช้ในชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐาน

1.5.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาครั้งนี้มีขอบเขตด้านพื้นที่ของวัดในจังหวัดนครปฐมที่นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชน ได้แก่ วัดวังตะกุ่ม อำเภอมะนัง วัดไร่ขิง อำเภอสมาปราน วัดบ่อน้ำจืด อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้ทราบบทบาทของวัดต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
2. ได้ทราบกระบวนการความร่วมมือของประชาชนต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของวัดในจังหวัดนครปฐม
3. ได้ทราบกระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแนวทางและพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ในด้านดังกล่าวต่อไป

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐาน : กรณีศึกษา วัดในจังหวัดนครปฐม” ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารรวบรวมแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยนำเสนอแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังนี้

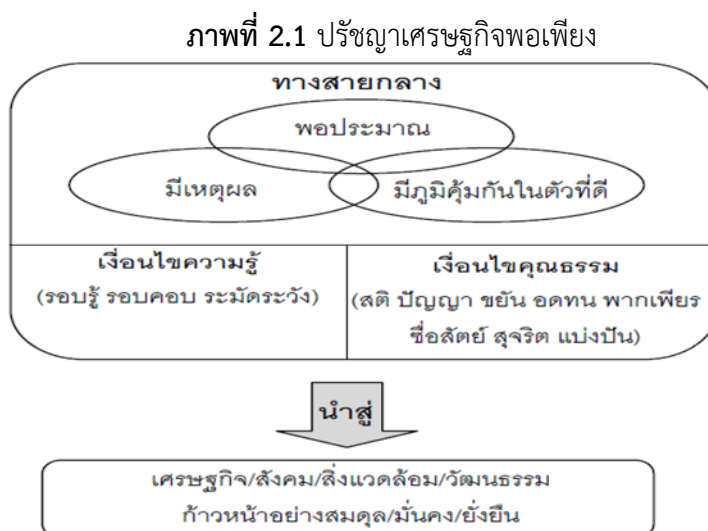
- 2.1 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 2.2 แนวคิดความร่วมมือ
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- 2.6 แนวคิดการบริหารกิจการคณะสงฆ์
- 2.7 การใช้วัดเป็นฐาน
- 2.8 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.9 สรุปกรอบแนวความคิด

2.1 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ยึดหลักสามห่วงสองเงื่อนไข โดยหลักสามห่วง คือความพอประมาณ ความมีเหตุผลและต้องมีภูมิคุ้มกัน สองเงื่อนไขคือจะต้องมีความรู้ คู่คุณธรรม โดยที่ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2547: 5-7)

2.1.1 หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยคุณลักษณะ 3 ประการ และเงื่อนไข 2 เงื่อนไข ดังแผนภาพที่ 2.1

ห่วงที่ 1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

ห่วงที่ 2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

ห่วงที่ 3 ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตโดยมีเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ ดังนี้

เงื่อนไข 1 เงื่อนไขความรู้ องค์ประกอบในการทำงานทุกอย่างต้องเริ่มต้นจากความรู้ซึ่งต้องรู้จัก รู้กว้างและสามารถนำวิชาการต่าง ๆ นั้นมาวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอนอย่างรอบคอบและระมัดระวัง เพราะหากไม่มีความรู้การนำไปปฏิบัติอาจมีปัญหา

เงื่อนไข 2 เงื่อนไขคุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต (มูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ, สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ แนวคิด ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, 2555)

เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายอย่างเดียวกันหรือเหมือนกันกับเศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจบูรณาการ เศรษฐกิจศีลธรรม เศรษฐกิจพื้นฐาน และเศรษฐกิจชุมชน โดยในส่วนของเศรษฐกิจพื้นฐานนั้น หมายถึง เศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทำนุบำรุงพื้นฐานของตัวให้เข้มแข็งทั้งทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคมก็คือเศรษฐกิจชุมชน เพราะฉะนั้นเศรษฐกิจพื้นฐานกับ

เศรษฐกิจชุมชนคืออย่างเดียวกัน หัวใจของเศรษฐกิจพื้นฐานหรือเศรษฐกิจชุมชนอยู่ที่การรวมตัวของชาวบ้านในการทำอาชีพต่าง ๆ เช่น เกษตรกรรม การแปรรูปอาหาร งานหัตถกรรม ธุรกิจชุมชน ศูนย์การแพทย์แผนไทย กองทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาทุนทุก ๆ ทางพร้อมกันคือ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนทางเศรษฐกิจ (ประเวศน์ วะสี, 2541 : 40-46) โดยดำเนินการตามฐานคิดการพัฒนาเพื่อความพอเพียง ดังนี้

1. ยึดแนวพระราชดำริในการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงตามขั้นตอนทฤษฎีใหม่
2. สร้างพลังงานสังคม โดยการประสานพลังสร้างสรรค์ของทุกฝ่ายในลักษณะพหุภาคี อาทิ ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ธุรกิจเอกชน สื่อมวลชน ฯลฯ เพื่อให้ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาธุรกิจชุมชน
3. ยึดพื้นที่เป็นหลักและใช้องค์กรชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ส่วนภาคีอื่น ๆ ทำหน้าที่ช่วยกระตุ้นอำนวยความสะดวก ส่งเสริมและสนับสนุน
4. ใช้กิจกรรมของชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้และการจัดการร่วมกันพร้อมพัฒนาอาชีพที่หลากหลายเพื่อเป็นทางเลือกของคนในชุมชนซึ่งมีความแตกต่างกัน ทั้งด้าน เพศ วัย การศึกษา ความถนัด ฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น
5. ส่งเสริมการรวมกลุ่มและการสร้างเครือข่าย องค์กรชุมชนเพื่อสร้างคุณธรรมจริยธรรม” และการเรียนรู้ที่มีคุณภาพอย่างรอบด้าน อาทิ การศึกษา สาธารณสุข การฟื้นฟูวัฒนธรรม การจัดการสิ่งแวดล้อม ฯลฯ
6. วิจัยและพัฒนาธุรกิจชุมชนครบวงจร (ผลิต – แปรรูป – ขาย – บริโภค) โดยให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และฐานทรัพยากรของท้องถิ่นควรเริ่มพัฒนาจากวงจรธุรกิจขนาดเล็กในระดับท้องถิ่นไปสู่วงจรธุรกิจที่ใหญ่ขึ้นระดับประเทศ และระดับต่างประเทศ
7. พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่มีศักยภาพของแต่ละเครือข่ายให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ธุรกิจชุมชน ที่มีข้อมูลข่าวสารธุรกิจนั้น ๆ อย่างครบวงจร พร้อมทั้งใช้เป็นสถานที่สำหรับศึกษาดูงาน และฝึกอบรม (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2551 : 249-251)

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริขอบเขตกว้างขวางกว่าเศรษฐกิจระบบทุนนิยมซึ่งเกี่ยวกับเรื่องวัตถุซึ่งเป็นรูปธรรม เช่น เงิน ทรัพย์สินกำไร ไม่เกี่ยวกับเรื่องจิตใจซึ่งเป็นนามธรรมแต่เศรษฐกิจพอเพียงมีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุม ถึง 4 ด้าน คือ

1. มิติด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกิน ให้มีความยั่งยืนมั่นคงเพียรประกอบสัมมาอาชีพ เพื่อให้พึ่งตนเองได้ ให้พ้นจากความยากจน
2. มิติด้านสังคม เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดสังคมที่มีความสงบสุข ประชาชนมีความเมตตาเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
3. มิติด้านจิตใจ เศรษฐกิจพอเพียงเน้นที่จิตใจที่รู้จักพอ คือ พอดี พอประมาณ และพอใจในสิ่งที่มีความยินดีในสิ่งที่ได้ ไม่โลภ เศรษฐกิจพอเพียงจะต้องเริ่มต้นที่ตัวเองโดยสร้างรากฐานทางจิตใจที่มั่นคง โดยเริ่มจากใจที่รู้จักพอ เป็นการปฏิบัติตามทางสายกลาง
4. มิติด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดวัฒนธรรมหรือวิถีที่ประหยัด อดออม มีชีวิตเรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งทำให้เกิดการเป็นหนี้สิน เกิดทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งเป็นปัญหาสังคมที่ร้ายแรงที่สุดที่บ่อนทำลายชาติ

2.1.2 เศรษฐกิจพอเพียง นัยแห่งวิถีชีวิตและจิตวิสัย

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง อาจมองได้เป็น 2 ด้านคือ มองอย่างวิถีชีวิต และมองแบบจิตวิสัย

1. มองอย่างวิถีชีวิต มองภายนอก คือ ต้องมีกินมีใช้ มีปัจจัยสี่เพียงพอที่เราพูดว่าพอสมควรกับอัตภาพ ซึ่งใกล้เคียงกับคำว่าพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ

2. ส่วนความหมายด้านจิตวิสัยหรือด้านจิตใจภายนอก คือ คนจะมีความรู้สึกเพียงพอไม่เท่ากันบางคนมีเป็นล้านก็ไม่พอ บางคนมีนิดเดียวก็พอ เป็นการเพียงพอทางจิต (อุดมพร อมรรธรรม, 2549 : 28)

เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริอยู่เหนือกว่าเศรษฐกิจแบบทุนนิยมของตะวันตก ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องวัตถุที่เป็นรูปธรรม เช่น เงิน ทรัพย์สิน ก้าวไร ไม่เกี่ยวกับเรื่องจิตใจซึ่งเป็นนามธรรม แต่เศรษฐกิจพอเพียงมีขอบเขตกว้างขวางกว่าเศรษฐกิจธุรกิจ เพราะครอบคลุมถึง 4 ด้านคือ

1. มิติด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกิน ให้มีความยั่งยืนบนพื้นฐานประกอบสัมมาอาชีพ เพื่อให้พึ่งตนเองได้ ให้พ้นจากความยากจน การปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริเป็นตัวอย่างของการปฏิบัติตามเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งช่วยให้เกษตรกรจำนวนมากมีรายได้เพิ่มสูงขึ้น มีชีวิตที่เป็นสุขตามสมควรแก่อัตภาพ พ้นจากการเป็นหนี้และความยากจนสามารถพึ่งตนเองได้

2. มิติด้านจิตใจ เศรษฐกิจพอเพียงเน้นที่จิตใจที่รู้จักพอ คือ พอดี พอประมาณและพอใจในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ ไม่โลภ เศรษฐกิจพอเพียงจะต้องเริ่มที่ตัวเอง โดยสร้างรากฐานทางจิตใจที่มั่นคงเริ่มจากใจที่รู้จักพอเป็นการปฏิบัติตามทางสายกลาง

3. มิติด้านสังคม เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดสังคมที่มีความสุขสงบ ประชาชนมีความเมตตาเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ว่าคนต่างอยู่ มุ่งให้เกิดความสามัคคีร่วมมือกัน

4. มิติด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตที่ประหยัด อดออม ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยม (สมพร เทพสิทธา, 2549 : 39-40)

2.1.3 หลักในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ทุกคนสามารถนำหลักปรัชญามาเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ไม่ใช่ว่าเฉพาะในหมู่คนจน หรือเกษตรกร โดยต้อง “ระเบิดจากข้างใน” คือการ เกิดจิตสำนึกมีความศรัทธาเชื่อมั่นเห็นคุณค่า และนำไปปฏิบัติด้วยตนเองแล้วจึงขยายไปสู่ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป

1) ความพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัว มุ่งเน้นให้บุคคลและครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่าง มีความสุขทั้งทางกายและทางใจพึ่งพาตนเองอย่างเต็มความสามารถไม่ทำอะไรเกินตัว ดำเนินชีวิตโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รวมทั้งใฝ่รู้และมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อความมั่นคงใน อนาคตและเป็นที่พึ่งให้ผู้อื่นได้ในที่สุดเช่น หาปัจจัยสี่มาเลี้ยงตนเองและครอบครัวจากการประกอบ สัมมาชีพรู้ข้อมูลรายรับ-รายจ่ายประหยัดแต่ไม่ใช้ตระหนี่ ลด-ละ-เลิกอบายมุขสอนให้เด็กรู้จักคุณค่า รู้จักใช้และรู้จักออมเงินและสิ่งของเครื่องใช้ดูแลรักษาสุขภาพมีการแบ่งปันภายใน

ครอบครัว ชุมชน และสังคมรอบข้าง รวมถึงการรักษาวัฒนธรรมประเพณีและการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม

2) ความพอเพียงระดับชุมชน คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนบนหลักของความรู้รักสามัคคีสร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกันในชุมชนและนอกชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การรวมกลุ่มอาชีพ องค์การการเงิน สวัสดิการชุมชน การช่วยเหลือรักษาความสงบ ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยรวมทั้งการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในชุมชนมาสร้างประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมเพื่อสร้างเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็ง และมีความเป็นอยู่ที่พอเพียง

3) ความพอเพียงในภาคธุรกิจเอกชน เริ่มจากความมุ่งมั่นในการดำเนินธุรกิจที่หวังผลประโยชน์หรือกำไรในระยะยาวมากกว่าระยะสั้น แสวงหาผลตอบแทนบนพื้นฐานของการแบ่งปันมุ่งให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์อย่างเหมาะสมและเป็นธรรมทั้งลูกค้า คู่ค้า ผู้ถือหุ้น และพนักงาน ด้านการขยายธุรกิจต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไปรวมทั้งต้องมีความรู้และเข้าใจธุรกิจของตนเองรู้จักลูกค้าศึกษาคู่แข่ง และเรียนรู้การตลาดอย่างถ่องแท้ผลิตในสิ่งที่ถนัดและทำตามกำลังสร้างเอกลักษณ์ที่แตกต่างและพัฒนาคุณภาพ ผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง มีการเตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นมีความซื่อสัตย์รับผิดชอบต่อสังคมและป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่สำคัญต้องสร้างเสริมความรู้และจัดสวัสดิการให้แก่พนักงานอย่างเหมาะสม

4) ความพอเพียงระดับประเทศ เป็นการบริหารจัดการประเทศ โดยเริ่มจากการวางรากฐานให้ประชาชนส่วนใหญ่อยู่อย่างพอมีพอกินและพึ่งตนเองได้มีความรู้และคุณธรรม ในการดำเนินชีวิตมีการรวมกลุ่มของชุมชนหลายๆ แห่ง เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้สืบทอดภูมิปัญญาและร่วมกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างรู้รักสามัคคีเสริมสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชนให้เกิดเป็นสังคมแห่งความพอเพียงในที่สุด

2.1.4 เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง

รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรัสได้รับการสานต่อและรณรงค์กันมา โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ควรศึกษาและทำความเข้าใจเพื่อขยายผลสู่การปฏิบัติ คือ

ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ประการ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยการประโยชน์สุข หรือพูดอีกอย่างก็คือ หัวใจของเศรษฐกิจซึ่งประกอบไปด้วย อู อา กะ สะ โดยคำว่า อู ย่อมาจาก อุฏฐานสัมปทา แปลว่า ให้หมั่น อา ย่อมาจาก อารักขสัมปทา แปลว่า ให้รักษา กะ ย่อมาจาก กัลป์ยาณมิตตตา แปลว่า ให้คบคนดี สะ ย่อมาจาก สมชีวิตตา แปลว่า ให้เลี้ยงชีวิต พอดี คาถา 4 ตัวนี้ควรค่าแก่จำ และนำไปใช้ในกิจการงาน ก็จะสามารถเลี้ยงตัวได้ ถ้าไม่ถึงขั้นเศรษฐกิจอย่างน้อยก็ต้องพอเพียง พออยู่พอกิน ไม่อับจน ไม่อดอยาก (อุดมพร อมรธรรม, 2549 : 99-303) ถึงอย่างไรก็ตามการที่จะสร้างเนื้อสร้างตัวนั้น จำเป็นจะต้องรู้จักชั้นแจ้งจัดสรรทรัพย์ ขึ้นจับจ่ายกินใช้ด้วย จึงจะทำให้การสร้างเนื้อสร้างตัว นั้นเป็นไปด้วยความราบรื่น ซึ่งหลักการดังกล่าวปรากฏอยู่ใน “ธรรมานุญชีวิต” ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ดังนี้

1. คนรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ คนที่รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็นคนทำ มาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักปักฐานได้ และทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทาง เศรษฐกิจอย่างถูกต้องก็เพราะปฏิบัติตามหลักธรรมต่อไปนี้

1.1 ขันหาและรักษาสมบัติปฏิบัติตามหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หรือหลักธรรมอำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้น ที่เรียกว่าทฤษฎีมิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4 ประการ

1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ การงาน การประกอบอาชีพที่สุจริต ผักผ่อนให้มีความชำนาญและรู้จริง รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจ ตราหาวิธีการที่เหมาะสมที่สุด จัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี

2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และ ผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตราย หรือเสื่อมเสีย

3) กัลยาณมิตตตา คบหาคนดีเป็นมิตร คือรู้จักเสวนาหาคบหาคน ไม่คบไม่เอาอย่าง ผู้ที่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียเลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ผู้ทรงบุญ ผู้มีความสามารถ ผู้นำเคารพ นับถือ และมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อำชีพการงาน

4) สมชีวิตตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดี คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเป็นอยู่พอดีสม รายได้ มิให้ผิดเคืองหรือฟุ่มเฟือย หารายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้

1.2 ขันแจกจัดสรรทรัพย์เมื่อหาทรัพย์มาได้แล้ว รู้จักจัดแจงทรัพย์นั้น โดยถือ หลักการแบ่งทรัพย์เป็น 4 ส่วน ที่เรียกว่าโศคาวิภาค 4 คือ “เอเกน โภเค ภุญฺเจเชยฺย” พึงใช้สอยโศค สมบัติด้วยส่วนหนึ่ง “ทวิหิ กมฺม ปโยชเย” พึงประกอบกิจการงานด้วยสองส่วน “จตุตถญฺจ นิชาเปยฺย” พึงเก็บส่วนที่สี่ไว้ด้วย

1.3 ขันจับจ่ายกินใช้พึงเข้าใจและคำนึงอยู่เสมอว่า การที่เพียรพยายามแสวงหา รักษา และครอบครองโภคทรัพย์ไว้นั้นก็เพื่อจะใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่น ถ้าไม่ใช้ทรัพย์ สมบัติให้เกิดคุณประโยชน์แล้วการหาและการมีทรัพย์สมบัติก็ปราศจากคุณค่า หาความหมายใด ๆ ไม่ได้ ดังนั้น เมื่อมีทรัพย์หรือหาทรัพย์มาได้แล้ว พึงปฏิบัติต่อทรัพย์ ตามหลัก โศคาทียะ (ประโยชน์ที่ ควรถือเอา จากโศคะหรือเหตุผลที่อริยสาวกควรยึดถือในการที่จะมีหรือครองทรัพย์สมบัติ) 5 ประการ ดังพุทธพจน์

1. อริยสาวกแสวงหาโภคทรัพย์มาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน เลี้ยงบิดา มารดา บุตร ภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข

2. บำรุงมิตรสหาย และผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข

3. ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยจากภัยอันตราย

4. ทำพลี คือสละเพื่อบำรุงบูชา 5 อย่าง

1) ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ

2) อติถิพลี ตอนรับแขก

3) ปุพฺพเปตพลี ทำบุญหรือสักการะอุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับ

4) ราชพลี บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร เป็นต้น

5) เทวตาพลี ถวายเทวดา คือ ทำบุญอุทิศให้แก่สิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือ

5. อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ และเราบรรพชิตผู้ประพฤดี ปฏิบัติชอบ เมื่อได้ใช้โภคทรัพย์ทำประโยชน์อย่างนี้แล้ว ถึงโศกะจะหมดสิ้นไปก็สบายใจได้ว่า ได้ ใช้โศกะนั้นให้เกิดประโยชน์ถูกต้องตามหลักเหตุผลแล้ว ถึงโศกะเพิ่มขึ้นก็สบายใจเช่นเดียวกัน เป็นอันไม่ต้องเดือดร้อนใจในทั้งสองกรณีการใช้จ่ายใน 5 ข้อนี้ ท่านมุ่งแจกแจงรายการที่พึงจ่าย ให้รู้ว่าควร ใช้ทรัพย์ทำอย่างไรบ้าง

สรุปได้ว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปใช้ได้ตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับชุมชน และ ระดับชาติ อันมีจุดเด่นอยู่ที่การใช้ชีวิตอย่างสมดุลทั้งนี้จะต้องอาศัย ความรอบรู้ ความรอบคอบ และ ความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริตและมีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาการดำรงชีวิต

2.2 แนวคิดความร่วมมือ

2.2.1 ความเบื้องต้นแนวคิดความร่วมมือ

ความร่วมมือ ซึ่งในที่นี้ใช้คำว่า Collaboration นั้น หากเริ่มต้นทำความเข้าใจว่าเป็นวิธีการทำงานแบบใหม่ที่เน้นการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กร ซึ่งข้ามพ้นขอบเขตการบริหารจัดการแบบดั้งเดิม จึงกล่าวได้ว่าเป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎีในหลากหลายสาขาวิชา ทั้งสังคมวิทยา องค์กร รัฐศาสตร์ และ เศรษฐศาสตร์ (Faulkner and de. Rond, 2000; Sullivan and Skelcher, 2002; Williams and Sullivan, 2007) รวมทั้งรัฐประศาสนศาสตร์ และการจัดการ (Agranoff and McGuire, 2003)

แม้ว่ามีการวิจัยและงานวิชาการจำนวนมากที่ใช้คำว่า ความร่วมมือ (Collaboration) เพื่อสะท้อนถึงความร่วมมือในการทำงานระหว่างองค์กร แต่คำว่าความร่วมมือก็มิได้รับการให้คำนิยามไว้อย่างเฉพาะเจาะจง และไม่มีฉันทามติในหมู่นักวิชาการว่าความร่วมมือนั้นหมายถึงความร่วมมือในรูปแบบใด และมีลักษณะเฉพาะอย่างไร หรือกล่าวได้ว่า ความร่วมมือ เป็นคำ (term) หรือแนวคิด (concept) ที่ไม่มีความหมายตายตัว (a contested concept) หากแต่ขึ้นอยู่กับบริบทและเป้าหมายของผู้นำไปใช้ หรือการตีความจากประสบการณ์ของผู้ใช้อย่างใดอย่างหนึ่ง (William and Sullivan, 2007; Gajda, 2004; Mandell and Steelman, 2003)

ในทางหนึ่ง คำว่าความร่วมมือ (Collaboration) ใช้เพื่อแสดงถึงการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรหรือระหว่างหลายตัวแสดงซึ่งอาจมีได้หลากหลายรูปแบบ ในอีกทางหนึ่ง Gajda (2004: 68) กล่าวไว้ว่า “collaboration is know by many names” ซึ่งหมายถึงว่าความร่วมมือเองก็ถูกเรียกในชื่อที่หลากหลาย หรือมีคำศัพท์จำนวนมากที่ถูกนำมาใช้เพื่อหมายถึงความร่วมมือระหว่างองค์กร โดยขึ้นอยู่กับบริบทในการนำไปใช้ของนักวิชาการแต่ละคน หรือของรัฐแต่ละแห่ง ดังเช่นคำว่า ความเป็นหุ้นส่วน (partnership), การดำเนินการร่วมกัน (co-operation), เครือข่าย (network), การประสานงานกัน (co -ordination), ความเป็นพันธมิตร (alliance), สัมพันธมิตร (coalition), สหภาพหรือกลุ่มการรวมตัว (federation) และ การร่วมทุน (joint venture) และ นวัตกรรมการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กร (inter-organisation innovation) เป็นต้น (Huxham,

1996; Mandell and Steelman, 2003; Gajda, 2004; Williams and Sullivan, 2007) ทั้งนี้ ด้วยการขาดนิยามหนึ่งเดียวที่ทุกคนเห็นพ้องต้องกันของคำว่าความร่วมมือ รวมทั้งด้วยเหตุที่ความร่วมมือถูกเรียกได้ในหลายชื่อดังกล่าว จึงก่อให้เกิดปัญหาทั้งในเชิงวิชาการและในเชิงปฏิบัติ

ในเชิงวิชาการ การขาดการให้คำนิยามที่ชัดเจนของแนวคิดความร่วมมือ และการขาดความสามารถในการระบุถึงความแตกต่างของแต่ละแนวคิดหรือคำศัพท์ที่ถูกนำมาใช้เพื่อหมายถึงความร่วมมือระหว่างองค์กร ดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ถือเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่ต้องเฝ้าระวังอย่างยาวนานและดูคล้ายจะไม่สิ้นสุดของการศึกษาวิจัยเรื่องความร่วมมือระหว่างองค์กร (Mandell and Steelman, 2003; Williams and Sullivan, 2007) ซึ่งงานวิจัยของ Thomson et al. (2007) ได้ยืนยันว่า การขาดฉันทามติต่อความหมายของแนวคิดความร่วมมือ ทำให้นักวิจัยประสบความยากลำบากในการทำการศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบ (a comparative study) คือ ในการจะวิเคราะห์เปรียบเทียบความร่วมมือของ 2 กรณีศึกษาขึ้นไปนั้น ความร่วมมือในแต่ละกรณีศึกษาอาจเป็นคนละรูปแบบกันซึ่งทำให้เปรียบเทียบลำบากหรือทำไม่ได้ หรือ นักวิจัยที่ต้องการศึกษาความร่วมมือในกรณีเดียว อาจประสบความไม่แน่ใจว่าสิ่งที่กำลังศึกษาวิเคราะห์นั้น คือ ความร่วมมือ ในรูปแบบที่ตนต้องการศึกษา

ในเชิงปฏิบัติ ปัญหาอาจเกิดขึ้นเนื่องจากผู้ปฏิบัติจริงสามารถตีความคำว่าความร่วมมือไปได้อย่างหลากหลาย ซึ่งอาจทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนระหว่างองค์กรเครือข่ายถึงเป้าหมาย และวิธีการทำงานร่วมกันนั้น (Huxham, 1996; Mandell and Steelman, 2003; Gajda, 2004; Williams and Sullivan, 2007) เช่น องค์กรหนึ่งอาจเข้าใจว่าวิธีการร่วมมืออาจเป็นแค่การประสานงานกันแบบไม่เป็นทางการ และระยะสั้นๆ โดยไม่ต้องมีการทำข้อตกลงความร่วมมือเป็นลายลักษณ์อักษร ในขณะที่อีกองค์กรอาจคาดหวังว่า ความร่วมมือควรต้องไปให้ถึงการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ร่วมกันอย่างเป็นทางการ ในลักษณะของการเป็นพันธมิตรที่เหนียวแน่นเป็นต้น ซึ่งความเข้าใจและความคาดหวังที่ไม่ตรงกันนี้เอง อาจนำไปสู่ความไม่ราบรื่นและความขัดแย้งในกระบวนการความร่วมมือ ดังที่ในงานของ Williams and Sullivan (2007) ได้ยืนยันไว้ว่ามีหลักฐานสำคัญได้บ่งชี้ให้เห็นว่าการตีความที่แตกต่างกันของแนวคิดและวัตถุประสงค์ของความร่วมมือในการทำงานระหว่างกันถือเป็นหนึ่งในปัญหาหลักของภาคปฏิบัติการจริงเรื่องความร่วมมือ

เป็นที่น่าสนใจว่า แม้ว่านักวิชาการส่วนหนึ่งจะมองว่าการขาดนิยามที่ชัดเจนของแนวคิดความร่วมมืออาจก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าวข้างต้น แต่นักวิชาการอีกส่วนหนึ่งกลับเห็นว่า เรื่องนี้อาจเป็นข้อดีในบางสถานการณ์เพราะความไม่ชัดเจนของคำหรือแนวคิดนั้น สร้างการเชิญชวนให้เกิดการตีความในการนำไปใช้ที่หลากหลาย และนั่นเองย่อมทำให้ไม่เป็นการรบกวนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้ใดผู้หนึ่งหรือตัวแสดงตัวใดตัวหนึ่งที่มีศักยภาพต่อความร่วมมือออกไปตั้งแต่แรก (McLaughlin, 2004)

Challis et al. (1988: 27) ได้ให้นิยามความร่วมมือว่าหมายถึง กระบวนการของการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างองค์กรหรือตัวแสดงตั้งแต่ 2 แห่งขึ้นไปในการระบุความสนใจที่มีร่วมกัน (mutual interests) แล้วจึงได้สมัครใจตกลง (freely agree) ที่จะทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่มีร่วมกัน (Common goals) นั้น นิยามดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ Bardach (1998:

8) ที่ได้กล่าวถึงความร่วมมือไว้ว่าหมายถึง กิจกรรมใด ๆก็ตามที่เกิดจากองค์กรตั้งแต่ 2 แห่งขึ้นไป โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างประโยชน์ต่อสาธารณะให้เพิ่มมากขึ้น (increase public values) ด้วยแนวทางของการทำงานร่วมกันแทนที่จะแยกกันต่างคนต่างทำงาน

จากนิยามข้างต้น จะเห็นได้ว่า แนวคิดความร่วมมือ มีจุดเน้นสำคัญประการหนึ่ง คือ เรื่องของการมีความสนใจร่วมกัน (a shared concern) ต้องการแก้ไขปัญหาคู่ที่เผชิญร่วมกัน (a common problem) หรือการมีเป้าหมายที่ต้องการบรรลุร่วมกัน (a common goal) ทั้งนี้ จุดเน้นสำคัญดังกล่าวเป็นประเด็นที่นักวิชาการจำนวนมากได้กล่าวไว้ว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลให้องค์กรต่าง ๆ ตัดสินใจเข้ามาสร้างความร่วมมือ (Mandell and Steelman, 2003; Williams and Sullivan, 2007)

Lawrence et al. (1999: 481) ได้ให้คำนิยามถึงความร่วมมือว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรในเชิงการทำงานร่วมกัน ที่มีได้ถูกควบคุมโดยขึ้นอยู่กับกลไกตลาดหรือกลไกระบบราชการ หากแต่การจัดการความสัมพันธ์นั้นขึ้นอยู่กับภาระหรือระหว่างกันในการสนทนาระหว่างการสื่อสารที่ดำเนินการไปอย่างต่อเนื่อง คำนิยามนี้ได้ชี้ถึงประเด็นสำคัญของความร่วมมือที่ว่า ความร่วมมือนั้นมิได้อยู่ภายใต้อิทธิพลของกลไกตลาดและโครงสร้างราคา นอกจากนี้ประการสำคัญคือ ในขณะที่กลไกระบบราชการนั้นเกี่ยวข้องกับการที่สมาชิกในระบบมีความยินยอมพร้อมใจที่จะดำเนินการตามแนวทางและการควบคุมตรวจสอบของผู้ที่อยู่เหนือกว่า (superiors) แต่ความร่วมมือนั้นมิได้อยู่ภายใต้กลไกราชการ ดังที่ว่า หากแต่ความร่วมมือนั้นเกี่ยวข้องกับการเจรจาระหว่างกันในเรื่องบทบาทและหน้าที่ ความรับผิดชอบในบริบทที่ซึ่งกล่าวได้ว่าไม่มีองค์กรที่มีอำนาจชอบธรรมใดในระบบหรือบริบทนั้นมีประสิทธิภาพเพียงพอในการจัดการกับสถานการณ์ที่กำลังเผชิญ

Williams and Sullivan (2007) ได้ทำการสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎี รวมทั้งข้อมูลเชิงประจักษ์จากกรณีศึกษาความร่วมมือในการจัดบริการด้านสังคมและสาธารณสุขในสหราชอาณาจักร และพบว่าความร่วมมือมีคุณลักษณะที่สำคัญหลายประการ ได้แก่

ประการแรก ความร่วมมือเกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ที่ตัวแสดงสำคัญได้สร้างขึ้นร่วมกันเพื่อตอบสนองต่อการเผชิญกับความผันผวนของสภาพแวดล้อม

ประการที่สอง ความร่วมมือมีแนวโน้มที่จะมีคุณลักษณะในเรื่องความไม่ชัดเจน เกิดแบบกะทันหัน และมักเป็นเชิงสำรวจ

ประการที่สาม ความร่วมมือเป็นเสมือนกลไกเชิงสถาบันกึ่งทางการที่ใช้เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับความสนใจและผลประโยชน์ที่หลากหลายในสังคมและเพื่อประสานความสัมพันธ์ระหว่างองค์กร

ประการสุดท้าย ความร่วมมือทำหน้าที่เป็นกลไกสำหรับการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการในเรื่องของกระบวนการกำหนดหรือระบุขอบเขตของปัญหาสาธารณะแบบใหม่

Gray (1989) เน้นว่าความร่วมมือหมายถึงกลไกที่ซึ่งทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ในการทำงานในรูปแบบใหม่ระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสำคัญในประเด็นสาธารณะหรือนโยบายใดนโยบายหนึ่งนั้น ซึ่งสอดคล้องกับที่ Warm (2011: 61) เสนอว่า ความร่วมมือ คือการทำงานข้ามขอบเขตความเป็นสถาบันหรือขอบเขตองค์กร ซึ่งนำไปสู่การพลิกโฉมกระบวนการในการจัดบริการสาธารณะหรือกระบวนการตัดสินใจเสียใหม่

Mandell and Steelman (2003) ใช้คำว่า นวัตกรรมการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กร (inter-organisational innovation) เพื่ออธิบายถึงรูปแบบของการจัดการความร่วมมือในการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรซึ่งมีได้หลากหลายรูปแบบ ทั้งนี้ เพื่อนำมาใช้ในการนำพาองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร เข้ามาทำงานร่วมกันเพื่อจัดการกับประเด็นปัญหาที่เผชิญร่วมกัน

Pollitt (2003: 35) ได้กล่าวถึงแนวคิดหนึ่งที่ได้รับการนำมาใช้ในการปฏิรูปภาครัฐในอังกฤษในครั้งแรกตั้งแต่สมัยนายกรัฐมนตรี Tony Blair ในปี ค.ศ. 1997 และมีอิทธิพลต่อแนวทางการปกครองและการบริหารจัดการภาครัฐมาจนถึงปัจจุบัน นั่นคือแนวคิดที่เรียกว่า “joined-up government” ซึ่งหมายถึงการบริหารจัดการภาครัฐแบบใหม่ที่เน้นความร่วมมือ การบูรณาการและการประสานงานในการคิดและปฏิบัติการร่วมกันทั้งในแนวนอนและแนวตั้ง การนำแนวทางดังกล่าวมาใช้ มีเป้าหมายสำคัญอยู่หลายประการ ได้แก่ เพื่อการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดในภาครัฐให้คุ้มค่าและดียิ่งขึ้น เพื่อการสร้างการประสานพลังโดยการรวมเอาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่สำคัญในประเด็นนโยบายเฉพาะเข้าไว้ด้วยกัน และเพื่อจัดการปัญหาการทับซ้อนของภารกิจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดและส่งเสริมบริการสาธารณะหนึ่ง ๆ

2.2.2 แนวคิดการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือ (collaborative governance)

เมื่อพิจารณาตามฐานคิดทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์จะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องความร่วมมือที่กล่าวถึงในส่วนก่อนหน้านี้นั้น มิได้กล่าวถึงความร่วมมือว่าเป็นรูปแบบของการจัดการองค์กร (organizational form) หากแต่เป็นแนวคิดที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการบริหารจัดการ (a form of governance) หรือกล่าวได้ว่าตั้งอยู่บนรากฐานที่สำคัญว่าด้วย แนวคิดการบริหารจัดการ (governance) (Rhodes, 1997) ดังที่ Stoker (1998) ได้อธิบายถึงการบริหารจัดการ หรือ governance ไว้ว่า หมายถึง การมีกลุ่มของสถาบันต่าง ๆ หรือองค์กรต่าง ๆ ที่มีใช้เฉพาะองค์กรภาครัฐ ที่ทำงานร่วมกันเนื่องจากการจัดการกับประเด็นปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้นไม่สามารถระบุได้ชัดว่าขอบเขตและหน้าที่ความรับผิดชอบของใครอยู่ตรงไหนอย่างชัดเจน และสถาบันหรือตัวแสดงต่าง ๆ นั้นพึ่งพิงกันและกันทั้งในเชิงอำนาจและทรัพยากร ซึ่งทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือที่มีความเป็นอิสระในการบริหารจัดการ ในสถานการณ์ดังกล่าวนี้ รัฐจึงไม่สามารถสั่งการและควบคุมแนวทางการบริหารจัดการดังกล่าวได้ หากแต่ต้องใช้เทคนิคและกลวิธีแบบใหม่ ๆ ในการชี้แนะทิศทางและเนื้อหาของนโยบายสาธารณะ

นักวิชาการกลุ่มหนึ่ง ได้ต่อยอดฐานคิดการบริหารจัดการดังกล่าวและเสนอแนวคิดที่เรียกว่า “collaborative governance” (Ansell and Gash, 2008; Emerson et al., 2012; Stoker, 2004) โดยในไทยนั้นได้มีการแปลแนวคิดดังกล่าวอย่างหลากหลาย อาทิ การบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกัน หรือ การบริหารจัดการแบบร่วมมือกัน อย่างไรก็ตามในหนังสือเล่มนี้ผู้เขียนขอแปลว่าเป็น “การบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือ”

แนวคิดการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือนี้ นักวิชาการทางรัฐประศาสนศาสตร์บางส่วนมีมุมมองเสมือนว่าเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ในการบริหารจัดการในระบบที่เน้น

ประชาธิปไตย (Frederickson, 1991; Jun, 2002; Kettl, 2002) ที่ซึ่งเล็งเห็นถึงความสำคัญของรูปแบบใหม่ในการมีส่วนร่วมอย่างสำคัญของประชาชนและภาคสาธารณะในกระบวนการนโยบายและการบริหารจัดการภาครัฐ หรือที่เรียกว่าเป็นประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Fung and Wright, 2001) โดยการมีระบบของการบริหารจัดการ (governance systems) และกลไกสถาบันต่าง ๆ ที่โปร่งใส มีความรับผิดชอบและมีความชอบธรรมมากขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงออกถึงเสียงและพลัง กระตือรือร้นและรับผิดชอบต่อกิจการสาธารณะได้มากขึ้น

นอกจากนี้ แนวคิดการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือยังมีรากฐานมาจากภาคปฏิบัติของการจัดการ (management practices) (Emerson et al., 2012) โดยหัวใจหลักของความร่วมมือนั้นคือการทำงานข้ามพรมแดน ซึ่งอาจหมายถึง ทั้งพรมแดนเชิงภูมิศาสตร์ พรมแดนองค์กร และพรมแดนเชิงวัฒนธรรมการทำงาน (Kettl, 2006) โดยนักวิชาการบางส่วนเห็นว่าการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือต้องมีลักษณะที่เป็นทางการ (Walter and Petr, 2000; Ansell and Gash, 2008) ดังที่ Walter and Petr (2000: 495) อธิบายไว้ว่าการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือคือกิจกรรมที่เป็นทางการที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ร่วมกันทำ การจัดโครงสร้างการทำงานร่วมกัน หรือ การใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ร่วมกัน

ในงานของ Ansell and Gash (2008) ในชื่อ “Collaborative Governance in Theory and Practice” ได้ชี้ให้เห็นว่าแนวคิดการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือเป็นแนวคิดที่มีปฏิบัติการจริงจำนวนมากในระดับท้องถิ่น ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากความพยายามในการแก้ไขความล้มเหลวของการบริหารจัดการที่เน้นการควบคุมสั่งการและมีต้นทุนสูง และเป็นแนวคิดที่เหมาะสมกับการตอบสนองต่อสังคมพหุนิยมที่สนใจตัวแสดงที่หลากหลาย นอกจากนี้ ยังเกิดขึ้นเนื่องมาจากการที่องค์ความรู้ไม่ได้ถูกผูกขาดอีกต่อไป หากแต่เติบโตและกระจายไปที่ภาคส่วนต่าง ๆ ทำให้แต่ละภาคส่วนหรือตัวแสดงอาจมีความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องมากขึ้น ดังนั้นโครงสร้างพื้นฐานเชิงสถาบันจึงมีความซับซ้อนและมีลักษณะที่ต้องพึ่งพากันมากขึ้น

Gray (1989) ยังได้กล่าวไว้ว่า ความต้องการแนวทางความร่วมมือนั้นเกิดจากการที่ผู้กำหนดนโยบายและผู้ปฏิบัติงานในภาครัฐต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนและสถานการณ์ที่ผันผวน (turbulence) ที่เพิ่มมากขึ้น

ในส่วนนิยามของการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือนั้น Ansell and Gash (2008: 544) ได้ให้ความหมายไว้ว่าหมายถึง การบริหารจัดการที่ซึ่งองค์กรภาครัฐหนึ่งองค์กรหรือมากกว่าได้รวมเอาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ที่มีใช้ภาครัฐด้วยกันเองนั้นเข้ามามีส่วนร่วมอย่างสำคัญในกระบวนการตัดสินใจซึ่งเป็นกระบวนการที่มีความเป็นทางการ (formal), เน้นการหาฉันทมติร่วมกัน (consensus-oriented) และเน้นการปรึกษาหารือ (deliberative) ทั้งนี้เพื่อกำหนดนโยบายหรือการดำเนินการนโยบายรวมไปถึงการจัดโครงการหรือกิจกรรมสาธารณะร่วมกัน

เนื่องจากแนวคิดการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือนั้นต่อยอดมาจากแนวคิดการบริหารจัดการ (governance) ดังนั้น นิยามของการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือที่เสนอโดย Ansell and Gash (2008) จึงเห็นพ้องกับที่ Stoker (2004) ได้เน้นไว้ว่าต้องให้ความสำคัญกับการตัดสินใจร่วมกัน (collective decision making) ระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในกระบวนการนโยบายและกิจกรรมสาธารณะ

นอกจากนี้ จุดเน้นประการสำคัญตามมุมมองของ Ansell and Gash (2008) คือ พวกเขาเน้นบทบาทของรัฐหรือองค์กรภาครัฐเป็นสำคัญ ในการเป็นผู้ริเริ่มพื้นที่หรือเวทีในการสร้างความร่วมมือและดึงดูดตัวแสดงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในนโยบายและบริการสาธารณะ และเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้กับความร่วมมือ (facilitative leadership) ทั้งนี้ ไม่ว่ารัฐจะแสดงบทบาทดังกล่าวเพื่อต้องการบรรลุวัตถุประสงค์ของนโยบายหรือโครงการของตน หรือทำไปตามหน้าที่ตามที่กฎหมายระบุไว้ก็ตาม ยิ่งไปกว่านั้น สิ่งสำคัญคือ ความร่วมมือที่เกิดขึ้นของตัวแสดงที่เกี่ยวข้องต้องไม่เพียงเป็นการขอคำปรึกษาจากภาครัฐไปยังตัวแสดงเหล่านั้น (never merely consultative) อาทิ การใช้การสำรวจ (surveys) หรือประชุมกลุ่ม (focus groups) เพราะเทคนิคดังกล่าวมิได้สร้างการปรึกษาหารือแบบหลายฝ่าย (multilateral deliberation) และมีได้สร้างการมีส่วนร่วมทางตรงและอย่างมีนัยสำคัญของตัวแสดงที่เกี่ยวข้องต่อการตัดสินใจ ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานสำคัญของการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือ ซึ่งประเด็นนี้สอดคล้องกับที่ Freeman (1997: 22) ได้เน้นไว้ว่า ในการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือนั้น ตัวแสดงที่เกี่ยวข้องต้องได้เข้าร่วมอย่างมีนัยสำคัญในทุกขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจ

ต่อมา Emerson et al. (2012) ได้ทำการสำรวจและสังเคราะห์นิยามและขอบเขตของแนวคิดการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือที่นักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ได้กล่าวถึงไว้ และได้รวบรวมแนวคิดและความรู้จากภาคปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือ กล่าวคือ ทั้งทางรัฐประศาสนศาสตร์ การจัดการความแย้ง รวมไปถึงการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งทำให้พวกเขาสามารถเสนอโมเดลใหม่เชิงบูรณาการเพื่อใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์หรือศึกษาวิจัยเรื่องการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือ (Integrative Framework for Collaborative Governance) ทั้งนี้ พวกเขายังได้เสนอนิยามใหม่ของการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือ โดยกล่าวเน้นว่าเป็นนิยามแบบกว้างกว่านิยามที่เคยให้ไว้ก่อนหน้านี้ กล่าวคือ “การบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือ คือ กระบวนการและโครงสร้างของการบริหารจัดการและการตัดสินใจนโยบายสาธารณะ ที่ซึ่งได้มีการดึงดูดเอาผู้คนจากข้ามเขตพรมแดนองค์กร ทั้งองค์กรภาครัฐด้วยกันเอง ระดับต่าง ๆ ของภาครัฐ (ไม่ว่าจะเป็นส่วนกลาง ภูมิภาค หรือท้องถิ่น) และ/หรือ ตัวแสดงจากภาคเอกชนและภาคประชาชน เพื่อที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายสาธารณะที่มีร่วมกัน ที่ซึ่งไม่สามารถบรรลุได้จากการทำงานขององค์กรหรือภาคส่วนใดเพียงลำพัง” (Emerson et al., 2012: 2)

พวกเขาอ้างว่าด้วยการให้คำจำกัดความแบบกว้างๆ ดังกล่าวนี้องจะเกิดประโยชน์ทั้งต่อนักวิชาการในการนำไปเป็นกรอบในการวิเคราะห์และทำความเข้าใจเรื่องการบริหารจัดการแบบร่วมมือกันได้ลึกซึ้งยิ่งกว่า และเป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติที่จะทำให้เรื่องการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือขยายไปครอบคลุมแนวทางต่าง ๆ มากขึ้น เช่น การจัดการภาครัฐแบบร่วมมือกัน (collaborative public management) การบริหารจัดการแบบหลายพันธมิตร (multipartner governance) การปกครองแบบเครือข่ายหรือแบบร่วมกัน (joined-up and network governance) และการจัดการแบบผสมผสาน (hybrid arrangements) เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่มีคุณลักษณะบางอย่างร่วมกันกับแนวคิดการบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือทั้งสิ้น ดังนั้น โดยสรุปแล้วกรอบการวิเคราะห์และนิยามใหม่ที่พวกเขาให้ไว้จึงน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในวิเคราะห์การบริหารจัดการบนฐานความร่วมมือทั้งระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ (across sectors) ระหว่างกระบวนการต่าง ๆ

(across processes) และระหว่างประเด็นสาธารณะต่าง ๆ (across issues) (Emerson et al., 2012: 2)

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

ชุมชนเป็นหน่วยทางสังคมที่มีความสำคัญในการปกครองและการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ เพราะเป็นรากฐานของการพัฒนาด้านต่าง ๆ โดยต้องอาศัยพลังของชุมชนในการบริหารและจัดการทรัพยากรด้วยตนเองซึ่งต้องให้ความสำคัญ การให้มีพลังต่อรองอำนาจรัฐได้นั้นจะต้องเป็นชุมชนในระบบเครือข่าย ให้ชุมชนปกครองตนเอง มีสภาหมู่บ้านและหน่วยบริหารระดับหมู่บ้านเป็นใจกลาง โดยการเชื่อมชุมชนเข้าเป็นเครือข่ายที่พึ่งพาซึ่งกันและกันในแนวราบ ซึ่งระบบเครือข่ายดังกล่าวจะลดโครงสร้างการพึ่งพาจากรัฐ สามารถรวมตัวกันแก้ไขปัญหาที่เกินกว่าระดับชุมชนได้ (ยุค ศรีอาริยะ, 2543: 63-64) ดังนั้นภาวะการพัฒนาในสังคมไทยจึงต้องอาศัยฐานคิดที่ปฏิสัมพันธ์กับชุมชนเป็นแกนกลาง โดยมีชุมชนเป็นรากฐานของการพัฒนา (พิทยา ว่องกุล, 2542: 19)

2.3.1 ความหมายของชุมชน

ในการศึกษาครั้งนี้สามารถแบ่งความหมายออกได้เป็น 2 มิติ คือ มิติที่ 1 ชุมชนทั่วไป เพื่อเป็นการอธิบายความหมายชุมชนในแบบกว้างๆ และมิติที่ 2 คือ ชุมชนท้องถิ่น ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

มิติที่ 1 ชุมชนทั่วไป

ในการศึกษาความหมายของชุมชนโดยทั่วไปสามารถจำแนกได้ออกเป็น 2 มิติ คือ มิติที่ 1 ความหมายตามพจนานุกรม และมิติที่ 2 ความหมายทางวิชาการ ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ความหมายตามพจนานุกรม

พจนานุกรม Cambridge Advanced Learner's Dictionary (2013) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนหรือกลุ่มครอบครัวที่อาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง โดยกลุ่มคนเหล่านี้ต่างก็ทำงานร่วมกัน ใช้สิทธิ์และเป็นเจ้าของพื้นที่และผลประโยชน์ต่าง ๆ ร่วมกัน จนทำให้เกิดพื้นฐานทางความคิด ความเชื่อ ตลอดจนมีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจสังคมร่วมกัน

พจนานุกรม Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (2013) ได้ให้ความหมายของชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน มีศรัทธา ความเชื่อ เชื้อชาติ การงาน หรือมีความรู้สึกนึกคิด ความสนใจ ที่คล้ายคลึงกัน มีการเกื้อกูลกัน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2556) ได้ให้ความหมายของ “ชุมชน” ว่า หมู่ชน, กลุ่มคนที่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกันมีประโยชน์ร่วมกัน

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2524 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524: 112) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ชุมชน คือ 1) กลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกันกับลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมที่ประสานงานในวงแคบกว่า ชุมชนจึงหมายถึงเขตพื้นที่ระดับของความคุ้นเคย และการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนแตกต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตัวเองที่

จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสร้างสรรค์ที่ใกล้ชิดกว่า และความเห็นอกเห็นใจที่ลึกซึ้งกว่า อาจจะมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่นเชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติ หรือศาสนา และ 2) ความรู้สึกและทัศนคติทั้งมวลที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่ม

จากการนิยามความหมายคำว่า “ชุมชน” ที่กล่าวมาข้างต้นพบว่าส่วนใหญ่มีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน กล่าวคือจะมีการให้ความหมายของชุมชนในลักษณะที่คล้ายๆกันหรือเหมือนกัน โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับ การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มคน ตลอดจนมีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน มีความผูกพันกัน อันมีสาเหตุมาจาก เชื้อชาติ หรือศาสนา เป็นต้น

2) ความหมายทางวิชาการ

โกวิท พวงงาม (2553: 11-18) ได้จัดแนวนิยามด้วยเรื่องความหมายของชุมชนได้ 2 มุมมองใหญ่ๆ คือ มุมมองทางสังคมวิทยา (Sociological Perspective) และ มุมมองทางมานุษยวิทยา (Humanistic Perspective) ซึ่งในแต่ละแนวคิดได้ชี้ให้เห็นถึงจุดสำคัญและขอบข่ายความหมายของคำว่าชุมชนไว้ สามารถสรุปได้ดังนี้

มุมมองทางสังคมวิทยา (Sociological Perspective)

มุมมองทางสังคมวิทยา (Sociological Perspective) มองว่าชุมชนเป็นหน่วยทางสังคมและทางกายภาพ ได้แก่ ละแวกบ้าน หมู่บ้าน เมือง มหานคร แนวคิดนี้ George Hillery ได้พยายามหาความหมายร่วมจากคำจำกัดความชุมชนที่มีผู้ให้ความหมายไว้มากมายโดยสรุปหาลักษณะร่วมในความหมายต่าง ๆ ได้ว่าชุมชนต้องประกอบด้วย อาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ (Geographical Area-Territorial) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction-Sociological) และมีความผูกพัน (Communities-Psycho Cultural) (Poplin, 1979: 8) ทั้งนี้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของชุมชนตามมุมมองทางสังคมวิทยาไว้ดังนี้

United Nations Development Program (UNDP) (2013) ได้กล่าวถึงชุมชน (Community) ว่าเป็นดินแดนแห่งการรวมตัวทางสังคมที่เป็นการสมัครใจก่อขึ้นเองโดยประชาชนส่วนใหญ่แล้วสนับสนุนตนเองและอยู่ในกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้น ชุมชนประกอบด้วยองค์กรต่าง ๆ ทั้งทางการ และไม่เป็นทางการ รวมถึงกลุ่มความสนใจ (ชมรม) กลุ่มวัฒนธรรมและศาสนา สมาคม อนุรักษ์ หรือพัฒนาสังคม/กลุ่ม

MacIver (1931: 11) ให้ความหมายไว้ในหนังสือ Society, Its Structure and Changes ว่า ชุมชน คือ กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน และสมาชิกทุกคน ได้ให้ความสนใจ ในเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นร่วมกัน มิเพียงแต่ให้ความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่งเฉพาะ แต่ให้ความสนใจโดยทั่วไป ซึ่งมีขอบเขตมากพอที่จะอยู่ร่วมกันในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้แล้วชุมชนนั้นอาจหมายถึงการอยู่ร่วมกันอย่างง่าย ๆ เช่น หมู่บ้านหนึ่ง ชนเผ่าหนึ่ง หรือการอยู่ร่วมกันขนาดใหญ่ เช่น เมืองหนึ่งๆ หรือประเทศหนึ่ง

Dunham (1958: 17) กล่าวว่า ชุมชนคือ กลุ่มมนุษย์กลุ่มหนึ่งที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ที่ค่อนข้างแน่นอนและติดต่อกัน และมีส่วนสำคัญของชีวิตทั่วไปอย่างเดียวกัน ซึ่งมองเห็นได้จากมารยาท ประเพณี ขนบธรรมเนียม และแบบอย่างของการพูด

กรมการพัฒนาชุมชน (2526: 77), พัฒน์ สุจำนงค์ และคณะ (2525: 4), ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2525: 3), สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2526: 6) และ จีรพรรณ กาญจนะจิตรา (2530: 10-11) ให้ความหมายของคำว่า “ชุมชน” ในทางที่สอดคล้องกันว่า ชุมชน หมายถึง ดินแดนทั่วไปที่มีจำนวนคนมากกว่า 2 คนขึ้นไป เป็นกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกันโดยมีความสนใจวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และจุดหมายในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มวลสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้ และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ของชุมชนเองได้ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก สถาบัน และกลุ่มคนที่อยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน อยู่ใต้กฎหมายหรือข้อบังคับเดียวกัน

นอกจากนี้ Gottdiener and Budd (2009: 11-15) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ชุมชน” ที่ทั้งเหมือนและแตกต่างออกไปโดยได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ว่า ชุมชน คือกลุ่มคนที่เชื่อว่าพวกตนมีพันธะแข็งแกร่งและยังยืนผูกพันต่อกัน โดยเฉพาะกรณีของกลุ่มคนที่อยู่ในสถานที่เดียวกัน เกณฑ์หลักๆที่ใช้วัดความเป็นชุมชน คือ 1) การที่สมาชิกแต่ละรายในชุมชนเข้าประกอบกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน 2) ความชัดเจนของอัตลักษณ์ที่สมาชิกส่วนใหญ่ในกลุ่มมี และ 3) ขอบเขตพื้นที่ที่ชุมชนตั้งหรือครอบครองอยู่ โดยพื้นที่ในที่นี้หมายถึง สิ่งที่เป็นรูปธรรมที่สมาชิกในชุมชนครอบครอง

การอธิบายให้ความหมายถึงคำว่า “ชุมชน” ที่กล่าวมาข้างต้น พบว่าได้มีนักวิชาการทั้งตะวันตกและไทยได้พิจารณาความเป็นชุมชนจาก “ความผูกพัน” เป็นความผูกพันของสมาชิกในชุมชนต่อสถานที่ตั้งของชุมชน และความรู้สึกมีส่วนร่วมในชุมชน เมื่อพิจารณาตามความหมายนี้ โมโนทัศน์ของคำว่า “ชุมชน” จึงมีความสัมพันธ์ลึกซึ้งเชิงจิตวิทยาและอารมณ์ที่มีผลต่อกลุ่มคน และ/หรือสถานที่หนึ่งๆโดยเฉพาะ

ในขณะที่ Poplin (1979: 12) ได้กล่าวถึงลักษณะของชุมชนไว้ 3 สถานะ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง ชุมชนในฐานะหน่วยทางภูมิศาสตร์ (Community as a Territorial Unit) การพิจารณาชุมชนในมิตินี้ให้ความสำคัญกับการมองชุมชนที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม คือ มีอาณาบริเวณที่ตั้งแน่นอน และสามารถระบุสมาชิกได้ ซึ่งสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ อาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์มีอิทธิพลต่อชุมชน และชุมชนมีอิทธิพลต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์

ประการที่สอง ชุมชนในฐานะหน่วยทางสังคม (Community as a Social System Unit) เป็นการวิเคราะห์แบบ Social System Approach จะให้ภาพของลำดับชั้น (Hierarchy) เริ่มจากระดับล่างที่ประกอบด้วยกลุ่มบุคคล 2 คนขึ้นไปจนถึงระดับชาติ หน่วยหนึ่งๆไม่สามารถอยู่ได้ อย่างเป็นเอกเทศแต่ต้องมีความสัมพันธ์กับหน่วยอื่น ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของคนทั้งทางกายภาพ จิตใจ และสังคม ซึ่งบางทีคนจะอาจมองว่าเป็นเครือข่ายปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ (Network of Interaction) ซึ่งประกอบไปด้วย สถานภาพ บทบาท กลุ่มคน และสถาบัน ชุมชนจึงมีปฏิสัมพันธ์กันเหมือนลูกโซ่ทั้งในแนวนอนและแนวตั้ง

ประการที่สาม ชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตวิทยาวัฒนธรรม (Community as a Psycho Cultural Unit) ได้มุ่งเน้นว่าชุมชนจะต้องมีความผูกพันระหว่างสมาชิกด้วยกันเอง ความผูกพันนี้จะตีความว่าเป็นทั้งทางด้านจิตวิทยาและวัฒนธรรม ในทางจิตวิทยานั้นคนจะมีความมั่นคงเพราะสามารถระบุได้ว่าตนเป็นสมาชิกของกลุ่ม หรือมีความรู้สึกว่ามีสังกัด มีลักษณะร่วมในด้านคุณค่า บรรทัดฐาน จุดมุ่งหมายของชุมชน และการถ่ายทอดประสบการณ์ให้กันและกัน

มุมมองทางมานุษยวิทยา (Humanistic Perspective)

มุมมองของชุมชนทางมานุษยวิทยา (Humanistic Perspective) นี้บางคนเรียกว่าเป็นแนวคิดของกลุ่มโลกสังคมในอุดมคติ (Utopia) ซึ่งมีความคิดว่าชุมชนต้องก่อเกิดมิตรภาพ ความเอื้ออาทร ความมั่นคงและความผูกพัน ดังนั้นความเป็นชุมชนจึงขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ได้ตอบและความเป็นมิตรภาพ ที่มีต่อกันภายใต้การติดต่อสื่อสารและการพบปะทำกิจกรรมร่วมกัน

ทางเลือกที่นักคิดในแนวนี้นเสนออีกคือ การเรียกร้องให้ชุมชนมีขนาดเล็ก แต่มีโครงสร้างที่เหนียวแน่น เพราะในชุมชนขนาดเล็กเท่านั้นที่จะช่วยฟื้นฟูสภาพทางสังคมให้ดีขึ้น เพราะจะรับผิดชอบต่อหน่วยที่เล็กที่สุด และกล่าวถึงชุมชนขนาดเล็กที่เน้นการกระทำที่เต็มไปด้วยความร่วมมือร่วมใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นสังคมที่ตนรู้จักกันอย่างใกล้ชิดและสนิทสนม โดยแนวคิดนี้มีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) ไม่ได้ให้ความสนใจหรือความสำคัญกับอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์หรือพื้นที่ 2) เน้นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และ 3) เป็นลักษณะความรู้สึกเชิงอัตวิสัยของความเป็นชุมชน หรือแบบแผนในอุดมคติ กล่าวคือ นำเสนอลักษณะชุมชนที่ควรจะเป็นชุมชนที่ดี หรือชุมชนในอุดมคติ

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาโดยนัยนี้ อาจกล่าวได้ว่า ชุมชนนั้นเป็น “หน่วยพื้นฐานของการพึ่งตนเอง” ซึ่งพิจารณาจากลักษณะที่สำคัญ เช่นว่า ชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ในหมู่คนที่รู้จักกันใกล้ชิด มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ และมีกิจกรรมเพื่อการดำรงชีวิตร่วมกัน มีระบบความสัมพันธ์เป็นแบบครอบครัวเครือญาติมีการแลกเปลี่ยน การพึ่งพา รวมทั้งมีความขัดแย้ง โดยคุณลักษณะสำคัญของชุมชนที่เป็นหน่วยพื้นฐานของสังคมนั้น มีศักยภาพในการจัดให้มีกิจกรรมเพื่อสนองตอบต่อความต้องการในด้านต่าง ๆ ของคนในชุมชน ทั้งในด้านการพัฒนาทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและจิตใจ

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้นผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า “ชุมชน” หมายถึง “กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันในเขตหรือบริเวณเดียวกันมาอย่างยาวนาน อาจมีพื้นที่อาณาเขตที่แน่นอนหรือไม่แน่นอนก็ได้ ซึ่งมีวิถีการดำเนินชีวิตคล้ายกัน มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำงานร่วมกัน มีประโยชน์ร่วมกัน ตลอดจนสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้ นอกจากนี้ยังต้องมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันอยู่ภายใต้กฎระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกัน ซึ่งชุมชนอาจมีทั้งแบบทางการหรือไม่ทางการก็ได้” ซึ่งสามารถจำแนกลักษณะและองค์ประกอบที่สำคัญของชุมชนได้ดังนี้

1. เป็นการรวมกันของกลุ่มคน (Group of People) ในรูปของกลุ่มสังคม (Social Group) กล่าวคือ การที่คน 2 คน หรือมากกว่านั้นเข้ามาติดต่อข้องเกี่ยวกับโดยสมัครใจ และสมาชิกมีการปฏิบัติต่อกันทางสังคม หรือมีปฏิริยาโต้ตอบกันทางสังคม (Social Interaction) มีความเอื้ออาทรต่อกันและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และในการมารวมกลุ่มนี้จะมีการคาดคะเนพฤติกรรมซึ่งกันและกันและจะต้องปรับปรุงพฤติกรรมให้เป็นไปตามลักษณะที่คนในกลุ่มต้องการ

2. มีอาณาบริเวณ (Area) สำหรับที่อยู่อาศัย หรือเป็นที่ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกและกลุ่มสังคม อาจกล่าวได้ว่าคนและสถานที่เกือบจะแยกออกจากกันไม่ได้ ต่างก็เป็นส่วนประกอบที่สำคัญและมีส่วนสัมพันธ์กันมีคนก็ต้องมีสถานที่ ส่วนขนาดของชุมชนอาจมีขนาดแตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับจำนวนของสมาชิกในกลุ่มสังคมและขนาดของอาณาบริเวณเป็นสำคัญ

3. การจัดระเบียบทางสังคม (Social Organization) เพื่อควบคุมความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน โดยผ่านบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) สถาบันทางสังคม (Social Institution) และวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี (Cultural Traditions) ที่มีอยู่ในชุมชน ตลอดจนแบบแผนการดำเนินชีวิตในชุมชน (Pattern of Community Life) ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายคลึงและเป็นรูปแบบเดียวกัน

4. สมาชิกมีความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationship) คือ มีการติดต่อสัมพันธ์กัน มีความสนใจทางสังคมร่วมกัน และมีความสนิทสนมกัน โดยมักจะมีความสัมพันธ์แบบพบปะกันโดยตรง (Face to Face) ซึ่งจะนำไปสู่การใช้ชีวิตในด้านต่าง ๆ ร่วมกันค่อนข้างมาก ความสัมพันธ์ต่อกันของสมาชิกในชุมชนเป็นสิ่งที่ผูกพันให้สมาชิกอยู่ร่วมกันภายในชุมชนได้

5. สมาชิกมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการใช้ชีวิตร่วมกัน การที่คนจะเกิดการรวมกลุ่มขึ้นเป็นชุมชนได้นั้นต้องมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เหมือนกัน อันเกิดจากสมาชิกได้ให้ความสนใจในเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นร่วมกัน มิเพียงแต่ให้ความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่งเฉพาะ แต่ให้ความสนใจโดยทั่วไป ซึ่งมีขอบเขตมากพอที่จะอยู่ร่วมกันในชีวิตประจำวัน โดยวัตถุประสงค์และเป้าหมายของสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ของชุมชนได้

6. สมาชิกได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นในชีวิตร่วมกัน เป็นผลมาจากลักษณะของชุมชนทั้ง 5 ประการตามที่ได้กล่าวในข้างต้นนั่นเอง

มิติที่ 2 ชุมชนท้องถิ่น

ในการศึกษาความหมายของชุมชนท้องถิ่นสามารถอธิบายความหมายทางวิชาการได้ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

Norton (1994: 23-30 อ้างถึงใน อุดม ทุมโฆสิต, 2552: 198-200) ได้อธิบายคำว่า ชุมชน หรือ Commune มาจากภาษาฝรั่งเศส ซึ่งมีความหมายถึงการอยู่ร่วมกันของประชาชนในท้องที่ใดท้องที่หนึ่งเป็นเวลานาน จนทำให้ประชาชนเหล่านั้นมีความรักและผูกพันกันจนเป็นหนึ่งเดียว จึงได้พยายามร่วมกันในการจัดระบบการปกครองตัวเองขึ้น เรียกว่า Self-governing Community อันถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองท้องถิ่นในฝรั่งเศส เยอรมนี และอีกหลายประเทศบนไอร์แลนด์ ยุโรป ปัจจุบัน การปกครองท้องถิ่นของประเทศต่าง ๆ ในแถบไอร์แลนด์ยุโรปส่วนใหญ่ก็จะมีรากฐานมาจาก “ชุมชนปกครองตัวเอง” ดังกล่าวแล้วทั้งสิ้น ดังนั้นจึงถือได้ว่าการปกครองท้องถิ่นของประเทศเหล่านี้ จึงมีลักษณะเป็นเนื้อเดียวกับชุมชน หากชุมชนอ่อนแอ การปกครองท้องถิ่นก็จะอ่อนแอไปด้วย ในทำนองเดียวกัน ถ้าชุมชนเข้มแข็งการปกครองท้องถิ่นก็เข้มแข็งตามไปด้วย

นอกจากนี้คำว่า ท้องถิ่น และ ชุมชน ทั้งสองคำมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดทั้งนี้ เพราะ รากฐานการปกครองท้องถิ่นในหลายประเทศใช้ฐานความเป็นชุมชนปกครองตนเอง แยกกลุ่มประเทศในไอร์แลนด์ยุโรป เช่น ฝรั่งเศส เยอรมัน เนเธอร์แลนด์ และสวิตเซอร์แลนด์ เป็นต้น ประเทศเหล่านี้มีระบบการปกครองท้องถิ่นที่มีพื้นฐานมาจาก “ชุมชน” เช่นท้องถิ่นระดับปลายสุดของฝรั่งเศสในปัจจุบันยังเรียกว่า “ชุมชน (Commune)” เพราะฝรั่งเศสถือเอาลักษณะ “ชุมชนพึ่งตนเองดั้งเดิม” มาเป็นหน่วยทางการเมือง

ในขณะที่ประเทศในยุโรป เช่น อิตาลี เยอรมัน เนเธอร์แลนด์ และสเปน ใช้คำที่มีความหมายเดียวกับคำว่า ชุมชนของฝรั่งเศส เช่น เยอรมันใช้คำว่า Gemeinde เนเธอร์แลนด์ใช้คำว่า Gemeente สเปนใช้คำว่า Municipio ดังนั้นการปกครองท้องถิ่นในประเทศบนไหล่ทวีปยุโรป จึงเป็นคำที่มีพื้นฐานมาจากคำว่า “ชุมชนท้องถิ่น (Local Community)”

โกวิท พวงงาม (2553: 30) ได้อธิบายคำว่า ชุมชนท้องถิ่นว่า โดยความหมายของคนทั่วไปมักจะหมายถึง พื้นที่ในชุมชนใดชุมชนหนึ่งโดยเฉพาะ และชุมชนดังกล่าวมีการจัดโครงสร้างระบบการปกครองอย่างเป็นทางการ ซึ่งในที่นี้ได้แก่ หน่วยการปกครองท้องถิ่นต่าง ๆ และพื้นที่ที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชน ซึ่งหากพิจารณากันให้ดีแล้วความหมายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความสำคัญใน 2 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง ท้องถิ่นในลักษณะของพื้นที่ของชุมชน ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบนพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ซึ่งปฏิสัมพันธ์ไม่เกิดขึ้นเพียงเฉพาะคนในชุมชนเท่านั้น หากแต่ยังมีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ด้วย ดังนั้นจึงมีการยึดโยงเอาคนในชุมชนให้มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ที่คนเหล่านั้นอาศัยอยู่ด้วย เช่น วิถีชีวิตของคนในพื้นที่ที่ทำเกษตรเป็นอาชีพหลัก หรือชุมชนใดที่อาศัยอยู่ใกล้ทะเลก็จะถูกยึดโยงเข้ากับพื้นที่นั้น กลายเป็นวิถีชีวิตแบบชาวประมง เป็นต้น

ประการที่สอง เป็นลักษณะที่เป็นผลพวงมาจากการแรก กล่าวคือ เมื่อคนกับพื้นที่มีความสัมพันธ์กันจนกลายเป็นวิถีชีวิตอย่างหนึ่งแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการจัดความสัมพันธ์ดังกล่าวให้เป็นระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ในการอาศัยอยู่ร่วมกัน ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ร่วมกัน และรวมไปถึงการพัฒนาพื้นที่ของตนให้มีความเจริญและเป็นที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนได้ต่อไป เพื่อให้การจัดระเบียบดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและให้คนในชุมชนหรือพื้นที่ที่มีส่วนร่วมในการบริหารพัฒนาชุมชนหรือพื้นที่ของตน จำเป็นต้องมีการจัดระบบการปกครอง ซึ่งในที่นี้คือ “หน่วยการปกครองท้องถิ่น” นั่นเอง ดังนั้นท้องถิ่นในลักษณะที่สอง ถ้าจะกล่าวกันให้ชัดก็คือ การปกครองท้องถิ่นที่มีอยู่ควบคู่ไปกับ “ชุมชนท้องถิ่น” เมื่อเป็นดังนี้แล้วจึงไม่แปลกเลยที่ว่าทำไมคนโดยทั่วไปจึงมักใช้คำว่า “ท้องถิ่น” กับ “ชุมชน” ทดแทนกัน จนในบางครั้งทำให้เข้าใจได้ว่าทั้งสองคำมีความหมายเหมือนกัน

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้นผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า “ชุมชนท้องถิ่น” หมายถึง “กลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกันในเขตหรือบริเวณเดียวกันซึ่งมีพื้นที่อาณาเขตที่แน่นอนมาอย่างยาวนาน ทำให้ประชาชนเหล่านั้นมีความรักและผูกพันกันจนเป็นหนึ่งเดียว จึงได้พยายามร่วมกันในการจัดระบบการปกครองตัวเองขึ้น ทั้งนี้การจัดระบบการปกครองดังกล่าวมีโครงสร้างระบบการปกครองอย่างเป็นทางการซึ่งในที่นี้ คือ พื้นที่ที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนในหน่วยการปกครองท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น ชุมชนในเขตกรุงเทพมหานคร ชุมชนในเขตเทศบาล เป็นต้น”

2.3.2 พัฒนาการของชุมชนในสังคมไทย

ในการศึกษาคำว่า “ชุมชน” นั้นพบว่า แปรมาจากคำว่า Community ในช่วงที่วิชาสังคมศาสตร์ตะวันตกแพร่เข้ามาในไทย และต่อมารัฐบาลก็ได้ใช้คำนี้จัดตั้งหน่วยงานใหม่คือ กรมการพัฒนาชุมชน ในปี 2505 ด้วยเหตุนี้ในระยะแรกชุมชนจะมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า บ้าน หรือ หมู่บ้าน ในภาษาไทยที่มีมาก่อนหน้านี้ ในฐานะเป็นหน่วยการปกครองที่มีขอบเขตแน่นอนภายใต้การ

ควบคุมของรัฐ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544: 111) ในฐานะหน่วยการปกครองพื้นฐานตามพระราชบัญญัติการปกครองพื้นที่ พ.ศ. 2476 ทั้งนี้เพื่อประโยชน์และวัตถุประสงค์ทางการบริหารราชการและการควบคุมของรัฐมากกว่าที่จะคำนึงถึงความเป็นชุมชนในความเป็นจริง ซึ่งการมองชุมชนโดยการเน้นไปที่ที่ตั้งและอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ ความผูกพัน และความความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดอันเนื่องมาจากความเหมือนของคนเป็นสำคัญ (Homogenous) ชุมชนจึงถูกทำให้กลายเป็นพื้นที่ที่แข็งตัวและหยุดนิ่ง ทำให้การพัฒนาชุมชนของไทยจึงไม่ค่อยประสบความสำเร็จเท่าที่ควร มีปัญหาความเหลื่อมล้ำ ชำช้อน อีกทั้งยังถูกลากโยงเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมของการสร้างชาติและการพัฒนาสมัยใหม่ของรัฐอีกด้วย (ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์, 2548: 21-22) อย่างไรก็ตามการก่อตัวของขบวนการประชาชนและภาคประชาสังคมในสังคมไทยช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะกลุ่มประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาที่ไม่สมดุลของรัฐ และรวมตัวรวมกลุ่มในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเรียกร้อง ปกป้องสิทธิอันพึงมีพึงได้ของชุมชน มีการยึดโยงกันเป็นเครือข่ายภาคประชาชนและภาคประชาสังคมที่เข้มแข็ง เกิดเป็นชุมชนในรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า “ชุมชนเคลื่อนไหว” (Community Movement) เป็นชุมชนที่สมาชิกของชุมชนไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน แต่เชื่อมโยงกันด้วยประสบการณ์ ปัญหา อุดมการณ์ จิตสำนึก ความรู้สึก และอัตลักษณ์จากการปฏิบัติการและการเรียนรู้ร่วมกันในท่ามกลางสถานการณ์ปัญหาที่ประเดประดังเข้ามา เช่น การเคลื่อนไหวของสมัชชาคนจน สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ เครือข่ายปฏิรูปที่ดินเพื่อคนจน เครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ สมัชชาเฝ้าแห่งประเทศไทย เครือข่ายสลัมสี่ภาค เป็นต้น (ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์, 2546) นอกจากนี้ยังมีชุมชนในรูปแบบใหม่ที่มีลักษณะเป็นชุมชนแห่งอารมณ์และความรู้สึกร่วม จากการเผชิญหน้าโดยตรงกับเหตุการณ์/สถานการณ์ที่เกิดขึ้น และซึมซับเหตุการณ์โดยผนวกเอาประสบการณ์ในอดีตและนำตัวเองเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญหาและสร้างความเป็นชุมชนใหม่ขึ้นมา โดยไม่ยึดติดกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ชาติพันธุ์ หรืออื่น ๆ เช่น การเกิดขึ้นของชุมชนสินามีในภาคใต้ เป็นต้น

2.3.3 สิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

สิทธิชุมชนท้องถิ่น มีหลักคิดที่สำคัญในเรื่องการถือว่าชุมชนมีสิทธิที่จะเลือกรับหรือเลือกปฏิเสธการพัฒนาจากภายนอก ชุมชนมีสิทธิที่จะกำหนดการพัฒนาของตนเอง สิทธิชุมชนต้องพัฒนาขึ้นมาจากวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เป็นจริงของชุมชน สิทธิชุมชนและสิทธิประชาชนเป็นหลักการพื้นฐานของสังคมประชาธิปไตย และที่สำคัญคือ สิทธิชุมชนเป็นอุดมการณ์และเป็นเครื่องมือการต่อสู้ทางนโยบายของขบวนการประชาชน (พลเดช ปิ่นประทีป, 2550: 6)

ทั้งนี้ สิทธิเกี่ยวกับชุมชนได้รับการยอมรับและถูกบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 โดยในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้บัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่รวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมไว้ อันก่อให้เกิดผลเป็นการรับรองตัวตนในทางกฎหมาย (Legal Entity) ของชุมชน ทำให้ชุมชนในฐานะเป็นหมู่คณะที่แยกออกมาจากบุคคลธรรมดาที่รวมกันเป็นชุมชนกลายเป็นผู้ทรงสิทธิตามรัฐธรรมนูญเพื่อประโยชน์และความมุ่งหมายบางประการที่บุคคลที่รวมกันเป็นชุมชนนั้นไม่อาจทำได้เองตามลำพังขึ้นได้ (กิตติศักดิ์ ปรกติ, 2551: 123-128) อาจกล่าวได้

ว่าสิทธิชุมชนตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญนี้ได้เอื้อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้โดยได้รับการยอมรับและรับรองตามรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ

1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 (2540) ได้บัญญัติถึง “สิทธิชุมชน” เอาไว้ในมาตรา 46 และมาตรา 56 ดังนี้

มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษหรือฟื้นฟูจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล และยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 56 สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตชีวิตของตน ย่อมได้รับการคุ้มครอง ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมรวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายตามวรรคหนึ่งและวรรคสองย่อมได้รับการคุ้มครอง

แม้ว่าสิทธิของชุมชนจะได้รับการยอมรับและรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แล้วก็ตาม แต่ภายในรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้กำหนดเงื่อนไขบางประการขึ้นมา นั่นคือ การต้องมีกฎหมายมารองรับ หรือ ตามที่กฎหมายบัญญัติ ทำให้ชุมชนไม่สามารถใช้สิทธิของตนเองได้อย่างเต็มที่

2. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 (2550) รัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังคงหลักการดังกล่าวไว้ ไม่ได้เปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ยังได้ตัดเงื่อนไขการต้องมีกฎหมายมารองรับ หรือ ตามที่กฎหมายบัญญัติ โดยรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ให้การรับรองสิทธิชุมชนต่าง ๆ ในสาระสำคัญดังต่อไปนี้

มาตรา 66 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษหรือฟื้นฟูจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน

มาตรา 67 สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง

ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตชีวิตของตนย่อมได้รับการคุ้มครอง ตามความเหมาะสม

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติ หรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว

สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายบัญญัตินี้ย่อมได้รับความคุ้มครอง

จากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในเรื่องสิทธิชุมชนพบว่า มีการขยายเนื้อหาให้ครอบคลุมถึงลักษณะชุมชนมากขึ้น ตลอดจนมีการตัดเงื่อนไขการต้องมีกฎหมายรองรับ หรือ ตามที่กฎหมายบัญญัติออกไป ซึ่งเอื้อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ง่ายขึ้นกว่ารัฐธรรมนูญฉบับก่อน

3) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชน โดยได้มีการเพิ่มเติมจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 โดยได้มีการเพิ่มเติมเกี่ยวกับ “หน้าที่” ของหน่วยงานรัฐ ที่เกี่ยวเนื่องกับสิทธิชุมชนอีกด้วย โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้ (สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2563: 18-25)

มาตรา 43 บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ

(1) อนุรักษ์ พินิจ หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติ

(2) จัดการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

(3) เข้าชื่อกันเพื่อเสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐให้ดำเนินการใดอันจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนหรือชุมชนหรือต่อนโยบายการดำเนินการใดอันจะกระทบต่อความเป็นอยู่อย่างสงบสุขของประชาชนหรือชุมชนและได้รับแจ้งผลการพิจารณาโดยเร็ว ทั้งนี้ หน่วยงานของรัฐต้องพิจารณาข้อเสนอแนะนั้นโดยให้ประชาชนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการพิจารณาด้วยตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

(4) รัฐจัดให้มีระบบสวัสดิการของชุมชน สิทธิของบุคคลและชุมชนตาม (1) ถึง (4) หมายความว่ารวมถึงสิทธิที่จะร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการดำเนินการดังกล่าวได้ด้วย

มาตรา 51 การใดที่รัฐธรรมนูญบัญญัติให้เป็นหน้าที่ของรัฐตามหมวดนี้ ถ้าการนั้นเป็นการทำเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนโดยตรง ย่อมเป็นสิทธิของประชาชนและชุมชนที่จะ

ติดตามและเร่งรัดให้รัฐดำเนินการ รวมตลอดทั้งฟ้องร้องหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดให้ประชาชนหรือชุมชนได้รับประโยชน์นั้นตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 57 รัฐต้อง

(1) อนุรักษ์ พื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิ และมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย

(2) อนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา พื้นฟู บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการและได้รับประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าวด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 58 การดำเนินการใดของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้ ผู้ใดดำเนินการ ถ้าการนั้นอาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพ อนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดของประชาชนหรือชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง รัฐต้องดำเนินการให้มีการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนหรือชุมชน และจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียและประชาชนและชุมชนที่เกี่ยวข้องก่อน เพื่อนำมาประกอบการพิจารณาดำเนินการหรืออนุญาตตามที่กฎหมายบัญญัติ

บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐ ก่อนการดำเนินการหรืออนุญาต

ในการดำเนินการหรืออนุญาตตามวรรคหนึ่ง รัฐต้องระมัดระวังให้เกิดผลกระทบต่อประชาชน ชุมชน สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพน้อยที่สุด และต้องดำเนินการให้มีการเยียวยาความเดือดร้อน หรือเสียหายให้แก่ประชาชนหรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบอย่างเป็นธรรมและโดยไม่ชักช้า

จากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ในเรื่องสิทธิชุมชนพบว่า มีการขยายเนื้อหาให้ครอบคลุมถึงหน้าที่และภารกิจมากขึ้น มีการกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่ในการดำเนินการในเรื่องที่เกี่ยวข้องดังกล่าว อย่างไรก็ตาม สิทธิชุมชนในรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้กลับไปกำหนดเงื่อนไขการต้องมีกฎหมายมารองรับ หรือ ตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งทำให้ชุมชนไม่สามารถใช้สิทธิของตนเองได้อย่างเต็มที่

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

2.4.1 หลักการพัฒนาชุมชน

หลักการพัฒนาชุมชนที่นิยมใช้กันโดยทั่วไป ได้แก่ หลักการพัฒนาชุมชนที่องค์การสหประชาชาติกำหนดขึ้น (U.N. Department of Economic and social Affairs, 1960 : 813) ซึ่งมีหลักการ ดังนี้

1. การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการอันแท้จริงของประชาชนในชุมชนจากการริเริ่มของประชาชน และเริ่มจากโครงการง่ายไปสู่โครงการที่ยากขึ้นตามลำดับ
2. เป็นโครงการเอนกประสงค์ ต้องอาศัยความร่วมมือของนักวิชาการหลายสาขาวิชาและผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย
3. การเปลี่ยนแปลงเจตคติของประชาชนในชุมชนไปพร้อม ๆ กับกิจกรรมด้านอื่น ๆ
4. การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่เพื่อสร้างพลังชุมชนและองค์กรของประชาชนขึ้น
5. การค้นหาและพัฒนาผู้นำชุมชนในด้านต่าง ๆ ตามลักษณะของกิจกรรมและความจำเป็นของแต่ละชุมชน
 - 5.1 การยอมรับในสถานภาพ บทบาทของสตรีและเยาวชน โดยเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี
 - 5.2 การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จอย่างเต็มที่ ถ้าหากรัฐบาลมีความพร้อมและให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง
 - 5.3 มีนโยบายและการวางแผนทุกระดับตั้งแต่ระดับประเทศถึงระดับท้องถิ่นโดยการบริหารงานในทุกระดับจะต้องมีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง
 - 5.4 การสนับสนุนองค์กรของภาคเอกชน องค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และนานาชาติได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย
 - 5.5 การวางแผนให้เกิดการพัฒนาพร้อม ๆ กันทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติหรือระดับประเทศ

หลักการพัฒนาชุมชนที่นักพัฒนาชุมชนที่นักพัฒนาชุมชนนำมาใช้ในประเทศไทย นอกจากยึดหลักการพัฒนาชุมชนขององค์การสหประชาชาติแล้วยังได้ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพพื้นฐานของสังคมไทยซึ่งมีหลักการสำคัญดังนี้

1. หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการที่ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในทุกขั้นตอน คือ ร่วมศึกษา ร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมติดตามประเมินผล ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลการพัฒนา ทั้งในรูปของบุคคล กลุ่ม และองค์กรอย่างแท้จริงและด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่ด้วยความเกรงใจหรือถูกบังคับ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง มองเห็นและตระหนักถึงศักยภาพหรือพลังความรู้ ความสามารถของตนเองเกิดเป็นความรู้สึกรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนและเจ้าของงานพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้ประสบความสำเร็จ

2. หลักการพึ่งตนเองของชุมชน (Self Reliance) หลักการพัฒนาชุมชนที่สำคัญประการหนึ่งคือ การพึ่งตนเองของชุมชนตามศักยภาพหรือพลังความสามารถที่มีอยู่ในชุมชนทั้งศักยภาพของคน ทรัพยากรและทุนต่าง ๆ ของชุมชนด้วยการพัฒนาให้ประชาชนมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนมากกว่าผู้อื่นและต้องดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนนานกว่าผู้อื่น เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนมากกว่าผู้อื่นและต้องดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนนานกว่าผู้อื่น การพึ่งตนเองได้ของชุมชนช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐบาล ทำให้คนและชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถดำรงรักษาพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน

3. หลักการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มขององค์กร กลุ่มและองค์กรเป็นศูนย์กลางของการดำเนินงานพัฒนาชุมชน เป็นแหล่งกลางของการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติและร่วมกันรับผิดชอบ เป็นแหล่งฝึกพลังความรู้ความสามารถของชุมชน ทำให้เกิดศักยภาพหรือพลังในการพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่ สนับสนุนส่งเสริมหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนและหลักการพึ่งตนเองของประชาชนที่กล่าวมาแล้วให้เกิดขึ้นและดำรงอยู่ต่อไปอีกด้วย กลุ่มและองค์กรยังช่วยให้เกิดความมั่นใจว่าการพัฒนาชุมชนจะไม่ประสบความล้มเหลวเพราะถึงแม้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประสบปัญหาและไม่เข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาแต่กลุ่มขององค์กรยังคงมีอยู่ สามารถดำเนินงานพัฒนาต่อไปได้อีก

4. หลักการค้นหาและพัฒนาผู้นำ ผู้นำในการพัฒนาชุมชนเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ยอมรับในหลักการของระบอบประชาธิปไตยบุคคลิกภาพเด่นเป็นพิเศษ เป็นที่ยอมรับนับถือของคนในชุมชน ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งที่ได้รับการแต่งตั้งและได้รับการเลือกตั้งให้เป็นผู้นำ ผู้นำท้องถิ่นจึงเป็นผู้ทำหน้าที่ประสานงานการพัฒนาชุมชนได้ดี และเป็นพลังสำคัญที่ทำให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จ

5. หลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน ปรัชญาและความคิดของระบอบประชาธิปไตยกับปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชนเป็นหลักการเดียวกัน กล่าวคือ ให้ประชาชนมีสิทธิอิสรภาพ เสรีภาพ เสมอภาคและภราดรภาพในการดำรงชีวิตตามที่กฎหมายกำหนดไว้ หลักประชาธิปไตยในการดำเนินงานคือกิจกรรมการพัฒนาชุมชนต้องเป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนในชุมชนด้วยความสมัครใจไม่ใช่ถูกบังคับ เมื่อมีความคิดเห็นไม่ตรงกันจะใช้เสียงข้างมากตัดสิน ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันแบบพี่น้องในครอบครัวเดียวกัน ทุกคนมีโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็นได้เท่าเทียมกัน มีความสำคัญทัดเทียมกันและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่าเทียมกัน

6. หลักการประสานงาน การพัฒนาชุมชนมีบุคคลกลุ่มและองค์กรเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องใช้การประสานงานเป็นหลักการที่สำคัญ ทั้งการประสานพื้นที่ประสานคน ประสานหน่วยงาน ประสานเงิน ประสานทรัพยากรสิ้นสุดลง การประสานงานช่วยในการแบ่งภาระหน้าที่รับผิดชอบและสร้างความร่วมมือรับผิดชอบในกิจกรรมร่วมกันทำให้การพัฒนาชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ คือ เป็นไปตามลำดับ ขั้นตอน ไม่ซ้ำซ้อน ประหยัดแรงงานงบประมาณ ทรัพยากร เวลา ทำให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จด้วยดี

7. หลักการจัดการชุมชน คือ ให้ผู้นำและคนในชุมชนเรียนรู้ในหลักการบริหารจัดการชุมชนของตน ร่วมกันดำเนินการบริหารจัดการชุมชน สามารถศึกษาปัญหา วิเคราะห์ปัญหา จัดทำแผนและโครงการ ดำเนินงานพัฒนาชุมชน ประเมินผลสรุปบทเรียนในการดำเนินงานได้ด้วยตนเอง สามารถพัฒนาระบบการบริหารและจัดการชุมชนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของชุมชน

8. หลักการบูรณาการ เป็นการผสมผสานองค์ประกอบต่าง ๆ ของการพัฒนาชุมชนให้เป็นเอกภาพเพื่อสร้างศักยภาพหรือพลังในการพัฒนาทำให้การพัฒนาที่มีเป้าหมายร่วมกันดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน ประสบความสำเร็จร่วมกันไม่ใช่เป็นแบบต่างคนต่างทำ

9. หลักการพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic) เป็นการพัฒนาชุมชนที่ดำเนินการพัฒนาองค์ประกอบต่าง ๆ ของชุมชนไปพร้อม ๆ กัน เพราะองค์ประกอบต่าง ๆ ของชุมชนมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน การพัฒนาส่วนใดส่วนหนึ่งเพียงส่วนเดียวไม่สามารถทำชุมชนทั้งหมดพัฒนาได้

10. หลักการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable) การพัฒนาชุมชนต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม แต่สนับสนุนส่งเสริมให้สิ่งแวดล้อมและชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงถาวรหรือยั่งยืนไม่ล่มสลายไปได้ง่าย ๆ

11. หลักการใช้วัฒนธรรมชุมชน วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ประชาชนยอมรับและนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน จนกลายเป็นวิถีชีวิตของชุมชน วัฒนธรรมเกิดจากการกระทำหรือผลงานของมนุษย์ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ สิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ เป็นต้น และวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น วัฒนธรรมบางอย่างเป็นภูมิปัญญาของชุมชน คือ เกิดจากสมาชิกในชุมชนเอง วัฒนธรรมมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนมาก เพราะการดำเนินงานพัฒนาชุมชนจะได้รับความร่วมมือหรือถูกต่อต้านจากประชาชนหรือไม่ มากน้อยเพียงใดและจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสอดคล้องหรือความขัดแย้งกับวัฒนธรรมของชุมชนเป็นสำคัญ

12. หลักการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน การเรียนรู้ในการทำงานพัฒนาชุมชนคือ การเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ของคนในชุมชนและการเรียนรู้สิ่งใหม่จากภายนอกชุมชน ทำให้สามารถสรุปบทเรียนสร้างบทเรียน รับความรู้ใหม่ได้พร้อม ๆ กันและมีความรู้ความเข้าใจตรงกัน ช่วยกระตุ้นให้สมาชิกของชุมชนมีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลาและนำไปสู่การตัดสินใจในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน

13. หลักการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน (Community Network) นอกจากชุมชนจะเกิดการเรียนรู้ร่วมกันแล้ว การเชื่อมโยงการเรียนรู้ของคนในชุมชนต้องดำเนินการในลักษณะของเครือข่ายเพราะทำให้ระบบการเรียนรู้ของชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แล้วขยายไปสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับชุมชนอื่น ๆ ทำให้ชุมชนมีพลังหรือศักยภาพมากขึ้น เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่กว้างขวางเป็นองค์ความรู้ใหม่มากขึ้น เกิดความสมานฉันท์ระหว่างชุมชนนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

14. หลักการขยายผล โครงการและกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จในชุมชนใดชุมชนหนึ่งเป็นองค์ความรู้ของชุมชนนั้น ควรนำไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอื่น ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับชุมชนเครือข่ายเพราะความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนจะสร้างขวัญ กำลังใจ ความศรัทธาเชื่อมั่น ไม่ท้อถอยในการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา การขยายผลจะทำให้การพัฒนาชุมชนแผ่ขยายไปได้อย่างรวดเร็วและการสร้างเครือข่ายทำให้เกิดพลังและประสบความสำเร็จในการพัฒนามากยิ่งขึ้น

15. หลักการสืบทอด การพัฒนาชุมชนมุ่งที่จะให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาโดยใช้ประชาชนและทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญแต่พลังหรือศักยภาพของประชาชนและชุมชนนั้นมีขีดจำกัด กล่าวคือมีเพียงในระดับหนึ่งนั้นไม่สามารถระดมมาใช้ได้อีกต่อไป การสนับสนุนช่วยเหลือจากภาครัฐบาลและภาคเอกชนที่อยู่ภายนอกชุมชนจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นแต่ต้องตั้งอยู่บนหลักการ

ช่วยเหลือตนเองและการพึ่งตนเองของชุมชน ไม่ใช่พึ่งพารัฐบาลและองค์การเอกชนตลอดไป หลักการสหพบจึงเป็นการสมทบกันระหว่างขีดความสามารถทั้งหมด

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.5.1 แนวคิดเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืน

แนวคิดเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืน ถือเป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนซึ่ง ปรากฏขึ้นเมื่อประมาณ 30 ปีที่แล้วในรายงานความคืบหน้าหลังการประชุมสุดยอดระดับโลกว่าด้วย สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ที่ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน รายงานดังกล่าวหรือที่เรียกกันว่า รายงานบรันด์แลนด์ (Brundtland Report) เสนอให้มนุษย์คำนึงถึงขีดจำกัดของ ทรัพยากรธรรมชาติบนโลก และเสนอให้ดำเนินการพัฒนาควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (กระทรวงการต่างประเทศ และสมาคมเพื่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม, 2537) เพื่อไม่ให้ระบบนิเวศเสียสมดุล เป็นการอนุรักษ์และป้องกันการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงมีลักษณะการพัฒนาแบบบูรณาการ ในด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ และด้าน สังคม โดยในปี พ.ศ. 2530 The World Commission on Environment and Development ได้แนะนำแนวทางการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชากรโลกไว้ 7 แนวทาง ดังนี้ 1) ฟื้นฟูความเจริญก้าวหน้าทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม 2) พัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมให้มีความสมดุลและเหมาะสมอยู่เสมอ 3) คำนึงถึงความจำเป็นและความต้องการด้านหน้าที่การงาน อาหาร พลังงาน น้ำ และ สุขอนามัย 4) ควบคุมจำนวนประชากรเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน 5) อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากร 6) ปรับปรุงเทคโนโลยีและจัดการความเสี่ยงต่าง ๆ อย่างเหมาะสม 7) รวมข้อควรพิจารณาด้านสิ่งแวดล้อมและด้านเศรษฐกิจไว้ในกระบวนการตัดสินใจ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2547 : 185 - 186) ได้กล่าวเอาไว้ว่า องค์ประกอบพื้นฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 1) สิ่งแวดล้อม ทำให้มีมากขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม และอนุรักษ์ทรัพยากร พื้นฐาน 2) สังคม จัดสรรความเท่าเทียมกันในการใช้ทรัพยากรที่เป็นปัจจัยพื้นฐานที่เพียงพอและ จำกัดจำนวนประชากร 3) เศรษฐกิจ ควรเติบโตอย่างเหมาะสมไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและความสมดุลในระบบนิเวศ

2.5.2 ตัวแบบการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยขอนำเสนอตัวแบบหรือทฤษฎีเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งหมด 3 ตัวแบบดังนี้

1) ตัวแบบการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพระเทพโสภณ (ประยูร ธัมมจิตโต) (สัญญา สัญญา วิวัฒน์, 2549 : 164) เป็นตัวแบบที่เป็นของนักคิดที่เป็นนักบวชในพระพุทธศาสนาโดยอ้างความจริงจากธรรมะซึ่งมีคุณค่าอยู่ในตัวอยู่แล้วเพราะธรรมะหรือที่ตรง คือพุทธธรรมเป็นสัจธรรม (Truth) เป็นธรรมชาติ การพัฒนาอย่างยั่งยืนตามตัวแบบนี้ พอสรุปได้ดังนี้คือ ต้องเป็นการพัฒนาที่เป็นสัมมาพัฒนา คือ การพัฒนาที่ถูกทางโดยถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางแล้วเอาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมารับใช้มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนและการพัฒนาที่สมพัฒนา คือการพัฒนาที่สมดุล

ต้องมีความสมดุลในสามส่วน คือ มนุษย์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมซึ่งมีความสมดุลนั้นจะต้องเป็นความสมดุลสองชั้น คือ สมดุลในแต่ละส่วน และสมดุลทั้งสามส่วน คือ ให้การพัฒนาแต่ละส่วนดำเนินไปอย่างได้สัดส่วนระหว่างกันไม่มากไม่น้อยไปกว่ากัน นัยหนึ่งเป็นการสมดุลแบบเคลื่อนที่ (Moving Equilibrium) ไปด้วยกัน ข้อสำคัญ มนุษย์สมบูรณ์ควรเป็นมนุษย์ที่มีความรู้ทางโลกและทางธรรมควบคู่กันโดยคำว่า “มี” ให้หมายถึงการปฏิบัติทั้งความรู้ทางโลกและทางธรรม

2) ตัวแบบการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) หรือเรียกว่าตัวแบบการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม (พระพรหมคุณาภรณ์ , 2552 : 25) เป็นพระนักปราชญ์ที่มีความลึกซึ้งในพุทธธรรม มีพื้นความรู้ทางโลกซึ่งความรู้ในทั้งสองโลกทำให้ตัวแบบการพัฒนาอย่างยั่งยืนไม่เป็นแค่เพียงความจริงทางธรรมหรือสัจธรรมแต่ได้แสดงให้เห็นการใช้ประโยชน์ทางโลกด้วย ตัวแบบของพระพรหมคุณาภรณ์เป็นเช่นเดียวกับตัวแบบของพระเทพโสภณที่ยังไม่ได้ถือว่าเป็นทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ในแง่ที่ว่ายังไม่ได้มีการพิสูจน์ความถูกต้องด้วยหลักฐานประจักษ์ ตัวแบบการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพระพรหมคุณาภรณ์เป็นการบูรณาการของการพัฒนาทุกๆ ด้าน อย่างเป็นองค์รวม เรียกว่าการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งเนื้อหาโดยสังเขปของการพัฒนาอย่างยั่งยืนอย่างเป็นองค์รวมประกอบด้วย 4 ปัจจัยหรือระบบดังนี้

2.1 ระบบมนุษย์ ตัวแบบนี้คือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง มนุษย์มีธรรมชาติเป็นผู้มีเจตจำนงหรือมีความต้องการจะต้องพัฒนามนุษย์ให้มีความต้องการประเภทฉันทะ (ความต้องการที่ดีและพอดี) การพัฒนามนุษย์ต้องพัฒนาให้ครบ 4 ด้าน คือ พัฒนากาย พัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิต และพัฒนาปัญญาเพราะมนุษย์เมื่อได้รับการพัฒนาแล้วก็จะป็นปัจจัยตัวกระทำที่ดีที่สุดที่จะช่วยให้ระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่บรรลุจุดหมายแห่งการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.2 ระบบสังคม จะต้องทำให้สังคมเป็นกลุ่มคนที่มีระบบระเบียบยุติธรรมส่งเสริมการทำดี เอื้อต่อการทำประโยชน์ให้แก่กันและกัน มีความมั่นคง และมีสันติภาพ ไม่ทำลายธรรมชาติ เกื้อหนุนธรรมชาติ ระบบการต่าง ๆ ทางสังคมนั้นเป็นการจัดตั้งวางรูปแบบขึ้นเพื่อให้เป็นเครื่องมือและเป็นสื่อที่จะช่วยให้กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติทำงานหรือดำเนินไปในทางที่จะอำนวยผลดีแก่มวลมนุษย์ การจำแนกเป็นระบบย่อยต่าง ๆ เช่น ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง ระบบการบริหาร ตลอดจนกิจการต่าง ๆ ก็เพื่อให้กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยนั้นเกิดมีกำลังและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในการที่จะนำไปสู่ผลสำเร็จเพราะฉะนั้นระบบเหล่านั้นทั้งหมดจะต้องประสานกลมกลืนสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันบนพื้นฐานแห่งความรู้ในความเป็นจริงแห่งกฎธรรมดาดังเดียวกัน การที่ระบบเหล่านั้นตั้งอยู่บนทฤษฎีที่ไม่เข้าถึงความจริงแท้และอยู่บนฐานของทฤษฎีที่แบ่งแตกแยกต่างหากก็คือเครื่องบงบอกให้ทราบว่ระบบการเหล่านั้นจะไม่นำไปสู่ผลที่มุ่งหมายและจะไม่เป็นระบบที่ยั่งยืนแต่หากระบบทางสังคม เช่น เศรษฐกิจเจริญเติบโต สภาพบ้านเมืองสงบเรียบร้อยจากการเมืองการปกครองที่ได้ผลนั้นก็มิใช่เป็นจุดหมายในตัวแต่เป็นสภาพแวดล้อมเป็นบรรยากาศและเป็นปัจจัยเกื้อหนุนเพื่อเอื้อโอกาสให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเข้าถึงชีวิตที่ดีงาม ความมีอิสรภาพ และสันติสุขที่แท้จริง

2.3 ระบบธรรมชาติ มนุษย์นอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมแล้วยังเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์จึงไม่ควรคิดเอาชนะธรรมชาติ ทำลายธรรมชาติ หากควรมีชีวิตที่สอดคล้องกับ

ธรรมชาติ กลมกลืนกับธรรมชาติ แล้วอนุรักษ์ธรรมชาติ ธรรมชาติก็จะเป็นแหล่งอำนวยความสะดวก ความรื่นรมย์ ช่วยพัฒนากายจิตใจ และปัญญาของมนุษย์ ให้มองตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ความประสานเกื้อกูลระหว่างมนุษย์และธรรมชาติก็จะเกิดตามมา

2.4 ระบบเทคโนโลยี เทคโนโลยีเป็นเครื่องขยายอินทรีย์มนุษย์ ทำให้ขีดความสามารถของมนุษย์ บำรุงบำเรอความสะดวกสบายให้กับมนุษย์ การพัฒนาเทคโนโลยีมีทั้งส่วนที่เป็นผู้ผลิตและเป็นผู้ใช้ การใช้ต้องมุ่งคุณค่าแท้ คือใช้เทคโนโลยีอย่างเต็มความสามารถของมันในการพัฒนามนุษย์ สังคม และธรรมชาติ ตัวแบบนี้ให้มองปัจจัยทั้ง 4 อย่างเชื่อมโยงกัน โดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางให้พัฒนาแต่ละระบบเป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน คือ มนุษย์ทำประโยชน์ตน ประโยชน์สังคม ประโยชน์ธรรมชาติ และเทคโนโลยี ขณะที่สังคมก็มีสันติภาพแล้วเอื้อต่อมนุษย์ธรรมชาติ และเทคโนโลยีการพัฒนาที่เกิดขึ้นก็จะเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552 : 242)

3) ตัวแบบการพึ่งตนเองแบบพัฒนาชุมชนชนบท (Double-tiered TERMS MODEL of Rural Community Self-Reliance) เป็นทฤษฎีที่แสดงว่าการพัฒนาสังคมต้องพัฒนาอย่างสัมพันธ์กันระหว่างการพึ่งตนเองและการพัฒนาด้านการพึ่งตนเอง มีองค์ประกอบ 5 ด้าน คือ เทคโนโลยี (Technology) เศรษฐกิจ (Economic) ทรัพยากร (Resource) จิตใจของคน (Mental) สังคม วัฒนธรรม (Socio-cultural) โดยย่อเป็น TERMS ทั้ง 5 องค์ประกอบ จะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ สำหรับการพัฒนาได้แบ่งการพัฒนาเป็น 4 ประการ ดังนี้ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2546 : 99-107)

3.1 การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง Functional matrix (ความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ หมายถึงการทำหน้าที่ของ terms แต่ละตัวที่มีการทำหน้าที่เพื่อผลประโยชน์เฉพาะตนและขณะเดียวกันก็จะทำประโยชน์แก่ตัวองค์ประกอบในโครงสร้างนี้หรือระหว่าง 5 องค์ประกอบนี้ด้วย

3.2 การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนเกิดจาก BAN (Balance, Ability, Networking) เป็นกระบวนการสร้างการพัฒนาและการพึ่งตนเองที่จะต้องมียุทธศาสตร์ 3 อย่างควบคู่กันไป คือการสร้างสมดุลในแต่ละตัวของ TERMS และความสามารถในการจัดการชุมชน (community management) เหมือนกับการจัดการในบริษัทจำกัดทีเดียวและสร้างวงจรของมิตรภาพระหว่างชุมชนเช่นเดียวกับที่เอกชนต้องมีเพื่อน ชุมชนก็ต้องมีเพื่อนไว้เป็นคู่คิดช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

3.3 การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนเกิดจาก PAR (Participatory Action Research) หมายถึง การพึ่งตนเองและการพัฒนาของชุมชนจะต้องมียุทธศาสตร์หลัก 2 ประการควบคู่กันไป คือ การสร้างความสามารถในการพึ่งตนเองและพัฒนา (action) และทำการวิจัย เช่น การประเมินผลงานอยู่ตลอดเวลา เพื่อปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ คำว่า การมีส่วนร่วม (Participatory) หมายถึงว่าทั้งนักพัฒนา นักวิชาการ ไม่ว่าจะเป็นราชการหรือเอกชน รวมทั้งประชาชนชาวบ้านจะต้องเข้าร่วมกันทำงานพัฒนาและพึ่งตนเอง คือ ทั้งปรึกษาหารือ วางแผน ดำเนินการประเมินผลไปด้วยกันตลอดเวลา

3.4 การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนเกิดจาก Resocialization การขัดเกลากายสังคมครั้งใหม่ เป็นประโยชน์ต่อการพึ่งตนเองได้เพราะการขัดเกลากายสังคมก็คือการศึกษา เพียงแต่เป็นการศึกษาอย่างกว้างขวาง การที่ต้องมีการขัดเกลากายครั้งใหม่เพราะคนในชุมชนได้มีการขัด

เกลามาก่อนแล้ว โดยเฉพาะทำให้รับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาอย่างท่วมท้นและกะทันหันหลงลืมหรือละเลยวัฒนธรรมไทยอันนุ่มนวล ร่มเย็นเสียไป ทำให้เกิดปัญหาสังคมมากมาย การขัดเกลาทาสังคมครั้งใหม่จะพยายามหันเหประชาชนมารื้อฟื้นและดำเนินชีวิตแบบไทย สิ่งเหล่านี้ย่อมจะช่วยให้พึ่งตนเองได้อีกทางหนึ่ง

จากการทบทวนวรรณกรรมในข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” หมายถึง การทำให้ชุมชนมีความเจริญและเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด และสามารถจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างเท่าเทียมกันโดยต้องคำนึงถึงความเสียหายของทรัพยากรในชุมชน และใช้ทรัพยากรให้เกิดความเสียหายน้อยที่สุด ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์บำรุงรักษาทรัพยากรเพื่อไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อคนในรุ่นถัดไป

2.6 แนวคิดการบริหารกิจการคณะสงฆ์

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์แบ่งออกได้เป็น 2 ประเด็นหลัก คือ 1) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ 2) ภารกิจ 6 ด้านของคณะ สงฆ์รายละเอียด ดังนี้

2.6.1 การบริหารกิจการคณะสงฆ์

การบริหารกิจการคณะสงฆ์เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมภายหลังจากที่พระพุทธองค์ ตรัสรู้ 2 เดือน นั่นคือในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น เมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพุทธศาสนา พระพุทธองค์ต้องบริหารคณะสงฆ์ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549 : 3) ต่อมาในการจัดองค์กรสงฆ์นั้นมีการวางรากฐานจากพระวินัยหรือสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ของสงฆ์และองค์กรในการอยู่ร่วมกันด้วยดีทั้งนี้ในการบัญญัติสิกขาบทเป็นไปตามบริบทของสังคมทั้งต่างศาสนา การดำเนินดีเตียนของผู้คนเพื่อความสามัคคีขององค์กรสงฆ์และการรักษาศรัทธาของชาวบ้านรวมถึงเป็นแนวหลักในการปฏิบัติของสงฆ์และองค์กร โดยมีวัตถุประสงค์ 10 ประการคือ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 28-29)

- 1) เพื่อความดีแห่งหมู่
- 2) เพื่อความสำราญแห่งหมู่
- 3) เพื่อกำจัดบุคคลเพื่อผู้เก้อยาก (หน้าด่าน)
- 4) เพื่อความอยู่เป็นผาสุกแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก
- 5) เพื่อระงับอาสวะที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน
- 6) เพื่อกำจัดอาสวะที่จะมีต่อไปข้างหน้า
- 7) เพื่อความเลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส
- 8) เพื่อความเจริญยิ่งๆ ของผู้เลื่อมใสแล้ว
- 9) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
- 10) เพื่ออุดหนุนพระวินัย

ดังนั้น พระวินัยหรือสิกขาบทจึงเป็นธรรมนูญที่พระพุทธองค์ทรงใช้ปกครองเพื่อรองรับการขยายตัวขององค์กรสงฆ์เพื่อการบริหารจัดการในครั้งพุทธกาลเป็นปณิธานในการไปประกาศพระพุทธศาสนา ต่อมาได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามจารีตสังคมสอดคล้องกับกฎหมายของประเทศโดยการปรับกฎเกณฑ์ระเบียบที่ไม่ขัดต่อพระวินัยสิกขาบทอีกทั้งเอื้อประโยชน์ต่อการปกครองขององค์กรสงฆ์ทำให้ระบบแบบราชการเกิดขึ้น การแบ่งสายการบังคับบัญชา มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบแตกต่างกันไปตามลำดับจนถึงระดับเจ้าอาวาส

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระเจ้าบรมวงศ์เธอผู้ใหญ่ที่ทรงคุณธรรมคือสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนส่งผลถึงการปฏิรูปการปกครององค์กรสงฆ์ พ.ศ. 2445 (ร.ศ. 121) ในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ทรงโปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ด้วยการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ทำให้เกิดองค์กรคณะสงฆ์กลายเป็นองค์กรของรัฐต่อมาได้พัฒนาจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองของรัฐอย่างต่อเนื่องมาจนถึงการบริหารองค์กรสงฆ์ในปัจจุบัน (พระระพิน พุทธิสารโร (ดั่งลอย), 2554 : 2) ที่เรียกว่า “มหาเถรสมาคม”

มหาเถรสมาคม (2560) เป็นองค์กรบริหารกิจการพระพุทธศาสนาสูงสุดของประเทศไทย (เทียบได้กับคณะรัฐมนตรี-คณะรัฐบาลผู้บริหารประเทศ) คำว่า "มหาเถรสมาคม" ได้เริ่มต้นใช้เป็นครั้งแรกเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) และได้เปลี่ยนชื่อเรียกมหาเถรสมาคมเป็น "สังฆสภา" ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ภายหลังได้กลับมาเรียกองค์กรบริหารกิจการพระพุทธศาสนาสูงสุดของประเทศไทยว่า “มหาเถรสมาคม” อีกครั้ง ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535) และ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (แก้ไขเพิ่มเติมปี พ.ศ. 2560) ในปัจจุบัน การจัดตั้งมหาเถรสมาคมขึ้นตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติทั้ง 3 ฉบับดังกล่าว ข้างต้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เป็นศูนย์กลางที่รวมพระสงฆ์ทุกกลุ่มให้มางานร่วมกัน กล่าวคือให้มีองค์กรมหาเถรสมาคมรับผิดชอบทำหน้าที่ทุกอย่างเพื่อเกื้อหนุนพระธรรมวินัยตามรูปแบบของการจัดองค์กรบริหารสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นการรวมพลังของพระสงฆ์ทุกกลุ่ม การกระจายอำนาจร่วมรับผิดชอบร่วมตัดสินใจด้วยกันและมุ่งเน้นประสิทธิภาพในการทำงานทุกขั้นตอน กฎหมายได้พยายามออกแบบให้มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรที่

- 1) มีความเข้มแข็งในการรักษาพระธรรมวินัย
- 2) มีความเข้มแข็งในการจัดการศึกษาพระธรรมวินัยแก่ชาวพุทธและบุคคลทั่วไป
- 3) มีความเข้มแข็งในการจัดการพุทธศาสนสถาน พุทธศาสนิก ทรัพยากรสังคมตลอดถึงทรัพยากรสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ
- 4) มีความเข้มแข็งในการสร้างและรักษาความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธและบุคคลทั่วไป

องค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ตามพระราชบัญญัติทั้ง 3 ฉบับข้างต้นดังกล่าวนี้ ย่อมมีข้อแตกต่างกันและมีการปรับเปลี่ยนกันไปตามยุคสมัย กล่าวสำหรับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (แก้ไขเพิ่มเติมปี พ.ศ. 2560) กรรมการมหาเถรสมาคมประกอบด้วย

- 1) สมเด็จพระสังฆราช เป็นประธานกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง
- 2) สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง ปัจจุบันมีจำนวน 8 รูป

3) พระราชาคณะที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง มีจำนวนไม่เกิน 12 รูป รวมกรรมการมหาเถรสมาคม มีจำนวนทั้งสิ้น 21 รูป

กรรมการมหาเถรสมาคมตามข้อ 1 และ 2 ไม่มีการจำกัดวาระการดำรงตำแหน่ง ส่วนกรรมการตามข้อ 3 มีวาระการดำรงตำแหน่งตามที่สมเด็จพระสังฆราชทรงประกาศแต่งตั้ง

อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม ปี พ.ศ. 2560) มาตรา 15 ตรี ได้ระบุไว้ดังนี้

- 1) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยดีงาม
- 2) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
- 3) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์
- 4) รักษาหลักการพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
- 5) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้ หรือกฎหมายอื่นในทางปฏิบัติ

มหาเถรสมาคมจะบริหารงาน ออกนโยบาย และแผนปฏิบัติการประจำปี กำกับและสั่งการ การทำงานกิจการพระพุทธศาสนาผ่านช่องทางของหน่วยงานปกครองในระดับต่าง ๆ ของทางคณะสงฆ์ ดังนี้ คือ

- 1) คณะใหญ่
- 2) คณะสงฆ์ภาค
- 3) คณะสงฆ์จังหวัด
- 4) คณะสงฆ์อำเภอ
- 5) คณะสงฆ์ตำบล
- 6) คณะสงฆ์วัด

ตามอำนาจหน้าที่ที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (มาตรา 15 ตรี และ มาตรา 19) เพื่อให้การทำงานของมหาเถรสมาคมมีประสิทธิภาพ มหาเถรสมาคมจึงประกาศจัดตั้ง คณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้ทำงานในด้านต่าง ๆ ตามระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วย คณะกรรมการ ฝ่ายต่าง ๆ ของมหาเถรสมาคม พ.ศ. 2539 ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม คณะกรรมการ ดังกล่าวนี้นี้ประกอบด้วยพระภิกษุและฆราวาส คณะละไม่เกิน 15 ท่าน ดำรงตำแหน่ง คราวละ 2 ปี ปัจจุบันคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ของมหาเถรสมาคม ประกอบด้วย

- 1) คณะกรรมการฝ่ายปกครอง
- 2) คณะกรรมการฝ่ายศาสนศึกษา
- 3) คณะกรรมการฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์
- 4) คณะกรรมการฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 5) คณะกรรมการฝ่ายสาธารณูปการ
- 6) คณะกรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์

แม้อำนาจ หน้าที่ และองค์ประกอบของมหาเถรสมาคมข้างต้นจะเป็นไปตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (แก้ไขเพิ่มเติมปี พ.ศ. 2560) ก็ตามที แต่หลักการสำคัญยังคง

เหมือนเดิม กล่าวคือเป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎ ระเบียบเพื่อความผาสุกและเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา ซึ่งในประเด็นนี้ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ได้กล่าวถึงแนวคิดการบริหารวัดว่าต้องปฏิบัติให้ได้ตามหลักการ คือ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2550 : 26-27)

1) สะอาด หมายถึง การดูแลและการจัดการวัดที่ดี ไม่สกปรกรุงรัง จัดเสนาสนะเป็นสะอาด สว่าง และสงบ ระเบียบเรียบร้อยเป็นที่เกิดศรัทธาปสาทะแก่ผู้มาพบเห็น ไม่สร้างความขุ่นข้องใจแก่ผู้มาเยือน

2) สว่าง หมายถึง การจัดวัดที่ดูโปร่ง สบายตา ไม่รกทึบ หรือมีความสลับซับซ้อน เน้นความเรียบง่ายและประโยชน์ใช้สอยสูงสุด

3) สงบ หมายถึง วัดเป็นสถานที่ที่สงบจากอบายมุข ไม่มีเสียงอึกทึกครึกโครมรบกวน เป็นสุข ด้วยสภาพแวดล้อมที่เปี่ยมธรรมชาติ

กล่าวโดยสรุป การบริหารกิจการคณะสงฆ์เกิดขึ้นภายหลังที่พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนา เกิดพระปัญจวัคคีย์และทรงบัญญัติพระวินัยหรือสิกขาบทเพื่อประโยชน์ของสงฆ์ในการอยู่ร่วมกันด้วยดีในประเทศไทย สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเกิดการปฏิรูปการปกครององค์กรสงฆ์ พ.ศ. 2445 (ร.ศ. 121) ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ด้วยการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางต่อมาได้พัฒนาจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองของรัฐอย่างต่อเนื่องมาจนถึงการบริหารองค์กรสงฆ์ในปัจจุบันที่เรียกว่า “มหาเถรสมาคม” ทำหน้าที่เทียบได้กับคณะรัฐมนตรี-คณะรัฐบาลผู้บริหารประเทศ โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง เพื่อบริหารงาน ออกนโยบาย และแผนปฏิบัติการประจำปีกำกับและสั่งการการทำงานกิจการพระพุทธศาสนาผ่านช่องทางของหน่วยงานปกครองในระดับต่าง ๆ ของทางคณะสงฆ์คือ 1) คณะใหญ่ 2) คณะสงฆ์ภาค 3) คณะสงฆ์จังหวัด 4) คณะสงฆ์อำเภอ 5) คณะสงฆ์ตำบล 6) คณะสงฆ์วัด ตามลำดับ

2.6.2 ภารกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์

ในส่วนการทำงานที่มีคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ของมหาเถรสมาคม 6 ฝ่ายหรือ 6 ด้านที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เรียกได้ว่าเป็นภารกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (มาตรา 15 ตรี และมาตรา 19) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ด้านการปกครอง

การปกครอง หมายถึง การดูแล การคุ้มครอง การระงับรักษา หรือการบริหาร อีกนัยหนึ่ง หมายถึงการควบคุมดูแลหมู่คณะให้มีความเป็นอยู่ที่ดีมีระเบียบวินัย เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของหมู่คณะหรือของสังคมนั้น ๆ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, 2546 : 646) การปกครองในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์มิได้ให้ความสำคัญกับ ผู้นำหรือการปกครองมากนัก แต่พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับพระธรรมวินัยมากกว่าเพราะพระธรรมวินัย ไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ผู้นำมีการเปลี่ยนแปลงได้เสมอ ดังที่พระองค์ตรัสกับพระอานนทว่า ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลายเมื่อมองจากการปกครองภายในของพระสงฆ์เองในปัจจุบันนี้นอกจากจะใช้ธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองแล้วเป็น

การปกครองในเชิงของธรรมาภิบาล กล่าวคือ ดูแลกันโดยธรรมปกครองกันแบบพอปกครองลูก อาจารย์ปกครองศิษย์ดังปรากฏตัวอย่างที่เป็นต้นแบบให้เห็นชัดเจน

หน้าที่ของสังฆวิहारิกที่จะพึงปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์และหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์จะพึงปฏิบัติต่อสังฆวิहारิก ตรัสสั่งให้พระอุปัชฌาย์และสังฆวิहारิก ตั้งจิตสนิทสนมในกันและกัน ให้พระอุปัชฌาย์สำคัญสังฆวิहारิกอันบุตรให้สังฆวิहारิกนับถือพระอุปัชฌาย์ฉันบิดา เมื่อเป็นเช่นนั้นต่างจะมีความเคารพเชื่อฟังกันและกัน ย่อมถึงซึ่งความเจริญงอกงามในธรรม ตรัสสั่งให้พระอุปัชฌาย์และสังฆวิहारิกให้อื้อเพื่อประพฤติดุขต่อกัน หน้าที่ของสังฆวิहारิกจะพึงกระทำต่อพระอุปัชฌาย์เรียกว่าอุปัชฌาย์วัตรและหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์จะพึงปฏิบัติต่อสังฆวิहारิก เรียกว่าสังฆวิहारิก วัตร และอาจารย์วัตร หน้าที่ของศิษย์ที่จะพึงปฏิบัติต่ออาจารย์อันเตวาสิกวัตร หน้าที่ของอาจารย์จะพึงปฏิบัติต่อศิษย์ทั้งสองฝ่ายต่างก็เอื้ออาทรต่อกันมีไมตรีจิตต่อกัน (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2535 : 43) และยังมีการปกครองด้วยการใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทย (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2505 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) มาใช้เป็นเครื่องมือในการปกครอง ด้วยการมอบอำนาจในการบริหารและการปกครอง คณะสงฆ์เป็นไปในรูปแบบเดียวกันจึงมีระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ดังนี้คือว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 15 ตริมาตรา 20 และมาตรา 20 ทวิแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มหาเถรสมาคมตรากฎมหาเถรสมาคมไว้ดังต่อไปนี้

1. หน้าที่ต้องปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม

(1) บำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดีหมายถึงการก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์การปรับปรุงตบแต่ง การกำหนดแบบแปลนแผนผังซึ่งล้วนแต่เป็นงานที่ต้องทำด้วยแรงงานและความคิด อันเป็นส่วนสร้างสรรค์และเสริมสร้างส่วนที่เป็นวัตถุให้ปรากฏเป็นรูปธรรม

(2) การจัดกิจกรรมของวัดให้เป็นไปด้วยดีหมายถึงการจัดกิจกรรมของวัดตามหน้าที่ผู้ปกครองวัดและหน้าที่จัดกิจกรรมแทนวัดในฐานะผู้แทนนิติบุคคล กิจกรรมของวัดซึ่งหมายถึงกิจการ 5 ประเภทคือ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์เผยแผ่พระพุทธศาสนา สาธารณูปการ สาธารณสงเคราะห์ซึ่งสอดคล้องกับระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

(3) การจัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การดูแลและรักษา การใช้จ่าย การจัดหาทรัพย์สินของวัด ตลอดจนการบัญชีทั้งส่วนที่เป็นศาสนวัตถุศาสนสถาน และศาสนสมบัติของ วัดที่ตนเองเป็นเจ้าของวาสนาให้เป็นไปด้วยดีคือให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

2. หน้าที่ในการปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด

(1) ปกครอง หมายถึง การเอาใจใส่ดูแลการประพฤติปฏิบัติของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่ มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ได้เป็นอยู่ด้วยความผาสุกให้ความอนุเคราะห์ในส่วนที่อยู่อาศัยและปัจจัยตามสมควร ช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่บรรพชิตคฤหัสถ์ด้วยพรหมวิหารธรรมตามสมควรแก่เหตุ

(2) สอดส่อง หมายถึง การเอาใจใส่ดูแลการประพฤติปฏิบัติของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่ อาศัยอยู่ในวัด ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถร

สมาคม ข้อบังคับ ระเบียบคำสั่งมหาเถรสมาคม เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระศาสนาอันเป็นส่วนรวม

3. หน้าที่เป็นธุระจัดการศึกษาและอบรม

(1) การจัดการศาสนศึกษา หมายถึง การจัดให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งแผนกบาลีและนักธรรม (รวมทั้งธรรมศึกษา)

(2) การอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย หมายถึง การจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตตามวิธีการที่กำหนดในคำสั่งมหาเถรสมาคม

4) หน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล (1) แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่ขอใช้วัดเป็นที่จัดบำเพ็ญกุศล (2) ในการบำเพ็ญกุศลของวัดเองเป็นประจำและเป็นภาระ (3) ผู้จะบำเพ็ญกุศลนอกวัดและขอคำปรึกษาเจ้าอาวาสหรือจากวัด (4) การสร้างสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล (กรมการศาสนา, 2542 : 76-80)

กล่าวโดยสรุป บทบาทด้านการปกครองนี้เป็นการจัดระเบียบการปกครองนอกจากจะใช้ ธรรมวินัยเป็นหลักก็ใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเครื่องมือในการปกครองด้วยซึ่งเป็นการมอบอำนาจในการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ด้วยการแบ่งการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็น 2 ส่วน คือ คณะสงฆ์ส่วนกลางและการปกครองส่วนภูมิภาค ทั้งนี้เพื่อให้การดูแล การคุ้มครอง การระวังรักษาดูแลคณะสงฆ์ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีมีระเบียบวินัย เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของหมู่คณะสงฆ์หรือของสังคมนั้น ๆ

2) ด้านการศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาทั้งของบรรพชิตและคฤหัสถ์หรือการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมโดยแบ่งการศาสนศึกษาออกเป็น 2 แผนกหลัก คือ แผนกบาลีและแผนกธรรม รวมถึงการศึกษาธรรมศึกษาและการจัดให้มีการเรียนพระธรรมวินัยเป็นส่วนเสริมอีกด้วย บางแบบแผนตราไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และบางแบบแผนให้ กำหนดโดยกฎหมายมหาเถรสมาคม หรือให้กำหนดโดยระเบียบมหาเถรสมาคม และบางแบบแผนได้ยึดจารีต เป็นหลัก แยกตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายมี 2 ส่วน คือ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง 1 ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค 1 และพิจารณาตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการวัด เห็นควรเพิ่มระเบียบการปกครองส่วนวัดเข้าเป็นส่วนที่ 3 การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้นให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิยานั้น ๆ (พระครูปลัดอภิวาติสุวณฺโณโต (ทรงกิจจิตรการ), 2558 : 35)

ในบทบาทด้านการศาสนศึกษานี้หากจะมองบทบาทของพระสงฆ์โดยมองจากพื้นฐานอันเป็นแก่นแท้ของคำสอนแล้ว ผู้เข้าสู่สมรคาแห่งสมณเพศ นั่นคือเข้าสู่สังคมสงฆ์หมายถึงเข้าสู่วิถีแห่งการศึกษา การศึกษานั้น ในพระพุทธศาสนาเรียกว่า สิกขา หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อที่จะต้องปฏิบัติได้แก่ ศีล เรียกว่า ศีลสิกขา สมาธิเรียกว่า จิตสิกขา และปัญญา เรียกว่า ปัญญาสิกขา การศึกษา การเล่าเรียน เช่น ปริยัติสิกขา คำว่าสิกขานี้ตรงกับภาษาไทยว่า ศึกษา หมายถึงการเล่าเรียน ฟังฝน และอบรม อีกความหมายหนึ่งใช้คำว่า เรียน หมายถึง เข้ารับความรู้จากผู้สอน รับการฝึกฝนอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจหรือความชำนาญ เช่น เรียนหนังสือ เรียนวิชาความรู้, ฝึกให้เกิดความรู้ความเข้าใจจนเป็นหรือมีความชำนาญ เมื่อประกอบกันกับคำว่า “รู้” จึงเป็นคำว่า “เรียนรู้”

ซึ่งหมายถึงการเข้าใจความหมายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยประสบการณ์ที่ได้รับการเรียนรู้จนเกิด ความรู้ความเข้าใจมีความชำนาญมาตามลำดับที่ได้จากการฝึกฝนอบรมมานั่นเอง (พระครูปลัดอภิวาทีสุวณฺโชโต (ทรงกิจจิวิศการ), 2558 : 35)

พระพุทธศาสนามีหลักที่เป็นกระบวนการฝึกฝนพัฒนาตนเองเพื่อให้เป็นเครื่องมือในการ ควบคุมตนเองและเป็นเครื่องมือนำไปสู่การศึกษาทั้งสามด้านคือกายวาจาและใจ หลักที่เป็นกระบวนการ ในการศึกษาขั้นนี้เรียกว่า ไตรสิกขา เกี่ยวกับเรื่องไตรสิกขานี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่า ไตรสิกขา เป็นระบบการฝึกอบรมจากภายนอกเข้าไปหาภายใน จากส่วนที่หยาบเข้าไปหาส่วนที่ละเอียดและจากส่วนที่ง่ายกว่าเข้าไปหาส่วนที่ยากและลึกซึ้งกว่า เมื่อแรกเริ่มการฝึก ส่วนหยาบภายนอกในขั้นต้น ช่วยเป็นฐานแก่การฝึกส่วนละเอียดภายใน ทำให้พร้อมและสะดวกที่จะฝึกในขั้นจิตและปัญญาให้ ได้ผลดียิ่งขึ้น เมื่อฝึกขั้นละเอียดภายในคือขั้นจิตและปัญญา ผลก็ส่งกลับออกมาช่วยการดำเนินชีวิต ด้านนอก เช่น มีความประพฤติสุจริตมั่นคง คิดแก้ปัญหาและทำกิจต่าง ๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์เมื่อฝึกตลอดระบบของสิกขาแล้ว ระบบการดำเนินชีวิตก็กลายเป็นระบบของมรรค สอดคล้องกันหมดทั้งภายนอกและภายใน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549ก: 916)

3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์

การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือหรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือการศึกษาอื่นนอกการศาสนสถาน หรือสถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียนเป็นการสงเคราะห์คนหรือประชาชนให้ได้รับการศึกษาโดยอาศัยศาลาหรือเสนาสนะใด ๆ ของวัดเป็น โรงเรียนหรือพระสงฆ์วัดและคณะสงฆ์ให้การสนับสนุนแก่สังคม จะอย่างไรก็ตาม การศึกษาสงเคราะห์จัดเป็นบทบาทที่สืบเนื่องมาจากบทบาทเดิมของวัดและพระสงฆ์ไทยในอดีต นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานีเป็นต้นมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่รัฐและคณะสงฆ์จัดการศึกษาร่วมกันเพื่อให้การศึกษาแก่คนในสังคมจนกล่าวได้ว่าในสังคมไทยแบบเดิมวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยเฉพาะในด้านการศึกษา ชุมชนหนึ่งมีลักษณะการปฏิบัติภารกิจที่ครบจบสิ้นในตัววัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นสมบัติของทุกคนในชุมชนจึงทำหน้าที่ให้การศึกษาตลอดชีวิตแก่สมาชิกทุกคนในชุมชนนั้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549ข: 2)

การจัดการศึกษาสงเคราะห์ที่วัดและพระสงฆ์จัดให้มีการบริหารแก่สังคมตามความมุ่งหมายของการศึกษาของรัฐ ที่มีการดำเนินกิจการอยู่ในปัจจุบัน สามารถแยกออกเป็น 3 ลักษณะได้แก่(มานพ พลไพรินทร์, 2541 : 236)

1) การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติให้นักเรียนและพระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ได้แก่ การจัดโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โรงเรียนราษฎร์การกุศลของวัด โรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์

2) การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษา ในสถาบันศึกษาของรัฐหรือเอกชน ตามแผนการศึกษาแห่งชาติเช่น การเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัดการให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐหรือท้องถิ่น การเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่าง ๆ การให้อุปถัมภ์แก่เด็ก

3) การสอนศีลธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา ในระบบโรงเรียน ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม การจัดหน่วยนวกะ การใช้หน่วยงานพระธรรมทูตและ หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนและสถานศึกษาต่าง ๆ ในปัจจุบัน ระบบการศึกษาในโรงเรียนของประเทศเปลี่ยนไปมีการขยายฐานการศึกษาจนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 และการศึกษาก็นับประสบการณ์ตรงเป็นส่วนมากเด็กและเยาวชนจะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ เพื่อศึกษาหาความรู้ตนเอง ในระยะเวลาที่เปลี่ยนระบบการเรียนนี้จึงทำให้ระบบโรงเรียนที่พระสงฆ์วัด และคณะสงฆ์จัด ต้องประสบปัญหาในด้านการบริหารการจัดการ เช่น โรงเรียนพุทธศาสนา วันอาทิตย์หลายโรงเรียนต้องประสบปัญหานักเรียนขาดเรียน เนื่องจากใช้เวลาในระบบโรงเรียน สามัญเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่อาจทนระบบการเรียนการสอนในห้องเรียนในวันอาทิตย์ได้หรือการที่ โรงเรียนต้องขาดนักเรียน

การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้เป็นการจัดการศึกษา ซึ่งแบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่(มาณพ พลไพรินทร์, 2541 : 237)

1) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัด

2) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีความมุ่งหมายให้วัด และพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรมวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชนเป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ ใช้วิชาการศาสนาศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติด้วยหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

3) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดมีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็กทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติในวัยเด็ก

4) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาพระปริยัติธรรมหมวดธรรมบาลีหมวดพระธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2537 และอยู่ในสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติขณะนี้วัดต่าง ๆ จำนวนมากจัดตั้งแต่โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดเป็นการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์โดยรูปการนั้นจึงจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษาทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็นับหนักทางวิชาสามัญศึกษา

กล่าวโดยสรุป การศึกษาสงเคราะห์เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนของชาติทั้งด้านการศึกษาการอบรมสั่งสอนการให้ที่อยู่อาศัยอาหารรวมทั้งการทำให้เด็กมีความอบอุ่นและมีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาประชากรของประเทศให้เป็นกำลังคนที่มีคุณภาพประสิทธิภาพในการรักษาความ

มั่นคงของชาติอย่างยิ่งและสร้างความเจริญให้แก่ประเทศชาติอย่างยิ่งซึ่งบทบาทพระสงฆ์ไทยได้ทำหน้าที่จัดการศึกษาและให้การศึกษาแก่คนไทยตั้งแต่อดีตมาแล้ว เมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้นสภาพการณ์ต่าง ๆ เปลี่ยนไปทำให้บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ลดลงก็คงเหลือแต่การศึกษาสงเคราะห์เท่านั้น ดังนั้นการศึกษาสงเคราะห์คือการให้การสงเคราะห์แก่รัฐในการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชน อนึ่งมหาเถรสมาคมยังได้ให้ความสำคัญของการศึกษาสงเคราะห์โดยประกาศเรื่องการตั้งทุนสงเคราะห์แก่นักเรียนนักศึกษา โดยกำหนดข้อบัญญัติในเรื่องการตั้งทุนว่าการตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา ให้เป็นไปตามกุศลเจตนาของวัดทั้งหลายที่มีกำลังและสามารถจะจัดจะทำให้มีให้มีการบังคับด้วยประการใด ๆ ห้ามมิให้นำเงินการกุศลหรือเงินผลประโยชน์หรือเงินอื่นใดของวัดมาจัดตั้งทุนเพื่อการนี้ห้ามมิให้วัดกัณยิมเงินมาจัดตั้งเป็นทุนไม่ว่าจะเป็นการตั้งทุนชั่วคราวหรือการตั้งทุนถาวร การสงเคราะห์ให้คนหรือประชาชนได้รับการศึกษายังไม่มีครูฝ่ายฆราวาสเพียงก็ได้อาศัยศาลาหรือเสนาสนะใด ๆ ของวัดเป็นโรงเรียน พระสงฆ์เห็นความจำเป็นที่บุตรหลานของประชาชนในท้องที่ของวัดนั้นจะต้องมีโรงเรียนให้เรียนก็ช่วยกันชักชวนนำประชาชนช่วยสร้างโรงเรียนขึ้นในวัดเพื่อให้บุตรหลานของชาวบ้านได้เล่าเรียนรัฐบาลก็ให้สงฆ์ให้ช่วยรับภาระจัดโรงเรียนและเป็นครูสอนนับเป็นการศึกษาสงเคราะห์ของวัดและพระสงฆ์ตั้งแต่แรกทีรัฐเริ่มจัดการศึกษา เป็นต้น

4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือการทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแพร่ออกไปแล้วมีการน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติเพื่อทำให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกที่ควร (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์คงคปญโญ), 2545 : 133)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีทั้งเชิงรับและเชิงรุกบางทีถ้าไม่ได้ทำความเข้าใจให้ดีก็จะไม่เห็นความแตกต่างในเรื่องนี้ขณะที่พูดถึงการเผยแผ่เชิงรับหมายถึงการเผยแผ่ด้วยการเทศน์การสอนธรรมเป็นหลัก ส่วนการเผยแผ่เชิงรุก หมายถึงการใช้การสงเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ เป็นตัวนำคนเข้าหาธรรม ดังนั้น การศึกษาสงเคราะห์และสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นวิธีการเผยแผ่เชิงรุกเวลาที่พระสงฆ์ทำเรื่องขอเลื่อนหรือตั้งสมณศักดิ์ผลงานด้านเผยแผ่ก็จะอยู่ที่ว่ามีคนเข้าวัดถือศีลฟังธรรมจำนวนเท่าไร มีคนเวียนเทียนจำนวนเท่าไร อย่างนี้เรียกว่า การเผยแผ่เชิงรับ แม้แต่การที่พูดถึงการเผยแผ่ของพระอัสสชิแค่ท่านไปบิณฑบาตในหมู่บ้านอุปติสสะปริพาชกเห็นท่านแล้วเลื่อมใสมาขอฟังเทศน์พระอัสสชิก็เทศน์ว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้”

อุปติสสะฟังแล้วได้ดวงตาเห็นธรรมมาขอบวชนี่ก็เป็นการเผยแผ่เชิงรับและในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น พระสงฆ์ต้องยึดหลักของการเผยแผ่ในโอวาทของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นเป้าหมายในการพัฒนาสังคมให้ได้ดีคือ 1) เว้นจากทุจริต คือประพฤติชั่ว ด้วยกาย วาจา ใจ 2) ประกอบสุจริต คือประพฤติชอบด้วยการ วาจา ใจ 3) ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น นอกจากนี้ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์สำหรับพระสงฆ์ผู้เป็นเจ้าอาวาสหรือรักษาการแทนเจ้าอาวาส มีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา 37 (3) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ดังนี้ (กรมการศาสนา, 2540 : 148-150)

มาตรา 37 เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้ (3) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ตาม บทบัญญัตินี้ได้จำแนกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสจะต้องประพฤติจะต้องปฏิบัติจะต้องจัด จะต้องทำอันเป็นภารกิจประจำตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส หรือรักษาการแทนเจ้าอาวาส แยกออกเป็น 2 ประการคือ 1) เป็นธุระในการจัดการศึกษา อบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต 2) เป็นธุระในการอบรมและสั่งสอนธรรมะแก่คฤหัสถ์ หน้าที่ในการเผยแผ่ของวัดหรือพระสงฆ์คือจัดการเทศนา อบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติองค์การเผยแผ่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช 2484 ได้กำหนดหน้าที่ของวัดต่าง ๆ เจ้าคณะตำบล คณะสงฆ์อำเภอ คณะสงฆ์จังหวัดเกี่ยวกับการเผยแผ่ไว้ ดังนี้ (พระครูปลัดอภิชาติสุวรรณโชโต (ทรงกิจวิศว์การ), 2558 : 41-42)

1) อบรมภิกษุสามเณร ให้มีสมณะสัญญาและอบรมในเรื่องจรรยา มารยาทตลอดถึงการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่าง ๆ

2) อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย

3) หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอน หรือแนะนำที่เป็นประโยชน์

4) แนะนำสั่งสอนอบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ

5) เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม และให้ได้ยินได้ฟังเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระศาสนาโดยถูกต้อง

6) หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น บำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยชอบ

7) ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนาและอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระสวดมนต์เป็นต้น

8) ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรม บาลีหรือเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน หรือขวนขวายจัดหาหนังสือที่เกี่ยวกับความรู้ทั่วไปที่เกี่ยวกับการไหว้พระสวดมนต์ เป็นต้น

9) ขวนขวายจัดหาเครื่องอุปกรณ์ในการเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับชั้นประถมขึ้นเพื่อให้เด็กที่ขัดสนนิยมใช้ในการเรียน

กล่าวโดยสรุป การเผยแผ่ธรรมะในปัจจุบันมีหลายวิธี ได้แก่การเทศนาธรรม ปาฐกถา ธรรมอภิปรายธรรม สนทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐานและการใช้สื่อประกอบการสอนธรรมะ จะเลือกใช้วิธีใดขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้รับการเทศนาสั่งสอนประชาชนเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์และคณะสงฆ์ถือเป็นกิจการที่สำคัญที่สุดจุดหมายของการศึกษาเล่าเรียน พระปริยัติธรรมประการหนึ่ง คือความรู้ความสามารถในการที่จะนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนหรือการเผยแผ่นี้เองคณะสงฆ์ไทยเคยจัดให้มีโรงเรียนพระธรรมกถา ภิกษุสงฆ์ที่เทศน์ดี จะได้รับการยกย่องมาก ปัจจุบันมีบางวัดสอนวาทศิลป์ในหลักสูตรการศึกษาภิกษุสงฆ์ สามเณรก็เป็นการส่งเสริมภิกษุสามเณรให้มีความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหัวใจหลักในการประกาศพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงถาวรนั้นนับว่าได้ตามพุทธประสงค์ที่ทรงส่ง สาวกประกาศพระพุทธศาสนาในเบื้องต้นแห่งพุทธกาลและเอื้อเฟื้อต่ออภิว ระเบียบ พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ไทยเป็นอย่างยิ่ง และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นหน้าที่อันสำคัญของพระสงฆ์เพราะว่าพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นจะต้องมีความรู้ความสามารถและเทคนิค วิธีการนอกเหนือจาก

ความรู้ด้านหลักพุทธธรรม จึงจะสามารถทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพ การเผยแผ่พระศาสนาเป็นการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าด้วยการอบรมสั่งสอนธรรมให้แก่ พระสงฆ์สามเณรให้แก่พุทธศาสนิกชนเพื่อเป็นการยังครืฐาของพุทธศาสนิกชนให้เป็นคนดีของสังคม และประเทศชาติต่อไป

5) ด้านการสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของสงฆ์ เช่น โบสถ์วิหาร เป็นต้น ส่วน สาธารณูปการที่นำการบริหารกิจการของสงฆ์โดยบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาส บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดีกล่าว คือ

- 1) การก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน
- 2) การอื่นเกี่ยวกับการวัด คือการสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับ พระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษาและการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง
- 3) กิจการอื่น ๆ ของวัด เช่น การจัดงานวัด การเรียไร
- 4) การศาสนสมบัติของวัด (ศบว.) การสาธารณูปการ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542: 1175)

ใน 4 ความหมายนี้ส่วนมากบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาส มาตรา 37 (1) ว่า “บำรุงรักษาวัดจัดกิจการ และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี” ลักษณะงานการสาธารณูปการว่า โดยลักษณะแตกต่างกัน 3 คือ

1) การกระทำด้วยแรงความคิดแรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม ได้แก่การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์เป็นกิจการที่ต้องทำด้วยแรงความคิด กล่าวคือ การวางแผนโครงการให้พอเหมาะกับกิจที่จะดำเนินการ เมื่อดำเนินการต้องใช้แรงงานให้พอเหมาะกับกิจการที่จะดำเนินการ เมื่อดำเนินการต้องใช้แรงงานและทุนทรัพย์และใช้หลักบัญชีควบคุมด้วย ใคร่ขอกล่าวถึงการวางแผนโครงการพอให้มองเห็น ควรเริ่มการคิดทำแผนผังวัดให้พอเหมาะสมกับสภาพวัด เช่น ควรสร้างอุโบสถ ศาลาการเปรียญกุฏิซึ่งเป็นหลักของวัดไว้ที่ใด โรงเรียนพระปริยัติธรรม หอสมุดมนต์ หอระฆัง หอกลอง ถนนหนทาง สนามหญ้าและอื่น ๆ ไว้ที่ใดแล้วเขียนแผนผังวัดเป็นหลักและเขียนแบบแปลนสิ่งที่จะสร้างตามโอกาสและสิ่งที่จะสร้างขึ้นนั้นควรให้เป็นทรงไทยอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติหรือยึดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นขนาดใหญ่เล็กตามความคาดแหล่งทุนทรัพย์เมื่อจะก่อสร้างเสนาสนะตามแผนผังที่กำหนดไว้และเสนาสนะที่สร้างต้องเป็นไปตามแบบแปลน แม้การบูรณปฏิสังขรณ์ก็ถือแบบแปลนนี้เป็นหลักปฏิบัติแต่ส่วนมากแผนผังวัดมักเขียนแล้วแต่คราวของอนุญาตสร้างวัดเมื่อเขียนแล้วต้องให้เป็นไปตามเดิม เว้นแต่มีการขยายบริเวณวัดให้กว้างขวางกว่าเดิม

2) การกระทำด้วยเอกสารรายงาน ได้แก่การดำเนินการทางด้านเอกสาร เช่น การขอ อนุญาตสร้างวัด ขอตั้งวัด ขอรวมวัด ขอย้ายวัด ขอยุบวัด ขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ขอยกวัดร้างให้เป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษาและการขอยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง ขออนุญาตจัดงานวัด ขออนุญาตเรียไร การดำเนินกิจการเหล่านี้การขอยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวงปฏิบัติ ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ การอนุญาตจัดงานวัดและการขอเรียไร ปฏิบัติตาม คำสั่งมหาเถร สมาคมว่าด้วยการนั้นการอื่น ๆ มีการขออนุญาตสร้างวัด เป็นต้น ปฏิบัติตามที่กำหนด

ในกฎกระทรวง บางเรื่องทางราชการเป็นเจ้าการคณะสงฆ์เป็นส่วนประกอบ บางเรื่องคณะสงฆ์เป็นเจ้าการทางราชการเป็นเพียงส่วนประกอบ

3) การทำโดยการจัดประโยชน์ได้แก่การดำเนินการในการรักษาทรัพย์สินใช้จ่ายทรัพย์สินและการจัดประโยชน์ของวัดโดยตรงคือการศาสนสมบัติเป็นงานละเอียดอ่อน ต้องปฏิบัติตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง (กรมการศาสนา, 2540 : 111-112)

6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์หมายถึง การจัดกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ของหน่วยงานหรือของคณะบุคคล หรือบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการศึกษาสงเคราะห์หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจุนเจือกิจการของรัฐ หรือเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์หรือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของประชาชนทั่วไป (กรมการศาสนา, 2542 : 331-336)

การสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมข้อหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์” (ม. 15 ตร.) และในระเบียบการปกครองของคณะสงฆ์ส่วนกลางได้กำหนดไว้ว่า วิธีดำเนินการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม การสาธารณแยกโดยลักษณะ มี 4 คือ

1) การดำเนินการกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเอง ซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการเพื่อห้องสมุด เพื่อประชาชน การตั้งมูลนิธิเพื่อคนยากจนหรือกิจการอื่น ๆ การนี้มุ่งเอากิจการที่ทำเอง หรือโครงการที่กำหนดเอง ทั้งที่เป็นกิจกรรมประจำหรือกิจการชั่วคราว

2) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ได้แก่การช่วยเหลือสนับสนุนกิจการของรัฐ หรือของเอกชน หรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการและการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์และอื่น ๆ การนี้มุ่งเอาเฉพาะส่งเสริมงานของผู้อื่น มิได้มุ่งถึงกิจการเฉพาะเรื่อง แม้การช่วยป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า หรือช่วยป้องกันการติดโรคเอดส์

3) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติได้แก่การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติเช่น สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้างฌาปนสถาน (นอกวัด) สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้าและอื่น ๆ ข้อนี้มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณประโยชน์

4) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น การประสบอุทกภัย การประสบอัคคีภัย การประสบวาตภัย หรือคราวหนาวจัด หรือแม้ยามปกติตามโอกาส เช่น สงเคราะห์คนชรา คนพิการ และสงเคราะห์โดยประการอื่น การนี้มุ่งเฉพาะการช่วยเหลือบุคคลทั้งเป็นการประจำหรือการเฉพาะ (กรมการศาสนา, 2542 : 12)

การดำเนินการกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลชุมชนของพระภิกษุชั้นนาคจะกระทบกับความเชื่อเดิมของท้องถิ่น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์เผยแผ่ธรรมหรือพัฒนาสิ่งต่าง ๆ มิให้ขัดกับความเชื่อของเขาเหล่านั้นและให้ปรับธรรมเข้าหาแนวความเชื่อนั้น หรือถ้าแนวความเชื่อเดิมนั้นสามารถทำให้คนนั้นเป็นคนดีได้พระองค์ก็ทรงอนุโลมตามประเพณีการปฏิบัติตนของชาวบ้าน

ถ้าประเพณีนั้นมิได้เป็นภัยต่อชุมชนส่วนรวมจากแนวคิดเช่นนี้จึงทำให้พระสงฆ์และประชาชนโดยทั่วไปอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน (ภัทรพร สิริกาญจน์. 2543 : 11)

กล่าวโดยสรุป ภารกิจทั้ง 6 ด้านของคณะสงฆ์นั้น จัดได้ว่าเป็นการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นงานที่พระสังฆาธิการจะทำได้โดยตรงคือการให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจด้วยการประพุดิตนเป็นแบบอย่างส่วนการสงเคราะห์สังคมที่กำลังพัฒนาในแง่ของด้านการปกครองเป็นการปกครองในเชิงของธรรมาภิบาล คือ ดูแลกันโดยธรรม ปกครองกันแบบพอปกครองลูก อาจารย์ปกครองศิษย์ดังปรากฏตัวอย่างที่เป็นต้นแบบให้เห็นชัดเจน คือหน้าที่ของสังฆาธิการที่จะพึงปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์และ หน้าที่ของพระอุปัชฌาย์จะพึงปฏิบัติต่อ สังฆาธิการ ตรีสสั่งให้พระอุปัชฌาย์และสังฆาธิการ ตั้งจิตสนทนกัน และกันให้พระอุปัชฌาย์ สำคัญสังฆาธิการฉันบุตร ให้สังฆาธิการนับถือพระอุปัชฌาย์ฉันบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้ต่างจะมีความเคารพเชื่อฟังกันและกันย่อมถึงซึ่งความเจริญงอกงามในธรรมและมีการเอาใจใส่ดูแลการประพุดิตปฏิบัติของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัด ให้อยู่ด้วยความผาสุกให้ความอนุเคราะห์ในส่วนที่อยู่อาศัยและปัจจัยตามสมควร ช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่บรรพชิตคฤหัสถ์ด้วย พรหมวิหารธรรมตามสมควรแก่เหตุ เมื่ออยู่ในบริบทของหน้าที่ต้องปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมด้วยการบำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดีทั้งการก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์การปรับปรุงตกแต่ง การกำหนดแบบแปลนแผนผัง ซึ่งล้วนแต่เป็นงานที่ต้องทำด้วยแรงเงินแรงงานและความคิด อันเป็นส่วนสร้างสรรค์และเสริมสร้างส่วนที่เป็น วัตถุให้ปรากฏเป็นรูปธรรม และการจัดกิจกรรมของวัดก็ให้เป็นไปด้วยดีมีการจัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดีดูแลและรักษา การใช้จ่าย การจัดหาทรัพย์สินของวัด ตลอดจนการบัญชีทั้งส่วนที่เป็นศาสนวัตถุศาสนสถานและศาสนสมบัติของวัด ด้านการศาสนศึกษา หากจะมองบทบาทของพระสงฆ์โดยมองจากพื้นฐานอันเป็นแก่นแท้ของคำสอนแล้วผู้เข้าสู่บรรพชาแห่งสมณเพศ นั่นคือเข้าสู่สังคมสงฆ์หมายถึงเข้าสู่วิถีแห่งการศึกษาในพระพุทธศาสนาเรียกว่าสิกขา หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อที่จะต้องปฏิบัติได้แก่ศีล เรียกว่า ศีล สิกขา สมาธิเรียกว่า จิตสิกขา และปัญญา เรียกว่าปัญญาสิกขา ด้านการศึกษาสงเคราะห์การศึกษาการเล่าเรียน เช่น ปรียัติสิกขา คำว่าสิกขานี้ตรงกับ ภาษาไทยว่า ศึกษา หมายถึงการเล่าเรียน ผึกฝน และอบรม อีกความหมายหนึ่งใช้คำว่า เรียน หมายถึง เข้ารับความรู้จากผู้สอน รับการฝึกฝนอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจหรือความชำนาญ ส่วนบริบทในหน้าที่เป็นธุระจัดการศึกษาและอบรมให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งแผนกบาลีและนักธรรม ธรรมศึกษาและบริบทในหน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่ขอใช้วัดเป็นที่จัดบำเพ็ญกุศล

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หน้าที่ในการเผยแผ่ของพระสงฆ์คือจัดการเทศนาอบรม สั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติด้วยการอบรมภิกษุสามเณรให้มีสมณะสัญญาและอบรมในเรื่องจรรยา มารยาท ตลอดจนการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่าง ๆ อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอน หรือแนะนำที่เป็นประโยชน์แนะนำสั่งสอนอบรม ประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระศาสนาโดยถูกต้อง หาอุบายวิธีสวดกันสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น

บำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยชอบ ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนาและอบรมในทางศีลธรรมมีการไหว้พระสวดมนต์ เป็นต้น ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุดเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรม บาลีหรือเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนหรือขวนขวายจัดหาหนังสือที่เกี่ยวกับความรู้ทั่วไปที่เกี่ยวกับ การไหว้พระสวดมนต์ เป็นต้น

ด้านการสาธารณูปการ การจัดการสาธารณูปการ เป็นการลงมือปฏิบัติงานสาธารณูปการ มีการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์จัดแผนผังวัด ทั้งการควบคุมการสาธารณูปการและส่งเสริม การสาธารณูปการด้านการสาธารณสงเคราะห์ เป็นการดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ หรือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของประชาชนทั่วไปแต่ถ้าหากชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตนเอง ถ้าพระเป็นผู้นำท้องถิ่นก็ควรมืบทบพาทด้วยการเสนอแนะให้ความคิดริเริ่มว่าในชุมชนมีอะไรที่จะทำให้เกิดแก่ประโยชน์ส่วนรวม ทางวัตถุจะทำได้ก็โดยทางอ้อม ด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำ หรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่น มาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป โดยการ สงเคราะห์นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและกาลเทศะด้วยการทำหน้าที่ให้เหมาะสมกับบทบาทเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย วัตถุนิยมได้เข้ามามีบทบาทในสังคม หากพระสงฆ์แสดง บทบาททันตามปรากฏการณ์ของสังคมปัจจุบันก็จะสามารถแก้สภาพปัญหาจะส่งผลให้สภาพสังคมและประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้า อีกทั้ง สถาบันศาสนาซึ่งมีส่วนประกอบที่สำคัญคือ วัดและพระสงฆ์เป็นสถาบันทางสังคม ที่ได้รับการยอมรับและเป็นที่ยอมรับจากทุกฝ่าย ดังนั้นจึงเป็นการง่ายต่อการประสานงานในการ พัฒนาชุมชน และการเข้าร่วมพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์เป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ของพระศาสดาซึ่งทรงมุ่งหวังให้พระสงฆ์เข้าไปช่วยเหลือสงเคราะห์สังคมเท่าที่พระสงฆ์จะทำได้วัดในปัจจุบันนี้ไม่ใช่สถานที่แบ่งแยกสถานะของวัดและบ้านออกจากกันอย่างสิ้นเชิงยังมีความสัมพันธ์เกื้อกูลซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ในทำนองเดียวกันพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้แม้มิใช่พระอริยสงฆ์ผู้ตักสิเลสมุ่งเน้นนิพพานแต่ ประการเดียวโดยไม่รับรู้ปัญหาของประชาชนทั้งหมดนั้นคงไม่ได้พระสงฆ์จำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับฆราวาสเพื่อช่วยเหลือสงเคราะห์ตามหน้าที่สมควรแก่สถานะการก้าวเข้าไปช่วยเหลือสงเคราะห์ ชาวบ้าน พระสงฆ์จึงมีบทบาทเป็นนักพัฒนาในด้านต่าง ๆ เพื่อความอยู่รอดของสังคมไทย ดังนั้น พระสงฆ์ในปัจจุบันจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้อนุเคราะห์ประชาชนทั้งในทาง เศรษฐกิจ สังคม และ จิตใจ สติปัญญา เป็นสภาวะที่พึงอย่างแท้จริงในสังคมปัจจุบันอย่างดีที่สุด

2.7 แนวคิดการใช้วัดเป็นฐาน

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน: กรณีศึกษาวัดในจังหวัดนครปฐม ” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดการใช้วัดเป็นฐานในรอบสองทศวรรษที่ผ่านมาพบว่าไม่มีการกล่าวถึงแนวคิดดังกล่าวเลยเนื่องจากอาจเป็นเพราะในสังคมไทยปัจจุบัน มีสถาบันอื่น ๆ เข้ามาทำหน้าที่แทนบทบาทต่าง ๆ ทำให้วัดและพระสงฆ์มีส่วนช่วยสังคมน้อยลง เช่น มีโรงเรียนทำหน้าที่สอนกุลบุตรกุลธิดาแทนวัด มีโรงพยาบาลรักษาคนป่วยแทนวัด มีโรงแรมที่พัก ที่ให้ความบันเทิงซึ่งไม่จำกัดดูแลคนวัด สิ่งเหล่านี้เริ่มทำให้คนห่างวัดมากขึ้น (ชัยมงคล ศรีทองแดง, 2552 : 4)

อย่างไรก็ตาม พระสุธีวรญาณ (2549: 161-163) และ พระมหาปัญญ์ ปยุตโต (2512: 14-15) ได้กล่าวถึง บทบาทของวัดในอดีตว่ามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของสังคมไทยด้วยกัน 12 ประการ ได้แก่

(1) วัดเป็นโรงเรียนสำหรับราษฎรที่ทำหน้าที่อบรมทางศีลธรรม วิชาการ และฝึกสายอาชีพต่าง ๆ โดยชาวบ้านในท้องถิ่นจะส่งบุตรหลานของตนเข้ามาเรียนในการแสวงหาความรู้และอยู่รับใช้พระสงฆ์

(2) วัดเป็นสถานสงเคราะห์สำหรับราษฎรที่เดือดร้อน ให้มาอาศัยประกอบชีวิตเล่าเรียน จนมีอาชีพไปเลี้ยงตัวได้

(3) วัดเป็นสถานที่พักอาศัยของคนเดินทาง ทำหน้าที่เหมือนกับโรงแรมในปัจจุบันในการทำหน้าที่รับรองผู้เดินทางจากต่างแดน

(4) วัดเป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิปัญญาของคนในสมัยก่อน โดยวัดเป็นแหล่งตำราแพทย์ และพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นหมอรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วยทั่วไป

(5) วัดเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์และพักผ่อนหย่อนใจของชาวบ้าน โดยวัด ชาวบ้าน และพระสงฆ์ช่วยกันดูแลให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด และร่มรื่นเพื่อเป็นสถานที่ศูนย์กลางชุมชน

(6) วัดเป็นสถานที่เผยแพร่คำสอนและแสดงธรรมเทศนาแก่ชาวบ้าน

(7) วัดเป็นสถานที่รื่นเริงที่จัดเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้าน เช่น งานก่พระเจดีย์ทรายในวันสงกรานต์ งานเทศน์มหาชาติ พิธีกรรมทางศาสนา ฯลฯ

(8) วัดเป็นบ่อเกิดและเป็นศูนย์กลางของศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ

(9) วัดทำหน้าที่เหมือนศาลท้องถิ่นที่คอยไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ไขปัญหาชีวิตครอบครัวของชาวบ้าน

(10) วัดเป็นสถานที่สำหรับชาวบ้านรอบวัดมาทำบุญและบำเพ็ญกุศลตลอดจนประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

(11) วัดเป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้สาธารณะ เมื่อมีงานใด ๆ ก็สามารถเบิกไปยืมใช้ได้ตามสะดวก

(12) วัดเป็นศูนย์กลางการบริหารหรือปกครองที่กำนัน ผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันเพื่อบอกแจ้งกิจการต่าง ๆ

ทั้งนี้ แม้ว่าในรอบสองทศวรรษที่ผ่านมาจะไม่มีการศึกษาถึงการใช้วัดเป็นฐานหรือบทบาทหลักของวัดอย่างมีนัยสำคัญเช่นในอดีต แต่เมื่อพิจารณาแนวคิดการใช้วัดเป็นฐานในบริบทปัจจุบันพบว่า พระมหาอรุณ ปญฺญารุโณ และคณะ (2563: 114-116) ได้มีการนำแนวคิดการใช้วัดเป็นฐานมาประยุกต์ในการสร้างเสริมพลังอำนาจผู้สูงอายุในประเทศไทย โดยได้อธิบายไว้ว่า การใช้วัดเป็นฐาน คือ การพิจารณาถึง “ความพร้อมของวัด” ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งประกอบไปด้วยความพร้อม 3 ด้าน ได้แก่ 1) ความพร้อมของวัดในด้านบุคคล 2) ความพร้อมของวัดในด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และ 3) ความพร้อมของวัดในประเด็นที่วัดต้องการดำเนินการ โดยมีรายละเอียดตามลำดับดังนี้

2.7.1 ความพร้อมของวัดในด้านบุคคล

ความพร้อมของวัดในด้านบุคคล หมายถึง การที่เจ้าอาวาสมีทัศนคติเชิงบวกต่อกิจกรรมที่กำลังจะดำเนินการ รวมไปถึงการที่พระ สามาเณร แม่ชี มีความรู้ความเข้าใจในการกิจกรรมที่กำลังจะดำเนินการดังกล่าว รวมไปถึงการพิจารณาถึงความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดระหว่างวัดกับชุมชน และการนำหลักทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้กับกิจกรรมดังกล่าว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดแรกเริ่มที่กำหนดให้วัดอยู่คู่กับชุมชนหรือที่เรียกว่า วัดคามวาสี โดยกำหนดให้ชุมชนมีและวัดรวมทั้งองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิเช่น องค์กรภาครัฐหรือองค์กรภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาในรูปแบบ “บวร” คือ บ้าน (ชุมชน) วัด และ หน่วยงานราชการ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2547 ; พระสมุห์มโนวัฒน์ ธมฺมโชโต (แพเพชร) และคณะ, 2564: 44) ซึ่งใช้วัดเป็นฐานหรือศูนย์กลางในการดำเนินกิจการต่าง ๆ นั้นเอง

2.7.2 ความพร้อมของวัดในด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ความพร้อมของวัดในด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การที่บริเวณอาณาเขตของวัดมีความเหมาะสม มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการดำเนินกิจกรรม เช่น เมื่อพิจารณาในมิติด้านส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ วัดต้องมีความพร้อมในด้านการจัดสิ่งแวดล้อมความสะอาดให้มีความสัดส่วน สะดวกสบาย สงบร่มรื่น ทำให้ผู้สูงอายุได้รับการส่งเสริมสุขภาพครบทั้ง 4 ด้าน คือ สุขภาพกาย สุขภาพจิต สุขภาพด้าน สังคม และสุขภาพด้านจิตวิญญาณ โดยการใช้กระบวนการและกิจกรรมที่เหมาะสม (พระมหา โยธิน โยธโก, 2560) เป็นต้น

2.7.3 ความพร้อมของวัดในประเด็นที่วัดต้องการดำเนินการ

ความพร้อมของวัดในประเด็นที่วัดต้องการดำเนินการ ทั้งนี้ในประเด็นดังกล่าว พระมหา อรุณ ปญฺญารุโณ และคณะ (2563: 114-116) ได้มีการนำแนวคิดการใช้วัดเป็นฐานมาประยุกต์ใช้ในการสร้างเสริมพลังอำนาจผู้สูงอายุในประเทศไทย ซึ่งเป็นประเด็นหลักที่ท่านใช้ในการศึกษาความพร้อมของวัดด้านการส่งเสริมสุขภาพ ดังนั้นความพร้อมของวัดด้านการส่งเสริมสุขภาพจึงเป็นความพร้อมของวัดในประเด็นที่วัดต้องการดำเนินการ อันได้แก่ การสร้างความตระหนักในคุณค่าของตนเอง การให้คำปรึกษาสุขภาพกาย สุขภาพใจ และการดำเนินงานร่วมกับ รพ.สต. โรงพยาบาลชุมชน หรือ ศูนย์สุขภาพชุมชนในพื้นที่ ทั้งนี้ความพร้อมในประเด็นดังกล่าวย่อมแตกต่างกันไปตามบริบทที่ต้องการศึกษานั้นเอง

กล่าวโดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า ในอดีตวัดได้มีบทบาทที่สำคัญต่อการพัฒนาด้านต่าง ๆ ของชุมชนไทย ในขณะที่ช่วงเวลาในปัจจุบันวัดกลับมีบทบาทลดลง อาจเป็นเพราะได้มีสถาบันอื่น ๆ เข้ามาทำหน้าที่แทนบทบาทต่าง ๆ ทำให้วัดและพระสงฆ์มีส่วนช่วยสังคมน้อยลง อย่างไรก็ตามแนวคิดการใช้วัดเป็นฐานในบริบทปัจจุบันพบว่า การใช้วัดเป็นฐานเป็นการพิจารณา “ความพร้อมของวัด” ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ 1) ความพร้อมของวัดในด้านบุคคล 2) ความพร้อมของวัดในด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และ 3) ความพร้อมของวัดในประเด็นที่วัดต้องการดำเนินการ

2.8 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน: กรณีศึกษาวัดในจังหวัดนครปฐม” ผู้วิจัยได้ศึกษางานวรรณกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับหัวข้อดังกล่าว ซึ่งผู้วิจัยสามารถประมวลสรุปได้ 3 กลุ่ม ได้แก่

- 1) งานที่ศึกษามุ่งเน้นไปที่ความสอดคล้องของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
 - 2) งานที่ศึกษามุ่งเน้นไปที่บทบาทของพระสงฆ์ต่อหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
 - 3) งานที่ศึกษามุ่งเน้นไปที่บทบาทของวัดต่อหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- ซึ่งมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

2.8.1 งานที่ศึกษามุ่งเน้นไปที่ความสอดคล้องของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การศึกษาในกลุ่มดังกล่าว พบว่า ผู้ศึกษาได้พยายามค้นหาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำหลักธรรมดังกล่าวมาใช้ในการเทศนา สอนให้กับประชาชนทั่วไป เพื่อให้ประชาชนได้เห็นถึงความเชื่อมโยงอย่างเป็นรูปธรรมจนส่งผลให้ประชาชนเห็นพ้องและพร้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ดังจะเห็นได้จากงานศึกษาของ บำรุง สุขพรรณ (2552) ที่ได้วิเคราะห์ธรรมะที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและให้พระสังฆาธิการนำมาเผยแผ่ ได้แก่ อิทธิบาท 4 อบายมุข 4, 6 หลักพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 ทิฐุธรรมมิกัตถะ 4 อริยสัจ 4 มรรค 8 สัมปยุตธรรม 7 ชั้นดี ไสรัจจะ ทมะและสติสัมปชัญญะ สุขของคฤหัสถ์ 4 โภชนมัตตัญญูตา โภควิภาค 4 สันโดษ 3 ตัณหา สติปัญญา มัตตัญญูตาและอาคาริยธรรม 8 ตามลำดับ นอกจากนี้งานศึกษาชิ้นนี้ยังได้อภิปรายว่าหลักธรรมดังกล่าวเป็นธรรมะที่แฝงอยู่ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตปัจจุบัน ให้อยู่ดีกินดี และสามารถประกอบอาชีพอย่างพอเพียง ตามหลักของเศรษฐกิจแนวพุทธ

ในทำนองเดียวกันกับงานของ พระวิทยา ญาณสาโร (คัมภีร์) (2554) ที่ได้ศึกษาถึงหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงว่ามีความสอดคล้องกับพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม คือ หลักทิฐุธรรมมิกัตถะประโยชน์ 4 ประการ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา อันเป็นหลักการดำเนินชีวิตให้เกิดความพอเพียงอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมอันเป็นหลักจริยธรรมที่ดีงาม สอนให้รู้จักความพอดี พออยู่ พอกิน นอกจากนี้งานศึกษาชิ้นนี้ยังได้เพิ่มเติมประเด็นการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในสังคมไทยว่ามีการประยุกต์ใช้ทั้งในระดับนโยบาย ระดับองค์กร และระดับบุคคล โดยในระดับนโยบายนี้ มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 – 10 เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและยั่งยืนของประเทศ ในระดับองค์กร พบว่า มีหลายหน่วยงานนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ เช่น สำนักงานประสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และกระทรวงต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนในระดับบุคคล พบว่า มีการประยุกต์ใช้เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันของตนเอง เช่น ชุมชนวัดพระราม ๙ เป็นต้น

2.8.2 งานที่ศึกษามุ่งเน้นไปที่บทบาทของพระสงฆ์ต่อหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปัจเจก

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า งานศึกษาในกลุ่มดังกล่าวเป็นการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปขับเคลื่อนชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้สามารถจำแนกการศึกษาในกลุ่มดังกล่าวออกเป็น 2 กลุ่มย่อย ๆ ดังนี้

1) การศึกษาถึงบทบาทของพระสงฆ์ในระดับปัจเจก

การศึกษาในกลุ่มนี้จะศึกษาถึงบทบาทของพระสงฆ์ที่มีการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปัจเจก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรายกรณีๆไป ตัวอย่างงานศึกษาในกลุ่มดังกล่าว อาทิ งานศึกษาของ พระมหาประยูร ธีรวิโส (2549) ที่ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการศึกษาจากบทบาทของของพระสงฆ์ในระดับปัจเจกในการขับเคลื่อนโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการสัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด และโครงการเมืองสหกรณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ว่าได้มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในโครงการดังกล่าวอย่างไร ผลการศึกษารoles บทบาทของพระสงฆ์กับเศรษฐกิจพอเพียงพบว่ามียุ่ด้วยกัน 4 ด้าน คือ ด้านการปลูกจิตสำนึก ด้านการให้การเรียนรู้ ด้านการส่งเสริมคุณธรรม และด้านการให้คำปรึกษา

ในขณะที่งานศึกษาของ พระมหาสังเขียร ปญญารโ (ศรีมันตะ) (2550) ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในรูปแบบการระบุบทบาทเป็นรายรูปแบบเฉพาะเจาะจง โดยได้ศึกษาบทบาทของพระครูสุภาจารวัฒน์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในมิติต่าง ๆ ว่ามีลักษณะเช่นไร นอกจากบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแล้ว งานชิ้นนี้ยังมีส่วนที่สอดคล้องกับงานในกลุ่มที่ 1 กล่าวคือ พระครูสุภาจารวัฒน์ ได้มีการนำหลักธรรมที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นตัวประสานในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอีกด้วย

2) การศึกษาถึงบทบาทของพระสงฆ์ในระดับกลุ่ม

การศึกษาในกลุ่มนี้จะศึกษาถึงบทบาทของพระสงฆ์ในระดับคณะสงฆ์ว่าคณะสงฆ์ในพื้นที่ที่รับผิดชอบได้มีการนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปขับเคลื่อนชุมชนในด้านต่าง ๆ อย่างไร ซึ่งปรากฏให้เห็นในงานของ พระครูนิรมิตเวฬุวัน (ประยูร จิรสุโข) (2562) โดยการศึกษาพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในระดับคณะสงฆ์ในการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปขับเคลื่อนชุมชน รูปแบบ วิธีการ มีความละม้ายคล้ายคลึงกับการศึกษาถึงในกลุ่มต่าง ๆ ข้างต้น เช่น ด้านการให้ความรู้แก่ประชาชน การนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต และได้มีการนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาร่วมดำเนินการ คือ หลักสันโดษ มัตตัญญูตาและมัชฌิมาปฏิปทา อย่างไรก็ตามในงานศึกษาชิ้นนี้ได้มีประเด็นที่มีการเพิ่มเติมขึ้นมาคือ ทางคณะสงฆ์ก็มีการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นมา เพื่อใช้ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นแนวทางที่สามารถนำมาปฏิบัติได้จริงในการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน

2.8.3 งานที่ศึกษามุ่งเน้นไปที่บทบาทของวัดต่อหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

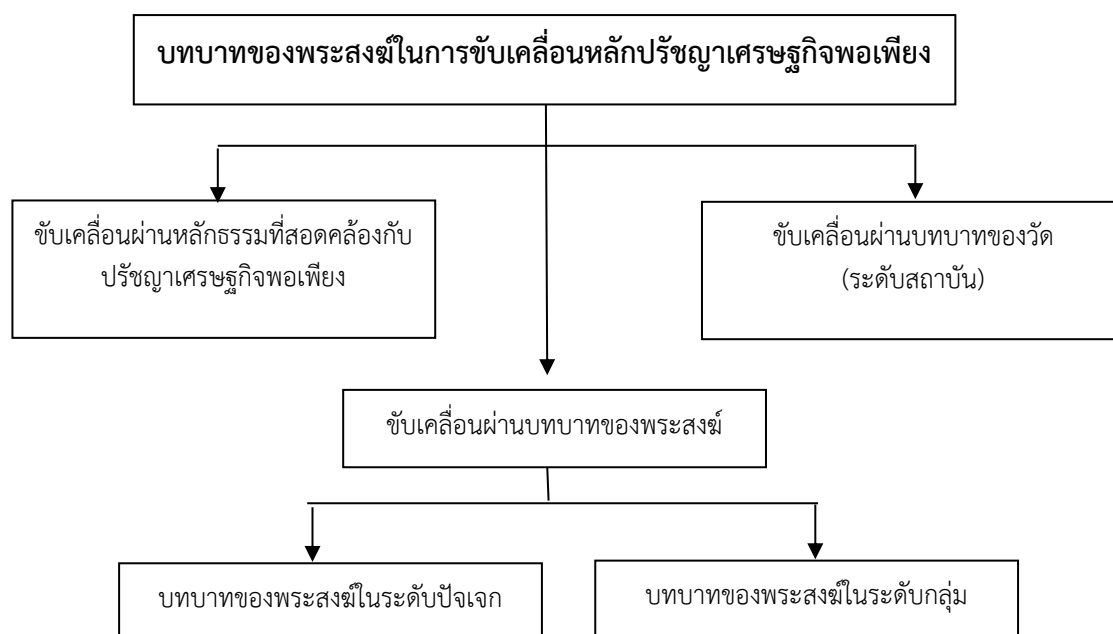
จากการทบทวนวรรณกรรมในกลุ่มนี้ พบว่า การศึกษาในกลุ่มนี้มีส่วนที่คล้ายคลึงกับกลุ่มต่าง ๆ ที่ได้กล่าวถึงในข้างต้น ทั้งในเรื่องการแสวงหาหลักธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจ

พอเพียง ตลอดจนบทบาทของพระสงฆ์ทั้งในระดับปัจเจกและระดับกลุ่ม อย่างไรก็ตามประเด็นที่มีแตกต่างออกไปจากการศึกษาในกลุ่มอื่น ๆ คือการให้ความสำคัญกับบทบาทของวัด ซึ่งจัดได้อยู่ในระดับสถาบัน ทำให้การขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีการดำเนินการอย่างบูรณาการ และมีแนวโน้มในการมุ่งแสวงหาความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ในการดำเนินการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้น โดยความร่วมมือนี้มาจากทั้งพระสงฆ์ คฤหัสถ์ ตลอดจนรัฐบาลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องดังกล่าว ซึ่งแสดงให้เห็นในงานของ ประสิทธิ์ กุลบุญญา (2550) ที่ได้ศึกษาในเรื่องดังกล่าวจนพบว่าพระสงฆ์ต้องยึดหลักตามแนวทางพระธรรมวินัย เพราะนั่นคือวิถีแห่งความพอเพียงอยู่แล้ว นอกจากนี้ยังควรสอดแทรกเศรษฐกิจพอเพียงในการแสดงพระธรรมเทศนา ทำให้วัดเป็นตัวอย่างของหน่วยงานแบบพอเพียงในทุกกระบวนการ วัดควรส่งเสริมการเกษตรพึ่งพาตนเอง สร้างเครือข่ายวิทยากร เน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ส่วนแนวทางการบริหารจัดการจำเป็นต้องมีความร่วมมือกันทั้งคฤหัสถ์และพระสงฆ์ โดยการสร้างหน่วยงานต้นแบบตั้งแต่ระดับรัฐและคณะสงฆ์

จากการทบทวนวรรณกรรมในช่วงต้นสามารถสรุปได้ว่างานที่ศึกษาถึงการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ 3 กลุ่ม คือ 1) งานที่ศึกษามุ่งเน้นไปที่ความสอดคล้องของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา 2) งานที่ศึกษามุ่งเน้นไปที่บทบาทของพระสงฆ์ต่อหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยแบ่งออกเป็น ระดับปัจเจกและระดับกลุ่ม และ 3) งานที่ศึกษามุ่งเน้นไปที่บทบาทของวัดต่อหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

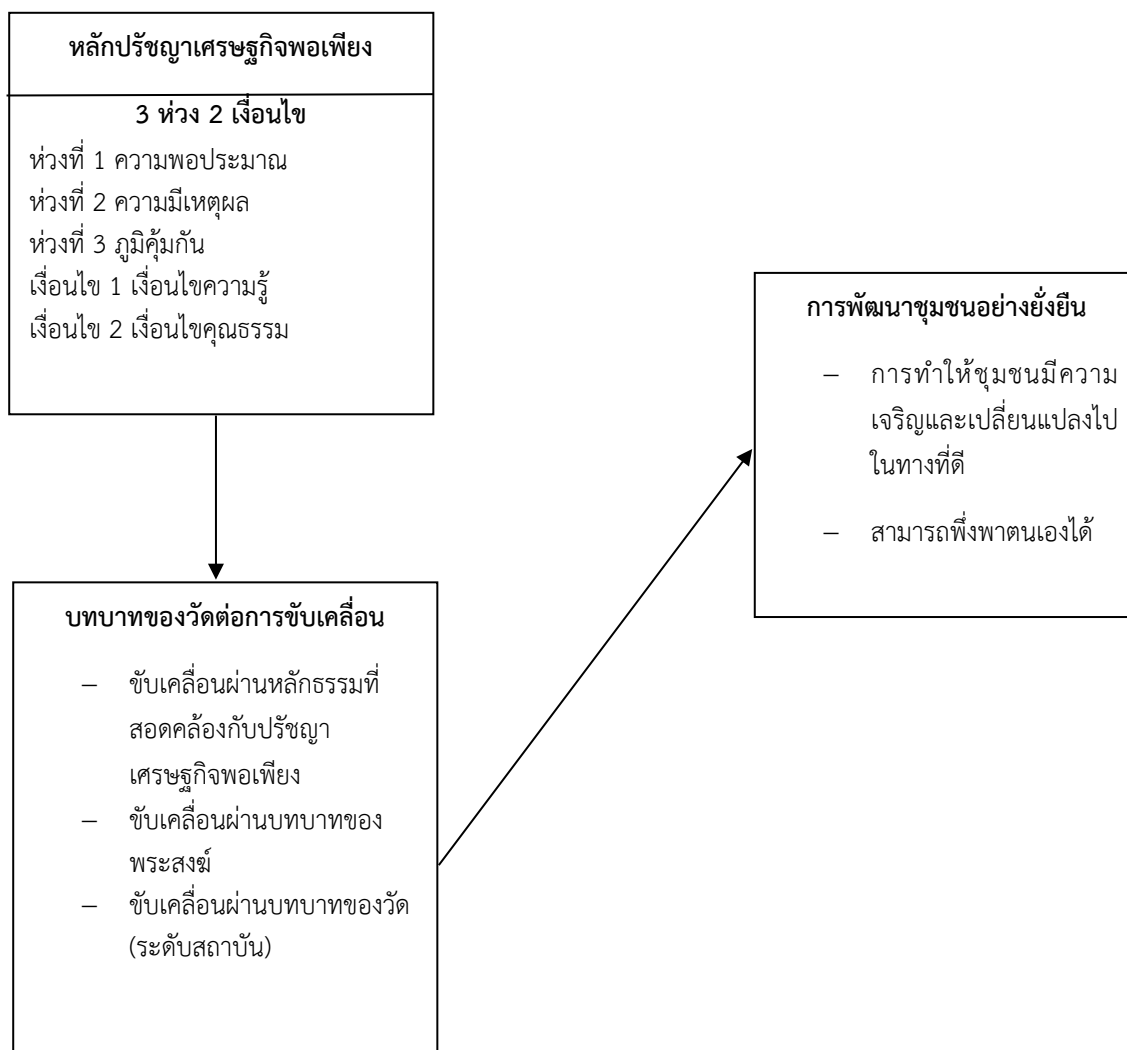
อนึ่ง เพื่อให้เห็นภาพรวมของวรรณกรรมที่มีการศึกษาเกี่ยวกับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผู้ศึกษาจึงได้ประมวลสรุปออกมาดังภาพที่ 2.2 ดังนี้

ภาพที่ 2.2 บทบาทของพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.9 สรุปกรอบแนวความคิด

ภาพที่ 2.3 สรุปกรอบแนวความคิด

บทที่ 3

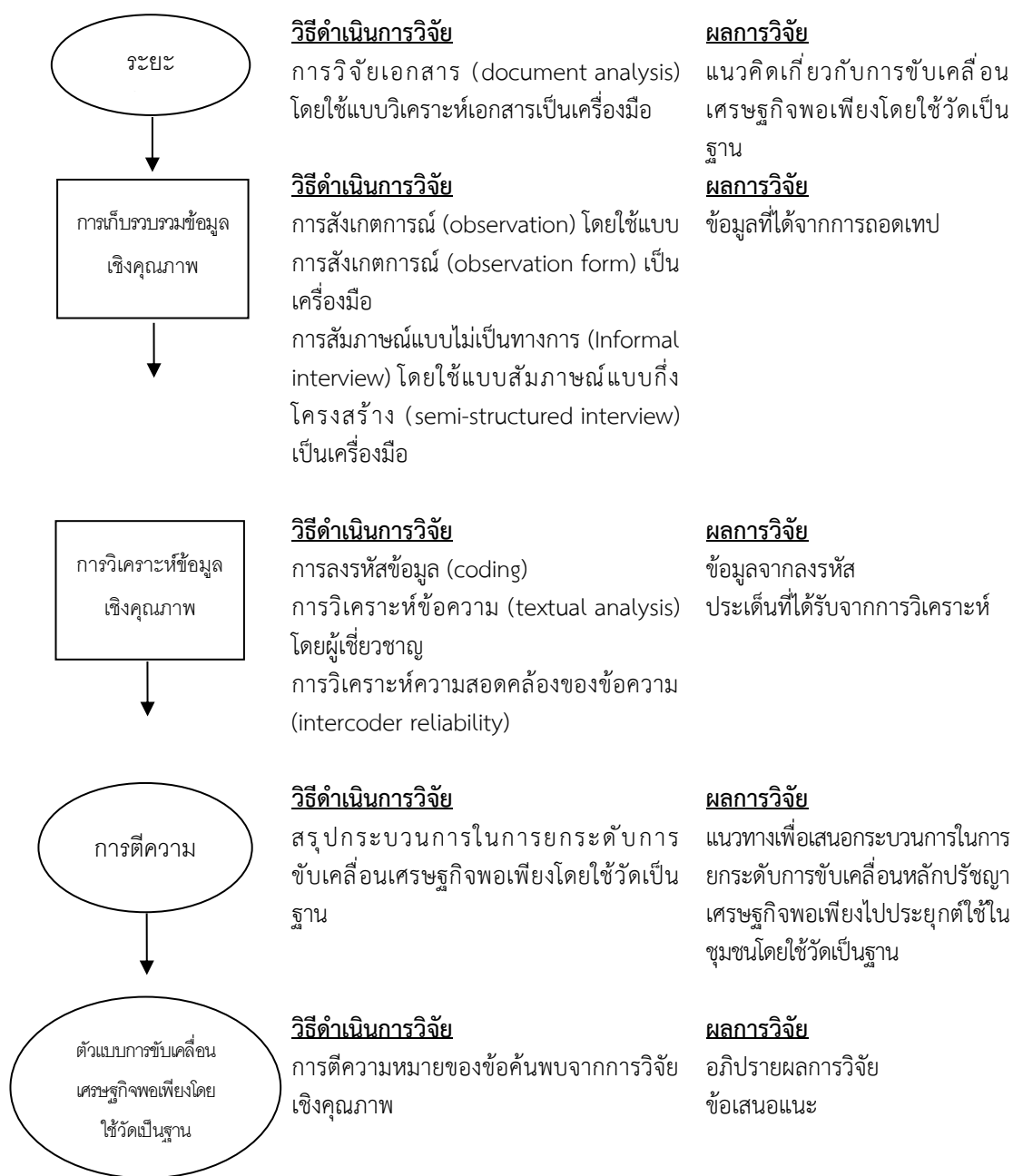
วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐาน : กรณีศึกษา วัดในจังหวัดนครปฐม” ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยดังนี้

- 3.1 การออกแบบงานวิจัย
- 3.2 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง
- 3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.4 วิธีดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย
- 3.5 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

3.1 การออกแบบงานวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยต้องการสร้างความเข้าใจเชิงลึกต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยโดยใช้วิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้งจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยสรุปดังแผนภาพที่ 3.1

ภาพที่ 3.1 วิธีดำเนินการวิจัย

3.2 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

3.2.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะเลือกวัดในจังหวัดนครปฐมที่นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชน ได้แก่ วัดวังตะกู อำเภอมะนัง วัดไร่ขิง อำเภอสองพี่น้อง วัดบ่อน้ำจืด อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

3.2.2 กลุ่มตัวอย่าง

สำหรับการศึกษาเชิงคุณภาพใช้วิธีคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) กลุ่มเป้าหมายคือวัดวังตะกู อำเภอมะนัง วัดไร่ขิง อำเภอสองพี่น้อง วัดบ่อน้ำจืด อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ที่ได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชน โดยกำหนดให้มีการรวบรวมข้อมูลจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) คณะผู้บริหารวัด ได้แก่ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ไวยาวัจกร คณะกรรมการวัด 2) องค์กร กลุ่มอาชีพ กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน 3) ประชาชนในพื้นที่

3.3 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ จะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

3.3.1 การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ใช้แบบวิเคราะห์เอกสารเป็นเครื่องมือ โดยจะใช้เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสารของทางราชการประเภทต่าง ๆ รวมไปถึงข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในเอกสารประเภทต่าง ๆ ทางวิชาการ เช่น งานวิจัย บทความทางวิชาการ และเอกสารขององค์กรชุมชน เป็นต้น

3.3.2 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participatory observation) การรับฟังอย่างรอบด้าน (Eavesdropping) เกี่ยวกับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนของวัดในแต่ละแห่ง รวมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้าร่วม ใช้แบบการสังเกตการณ์ (observation form) เป็นเครื่องมือ

3.3.3 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) เกี่ยวกับการกระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนของวัดในแต่ละแห่งเพื่อทำการสอบถามความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับ โดยใช้โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) เป็นเครื่องมือ

3.4 วิธีการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาบทบาทของวัดต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีวิธีการวิจัยดังนี้

1) การรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน ประกอบด้วย มิติของวัดและชุมชน มิติการบริหารจัดการของวัด มิติการทำแผนพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

2) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) กระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนของวัดวังตะกู อำเภอเมือง วัดไร่ขิง อำเภอสามพราน วัดบ่อน้ำจืด อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

3) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participatory observation) การรับฟังอย่างรอบด้าน (Eavesdropping) เกี่ยวกับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนของวัดวังตะกู อำเภอเมือง วัดไร่ขิง อำเภอสามพราน วัดบ่อน้ำจืด อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษากระบวนการความร่วมมือของประชาชนต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของวัดในจังหวัดนครปฐม โดยมีวิธีการวิจัยดังนี้

1) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) ประชาชนในพื้นที่วัดวังตะกู อำเภอเมือง วัดไร่ขิง อำเภอสามพราน วัดบ่อน้ำจืด อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม จำนวนแต่ละ 10 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เพื่อศึกษาการรับรู้ของประชาชนต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนของวัด

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อเสนอกระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐาน

1) นำข้อมูลจากวัตถุประสงค์ที่ 1 และ 2 มาสรุปกระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐาน

2) จัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อพัฒนากระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐาน

3) สรุปกระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐาน

4) จัดเวทีคืนข้อมูลและเสนอกระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐาน

3.5 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัย จะนำเอาข้อมูลที่ได้รับจากการเก็บรวบรวมด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามที่ระบุไว้มาทำการ วิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อตอบคำถาม และวัตถุประสงค์การวิจัย โดยมีรายละเอียดของวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1) นำเอาข้อมูลมาทำการวิเคราะห์ด้วยวิธีการ “วิเคราะห์เนื้อหา” (Content Analysis) เพื่อแสดงให้เห็นถึง “ผลผลิต” (Output) โดยจะนำเอาข้อมูลที่ได้รับมาจัดแยกเป็นหมวดหมู่ตามกรอบแนวคิด จากนั้นจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยทำการเปรียบเทียบกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อแสดงให้เห็นถึงกระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนของวัดในจังหวัดนครปฐม เพื่อนำเข้าสู่กระบวนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

2) นำเอาข้อมูลจากข้อ 1 มาทำการวิเคราะห์ด้วยวิธีการ “วิเคราะห์เชิงบรรยาย” (Descriptive Analysis) เพื่อแสดงให้เห็นถึง “ผลผลิต” (Output) ของกระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนของวัดในจังหวัดนครปฐม เพื่อนำเข้าสู่กระบวนการจัดเวทีคืนข้อมูล

3) นำเอาข้อมูลที่ได้รับจากการวิเคราะห์ทั้ง 2 วิธีดังกล่าว มาทำการสังเคราะห์ (Synthesis) เพื่อกำหนด และอธิบายถึงความเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ (Correlation) ที่ค้นพบอย่างเป็นระบบและจัดทำเป็นแนวทางการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเสนอกระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐาน

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การวิจัยการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนกระบวนการโดยใช้วัดเป็นฐาน: กรณีศึกษา วัดในจังหวัดนครปฐม มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษาบทบาทของวัดต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน 2) เพื่อศึกษากระบวนการความร่วมมือของประชาชนต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของวัดในจังหวัดนครปฐม 3) เพื่อเสนอกระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน โดยแบ่งผลการวิจัยออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

4.1 ข้อมูลทั่วไปของวัด

4.2 บทบาทของวัดต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

4.3 กระบวนการความร่วมมือของประชาชนต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของวัดในจังหวัดนครปฐม

4.4 กระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน

4.1 ข้อมูลทั่วไปของวัด

4.1.1 วัดวังตะกู

เป็นวัดราษฎร์สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ตั้งอยู่ในตำบลวังตะกู อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม อย่างไรก็ตาม ไม่ปรากฏหลักฐานว่าใครเป็นผู้บริจาคที่ดินสร้างวัด ที่ระบุได้คือได้รับอนุญาตสร้างวัดเมื่อราว พ.ศ. 2375 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2493 เขตวิสุงคามสีมากว้าง 13.60 เมตร ยาว 21.60 เมตร ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาครั้งที่สองเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2533 เขตวิสุงคามสีมากว้าง 40 เมตร ยาว 60 เมตร มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ 46 ไร่ 2 งาน ที่มาของชื่อวัด แต่เดิมริมคลองหน้าวัดมีต้นตะกูจำนวนมาก และได้มีการตั้งชื่อตำบลว่าตำบลบางตะกู วัดจึงอนุโลมตามชื่อของตำบล เพราะบริเวณมีเพียงวัดเดียว เป็น วัดบางตะกู ถึงกระนั้นมิระบุไว้ในโฉนดที่ดินเมื่อ ร.ศ. 126 ว่า วัดเก่า (คู่กับวัดใหม่ คือ วัดใหม่ปิ่นเกลียว) ภายหลังมีผู้เปลี่ยนค่านำหน้าจากบางมาเป็นวังให้คล้องกับตำบลวังกะพืดที่อยู่ใกล้กัน จึงได้ใช้ชื่อว่า "วัดวังตะกู" นับจากนั้นมา (ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม, 2553)

4.1.2 วัดไร่ขิง

สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2394 โดยพระธรรมราชาบุตร (พุท) ชาวเมืองนครชัยศรี มณฑลนครชัยศรี (ต่อมา ท่านได้รับสถาปนาสมศักดิ์เป็น สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุท) ในขณะนั้นท่านดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวรวิหาร ท่านได้กลับมาสร้างวัดไร่ขิงและวัดดอนหวาย ซึ่งเป็นบ้านโยมบิดาและมารดาของท่าน แต่ยังไม่แล้วเสร็จ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุท) มรณภาพเมื่อปี รวอก พ.ศ. 2427 รวมสิริอายุ 91 ปี พระราชทานเพลิงศพ เมื่อวันที่ 9 เมษายน ตรงกับวันพฤหัสบดี แรม 10 ค่ำ เดือน 5 ปีระกา พ.ศ. 2428 ในการนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร มาพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุพิเศษวัดศาลาปูน สำหรับชื่อวัดนั้น มีเรื่องเล่าว่า พื้นที่วัดในอดีตมีชาวจีนปลูกบ้านอาศัยอยู่กันเป็นจำนวนมากและชาวจีนที่มาปลูกบ้านอาศัยในบริเวณดังกล่าวก็นิยมปลูกขิงกันอย่างแพร่หลาย จนกลายเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านหรือชุมชนในแถบนี้ว่า “ไร่ขิง” นั่นเอง ต่อมาเมื่อมีชุมชนหนาแน่นมากยิ่งขึ้นจึงได้มีการสร้างวัดเพื่อเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน ดังนั้น วัดจึงได้ชื่อตามชื่อของหมู่บ้านหรือชุมชนว่า “วัดไร่ขิง” ในราวปี พ.ศ. 2446 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ เสด็จตรวจเยี่ยมวัดในเขตอำเภอสามพราน สมเด็จพระเจ้า ได้เสด็จมาที่วัดไร่ขิง และทรงตั้งชื่อวัดใหม่ว่า “วัดมงคลจินดาราม” ทั้งทรงใส่งเล็บชื่อเดิมต่อท้ายจึงกลายเป็น “วัดมงคลจินดาราม (ไร่ขิง)” เมื่อเวลาผ่านพ้นมานานและคงเป็นเพราะความกร่อนของภาษาจีนทำให้วงเล็บหายไป คงเหลือเพียงคำว่า “ไร่ขิง” ต่อท้ายคำว่า “มงคลจินดาราม” จึงต้องเขียนว่า “วัดมงคลจินดาราม-ไร่ขิง” แต่ในทางราชการยังคงใช้ชื่อเดิมเพียงว่า “วัดไร่ขิง” สืบมาจนทุกวันนี้ (สำนักงานจังหวัดนครปฐม, 2567)

4.1.3 วัดบ่อน้ำจืด

เป็นวัดราษฎร์สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ตั้งอยู่ในตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม มีพื้นที่ตั้งวัดราว 40 ไร่ วัดบ่อน้ำจืดเริ่มสร้างมาในราว พ.ศ. 2460 ประกาศตั้งวัดเมื่อ พ.ศ. 2485[1] จากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุในหมู่บ้าน เดิมมีพระจำพรรษาอยู่เพียง 2-3 รูป เท่านั้น หนึ่งในนั้นคือ หลวงพ่อปลื้ม จนทราบหา ท่านได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดบ่อน้ำจืดรูปแรก และได้ทำการสร้างอุโบสถจนแล้วเสร็จเพื่อทำสังฆกรรม ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2489 ต่อมาหลวงพ่อปลื้มมรณภาพลง หลวงพ่อเง สุทินโน ซึ่งบวชอยู่กับหลวงพ่อปลื้ม จึงได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสในลำดับมาท่านได้บูรณะอุโบสถที่ชำรุดแต่เนื่องจากอุโบสถมีความชำรุดมาก จึงได้สร้างอุโบสถหลังใหม่บนพื้นที่อุโบสถเดิม และได้ทำพิธีผูกพัทธสีมา เมื่อ พ.ศ. 2524 และทำพิธีตัดถวายลูกนิมิต วัดบ่อน้ำจืดมีพระพุทธรูปนามว่า หลวงพ่อพุทธนิมิตร เป็นพระพุทธรูปศิลปะทวารวดี อายุมากกว่า 700 ปี ในวิหารยังประดิษฐานหลวงพ่อเชียงแสน หลวงพ่อสุโขทัย หลวงพ่อพุทธโสธร สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) และรูปเคารพอดีตเจ้าอาวาส หลวงพ่อปลื้มและหลวงพ่อเง อุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง (ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม, 2553)

4.2 บทบาทของวัดต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

4.2.1 บทบาทของวัด

วัดเป็นองค์กรที่ดำเนินงานแบบไม่แสวงหาผลกำไร

องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร (Nonprofit Organization) หรือตามที่ระบบบัญชีประชาชาติ (System of National Accounts: SNA) เรียกว่า สถาบันไม่แสวงหากำไรให้บริการครัวเรือน (Non-Profit Institution Serving Households: NPISHs) หมายถึง องค์กรที่ดำเนินงานโดยไม่หวังผลกำไร ผลิตสินค้าและบริการให้กับประชาชนหรือสังคม โดยไม่คิดราคาหรือให้เปล่าหรือจำหน่ายในราคาที่ไม่คุ้มทุนหรือในราคาที่ไม่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ ซึ่งส่วนมากจะมีขนาดเล็กและมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่มากนักในบริบทของประเทศไทย วัดในพระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร ที่มีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม รวมถึงยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้ ถึงแม้ว่าวัดในประเทศไทยจะมีบทบาทต่อภาคเศรษฐกิจน้อย แต่บทบาททางด้านการพัฒนาสังคมนั้นมีค่อนข้างสูงมาก อาทิเช่น เป็นสถานศึกษาสำหรับประชาชน เป็นสถานพยาบาลรักษาคนเจ็บป่วยตามแผนโบราณ ศูนย์กลางศิลปะและวัฒนธรรมเป็นที่รวมศิลปกรรมต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครอง เป็นที่ประกอบพิธีกรรม เป็นต้น (พิริยะผลพิรุฬห์, 2566) ทั้งนี้วัดในฐานะเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชนในพื้นที่ และมีส่วนสำคัญในการพัฒนาชุมชนโดยยึดแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรไทย มาเป็นระยะเวลายาวนาน เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมไทย เป็นแนวทางการพัฒนาที่ตั้งบนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่สำคัญ ต้องมี “สติปัญญาและความเพียร” ซึ่งจะนำไปสู่ “ความสุข” ในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง (จรัสศรี พัวจินดา เนตร, 2560 : 97) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวคิดที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน

จากการวิจัยครั้งนี้ วัดทั้ง 3 แห่ง ได้แก่ วัดตะกุก วัดไร่ขิง และวัดแค จ.นครปฐม ได้มีการดำเนินงานและมีบทบาทสำคัญในกระบวนการการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

4.2.1.1 วัดตะกุก อำเภอเมืองนครปฐม

แหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน

การเปิดแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนวงตะกุก เป็นความร่วมมือระหว่างชุมชน วัด และหน่วยงานภาครัฐ โดยใช้พื้นที่ของวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงนั้น วัดถือว่ามีความสำคัญในการขับเคลื่อนแนวคิดนี้ ซึ่งให้ความสำคัญ

กับการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และประชาชนได้ศึกษาเรียนรู้ พร้อมเตรียมพัฒนาให้เป็นแหล่งอาหารของชุมชน

“นับว่าเป็นเรื่องที่ดีของพื้นที่เรานะ ตอนแรกมันก็ยากที่จะทำ เพราะชาวบ้านเขายังไม่เห็นภาพ เราในฐานะวัดก็เลยเริ่มต้นชักชวน เพราะช่วงโควิดคนไม่ค่อยได้ออกไปทำงาน เขามาทำบุญที่วัดเราก็พูดชวนอยู่เรื่อย เลยได้ได้ริเริ่มปลูกผัก ปลูกอะไร จริงๆ แรกๆ ไม่ได้อยากให้ศูนย์เรียนรู้ฯ อะไรขนาดนั้นนะ แค่อยากช่วยเหลือชาวบ้าน สานต่อแนวคิดตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ให้คนที่ทำ เอาไปเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตประจำวัน สามารถพัฒนาเป็นอาชีพเลี้ยงครอบครัวได้ก็พอ”

เจ้าอาวาสวัดวังตะกู

ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจของเจ้าอาวาสวัดและผู้นำชุมชน ที่มีความต้องการให้ชาวบ้านอยู่กับธรรมชาติ สามารถใช้ทรัพยากรจากสิ่งที่อยู่รอบตัวเพื่อดำรงชีวิตได้ รวมถึงเป็นการให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ถึงวิถีชุมชนที่มีการทำเกษตรกรรมร่วมด้วย จึงได้จัดทำศูนย์เรียนรู้ฯ แห่งนี้ขึ้นมา เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตแบบพอเพียง มีพื้นที่นา พื้นที่เพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ การเลี้ยงปลาตกและกบ การเพาะเห็ด การปลูกผักสวนครัว ผลผลิตทางการเกษตรที่อยู่ภายในวัดนั้นล้วนแต่ปลอดสารพิษ

กิจกรรมปลูกผักปลอดสารพิษ

ในกิจกรรมนี้ทางวัดและพระสงฆ์ได้มีบทบาทในการสร้างความร่วมมือในการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้การปลูกผักปลอดสารพิษกับโรงเรียนวัดวังตะกู กิจกรรมนี้มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อให้เด็กเรียนได้เรียนรู้วิธีการปลูกผักปลอดสารพิษไว้รับประทาน เป็นการเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายในครัวเรือน และให้นักเรียนได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวัน เจ้าอาวาสวัดและพระสงฆ์ในวัดจะให้นักเรียนมาร่วมเตรียมแปลงการปลูกและการหว่านเมล็ดพันธุ์เพาะปลูก เพื่อให้เด็กเรียนได้เรียนรู้ถึงชนิดของผักที่ปลูก โดยเน้นการปลูกไปที่ผักใบที่ดูแลง่ายและสามารถนำไปประกอบอาหารกลางวันในโรงเรียนได้ เช่น ผักบุ้ง ผักกวางตุ้ง บวบ มะเขือ เป็นต้น จากนั้นในเมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวทางวัดจะมีการวางแผนการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับคุณครู

“เป็นกิจกรรมที่ดีนะ เพราะเด็ก ๆ เขาจะชอบไปลงแปลง ทางคุณครูของโรงเรียนเราก็ได้รับการประสานจากทางวัด ว่าวัดเนี่ย เจ้าอาวาสท่านมีความสนใจเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงนะ แล้วเราจะทำยังไงที่ให้อำเภอกับโรงเรียนได้เรียนรู้ร่วมกัน เราก็ไปคุยกับท่านเจ้าอาวาสถึงกิจกรรมที่จะเกิดขึ้น เช่น ให้เด็ก ๆ มาเรียนรู้แปลงเกษตรที่วัด หรือให้เด็ก ๆ ได้ลองปลูกผักกันเอง หลวงพ่อแกก็จะสนับสนุนเรื่องเมล็ดพันธุ์ด้วย พวกอุปกรณ์การปลูกต่าง ๆ ท่านก็ให้”

คุณครูโรงเรียนวัดวังตะกู

กิจกรรมตลาดนัดพอเพียงนักเรียนร่วมกับชุมชน

โครงการตลาดนัดพอเพียง โรงเรียนวัดวังตะกู ดำเนินการจัดขึ้น ณ บริเวณหน้าวัดวังตะกู มีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกให้นักเรียนเกิดทักษะการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ฝึกให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงเรื่องการวางแผนการจำหน่ายสินค้าจากแปลงผักปลอดสารพิษที่นักเรียนได้ร่วมกันปลูกภายในวัดและโรงเรียน นักเรียนมีการทำบันทึกรายรับ – รายจ่าย จากการจำหน่ายผักและการออมเงินที่ได้จากการขายผัก สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัด โรงเรียน และชุมชน โดยเจ้าอาวาสวัดได้ให้ความสำคัญและวางแผนกับคุณครูในกระบวนการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างจิตสำนึกให้นักเรียนรู้จักการปฏิบัติตนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงดำเนินการจัดโครงการ ตลาดนัดพอเพียง เป็นกิจกรรมที่ให้เกิดการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนเป็นประจำทุกเดือน กิจกรรมตลาดนัดพอเพียง เพื่อให้นักเรียนได้นำผลผลิตจากการปลูกผักในวัดและโรงเรียนมาจัดจำหน่าย โดยผักที่นำมาจำหน่ายต้องไม่มีถุงพลาสติก และผลิตภัณฑ์ที่ทำลายธรรมชาติทุกชนิด กิจกรรมตลาดนัดพอเพียง เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้การประกอบอาชีพ หารายได้ช่วยเหลือครอบครัว ตามวัตถุประสงค์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งเป็นการฝึกให้นักเรียนและคนในชุมชนสามารถพึ่งพาและมีการช่วยเหลือตนเอง รู้จักการประมาณตน มีภูมิคุ้มกันที่ดี โดยกิจกรรมดังกล่าวได้รับความร่วมมือจากบุคลากร นักเรียน วัดและคนในชุมชน

1. กิจกรรม “วังตะกูโมเดล ปลูกผักสนุกจัง” มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาแหล่งอาหารปลอดภัยในชุมชน โดยทางวัดวังตะกูได้แบ่งพื้นที่ของวัด คือ พื้นที่รกร้างที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ มาปรับเปลี่ยนพื้นที่ให้กลายเป็นพื้นที่ด้านเกษตรกรรม ปลูกผักสวนครัวและส่งเสริมการปลูกผักพื้นบ้านภายในวัด นอกจากนี้ในช่วงสถานการณ์โควิดเจ้าอาวาสวัดได้เล็งเห็นความสำคัญของสมุนไพรไทยจึงได้ประสานงานร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลในการส่งเสริมให้ประชาชนปลูกพืชสมุนไพรในวัด และคนในชุมชนสามารถนำผลผลิตดังกล่าวไปเป็นยารักษาโรคหากมีอาการหรือผู้ป่วยโควิดในชุมชน ซึ่งจะเป็นแนวทางหนึ่งในการลดการเดินทางออกนอกพื้นที่ของประชาชนและการรอคิวรักษาในโรงพยาบาล นอกจากนี้การเลี้ยงไก่ไข่ ไก่ดำ การฝึกให้คนในชุมชนผลิตปุ๋ยหมักจากทรัพยากรและวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น

“ช่วงนี้เศรษฐกิจไม่ดี ประเทศเรากำลังเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจ อะไรที่วัดเองจะช่วยเหลือญาติโยมได้เราก็จะทำ เพราะทุกวันนี้ไม่ใช่เพียงแค่ญาติโยมช่วยเรานะ เราก็ต้องช่วยเขาคืน ที่เราปลูกผักสวนครัวในวัด อาตมาก็อยากให้ชุมชนเนี่ย มีความมั่นคงทางอาหาร มีผักมีปลากินพึ่งตนเองได้ ชาวบ้านจะได้ไม่เดือดร้อน ไม่ต้องวิ่งตามวัตถุนิยมในโลก ให้เขาอยู่กับสิ่งที่มียูให้ได้”

เจ้าอาวาสวัดวังตะกู

อย่างไรก็ตามชุมชนวังตะกูและวัดวังตะกู รวมทั้งความร่วมมือและการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลวังตะกู ร่วมกันจัดโครงการภายใต้ชุมชนอาหารปลอดภัย ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นผลดีกับวัดหรือประชาชน แต่หลักการอาหารปลอดภัยยังส่งผลดีต่อเด็กและเยาวชนในชุมชน ได้บริโภคผักปลอดภัยที่นำไปให้แก่โรงเรียนในการประกอบอาหารกลางวันแก่นักเรียนในโรงเรียนวัดวังตะกู มีภาคร่วมจัดนิทรรศการ “วังตะกูโมเดล ปลูกผักสนุกจัง” ตามหลักคิดบวรหรือ “บ้าน วัด

โรงเรียน ราชการ” ให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น และเป็นการสร้างแหล่งเรียนรู้ เศรษฐกิจพอเพียง โดยมีภาคการศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ที่เป็นมหาวิทยาลัยในพื้นที่จังหวัดนครปฐมเข้ามาสนับสนุนองค์ความรู้ทางวิชาการ

“โครงการนี้ เรามีความร่วมมือกับหลายส่วน ตั้งแต่อบต.วังตะกู โรงเรียน คนในชุมชน แล้วก็วัดหลวงพ่อท่านเอาด้วย ท่านสนับสนุนพวกเราดีมาก อย่างเราเป็นหน่วยงานภาครัฐ เราก็จะเป็นตัวกลางเชื่อมประสานกับหลาย ๆ ภาคส่วน เราสนับสนุนงบประมาณบางส่วน สนับสนุนวิทยากร เพราะอบต.เองเรามีภาระกิจในการพัฒนาชุมชนอยู่แล้ว ก็ต้องร่วมกับชุมชน ที่สำคัญประชาชนทุกกลุ่มจะได้กินผักหรืออาหารปลอดภัยได้ มีสุขภาพที่ดี เศรษฐกิจดี ประชาชนพึ่งตนเองได้ตามรอยแนวคิดในหลวง ร.9 ที่ท่านได้ให้กับพวกเราไว้ อยู่อย่างพอดี พึ่งตนเองได้”
เจ้าหน้าที่การบริหารส่วนตำบลวังตะกู

4.2.1.2 วัดไร่ขิงพระอารามหลวง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

วัดไร่ขิงพระอารามหลวงเป็นวัดขนาดใหญ่ และตั้งอยู่ในบริบทที่มีความพร้อมด้านพื้นที่ และการทำเกษตรกรรม ในตำบลไร่ขิงมีการดำเนินงานเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกันหลายภาคส่วน โดยวัดไร่ขิงมีความร่วมมือกับปราชญ์ชาวบ้าน เทศบาลตำบลไร่ขิง และเกษตรอำเภอสามพรานในการหาแนวทางพัฒนาเกษตรกรรม ทั้งนี้ทางวัดได้เล็งเห็นความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากที่ผ่านมา โดยเฉพาะในสถานการณ์โควิด 19 ประชาชนในพื้นที่ต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจในครัวเรือน รายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย รวมทั้งเกษตรกรประสบกับปัญหาราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ เจ้าอาวาสวัดไร่ขิงและพระสงฆ์จึงเป็นแกนนำในการร่วมดำเนินงานพัฒนาชุมชน ดังนี้

1. การให้ความรู้เรื่องการทำบัญชีครัวเรือน วัดมีการร่วมมือกับเทศบาลตำบลไร่ขิง ในการจัดหาวิทยากรมาอบรมให้แก่เกษตรกรและประชาชนที่สนใจในการเข้ารับฟังความรู้ โดยกิจกรรมนี้มีการจัดการอบรมโดยใช้พื้นที่วัดเพื่อทำการประชุม ในการอบรมดังกล่าวมีเนื้อหาเกี่ยวกับการทำบันทึกรายรับ รายจ่าย วิธีการลดต้นทุนการผลิตผัก แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง การผลิตสารชีวภัณฑ์ และการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ เพื่อลดต้นทุนการผลิต

“เราเป็นวัดขนาดใหญ่ เรามีศักยภาพ เรามีทรัพยากร เรามีกำลังต่าง ๆ การปลูกผักสวนครัว เป็นหนึ่งในกิจกรรมของวัดที่ทำร่วมกับชุมชน มันอาจจะไม่ได้มีพื้นที่ใหญ่โตอะไรนะ แต่เราก็ทำเท่าที่เรามีพื้นที่ รู้จักประมาณตนเอง ชาวบ้านมาช่วยทำเขาก็ได้ผัก ผลไม้ไปยังชีพต่อบางทีนะ บางครอบครัวไม่เคยทำบัญชี ไม่มีบันทึกอะไร อาตมาก็ไม่มีความรู้หรอก แต่เราจะทำอย่างไรล่ะ เราก็ต้องอาศัยหน่วยงานรัฐมาร่วม มาช่วยกัน แต่ดินะเทศบาลตำบลเขาร่วมมือดีกับวัดอยู่แล้ว”
พระสงฆ์วัดไร่ขิง

2. ศูนย์กลางการอบรมปลูกผักสวนครัวภายในพื้นที่จำกัด จากพระราชดำริของ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณฯ สมเด็จพระสังฆราช ได้ทรงเมตตาต่อประชาชนชาวไทยที่ประสบ

ปัญหากับโรคระบาดโควิด 19 จึงมีนโยบายให้มีการประทานเมล็ดพันธุ์พืชผักสวนครัวแก่วัดทั่วประเทศ เพื่อให้วัดมีบทบาทในการช่วยเหลือชาวบ้านที่ประสบภัยจากสถานการณ์โควิด 19 โดยวัดใดจึงได้น้อมนำเอาพระราชดำริดังกล่าวมาเป็นนโยบายของวัด เพื่อนำไปปฏิบัติต่อในชุมชน ทั้งนี้เจ้าอาวาสวัดไร่ขิงมีการอนุญาตและแบ่งพื้นที่ภายในวัดปลูกผักสวนครัวที่ประชาชนสามารถนำไปรับประทานได้ในชีวิตประจำวัน อาทิเช่น ผักกะเพรา มะเขือเทศ ต้นหอม ตำลึง พริก เป็นต้น วัดไร่ขิงจัดพื้นที่การอบรมให้ความรู้โดยมีวิทยากรจากสำนักงานเกษตรอำเภอมาร่วมดำเนินงาน การปลูกพืชผักสวนครัวในบริเวณวัด สามารถส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีให้แก่คนในพื้นที่ ตามแนวคิด บวร ซึ่งได้แก่ บ้าน ที่มีประชาชนในพื้นที่วัด วัดที่มีพระสงฆ์ในการสนับสนุนพื้นที่และงบประมาณ บางส่วนในการปลูกผักสวนครัว ราชการ คือ เทศบาลตำบลไร่ขิงและเกษตรอำเภอสามปราชญ์ ในการสนับสนุนองค์ความรู้ให้แก่ประชาชน อย่างไรก็ตามวัด ถือว่าเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมนี้ ใช้พื้นที่วัดให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน สามารถสร้างความมั่นคงทางอาหารให้แก่ประชาชนได้ในภาวะวิกฤติ

4.2.1.3 วัดบ่อน้ำจืด อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

การเริ่มต้นแนวคิดปลูกผักสวนครัวในวัด เป็นผลมาจากสถานการณ์โควิด 19 ที่คนในชุมชนได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจและรายได้ ทางวัดจึงได้น้อมนำเอาพระราชดำริของสมเด็จพระสังฆราชองค์ปัจจุบัน ที่ให้ความสำคัญกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จึงได้มีนโยบายการประทานเมล็ดพันธุ์พืชผักให้แก่วัดทั่วประเทศ ทางวัดบ่อน้ำจืดจึงได้เริ่มต้นการปลูกผักในวัด เจ้าอาวาสวัดบ่อน้ำจืดจึงได้วางแผนการเตรียมแปลงเพื่อปลูกผักร่วมกับชาวบ้าน ซึ่งทางวัดเน้นการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ให้แก่ชุมชน ไม่เน้นการก่อสร้างทางวัตถุ ทางวัดมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมประสานกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานเกษตรอำเภอกำแพงแสนและสำนักงานเกษตรจังหวัดนครปฐม รวมทั้งได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตที่ปลูกทางวัดจะขอความร่วมมือจากชาวบ้านมาร่วมเก็บเกี่ยวและนำไปแจกจ่ายแก่กลุ่มประชากรเปราะบางในพื้นที่ อาทิเช่น ผู้สูงอายุ ที่อยู่ลำพัง ครอบครัวที่มีผู้ป่วยติดเตียง หรือมีผู้พิการ ผู้ที่มีฐานะยากจน รวมถึงส่งเข้าโครงการอาหารกลางวันโรงเรียน เพื่อให้เด็ก ๆ ในโรงเรียนได้รับโภชนาการที่ปลอดภัย การปลูกผักปลอดสารพิษนี้ ทางวัดได้ดำเนินการในการปลูกผักบนเนื้อที่ประมาณหนึ่งไร่ ปลูกผักหลากหลายชนิด ได้แก่ ผักสวนครัวต่าง ๆ มีบวบ ถั่วฝักยาว แตงกวา มะระ ถั่วฝักยาว ถั่วพู ถั่วแขก ถั่วลิสง เป็นต้น วัดบ่อน้ำจืดดังกล่าวยังสามารถมาประกอบอาหารภายในวัดเพื่อนำไปแจกจ่ายให้แก่คนในชุมชนและโรงเรียนได้ เช่น การทำถั่วทอด เมนูกล้วยเตี๋ย เป็นต้น อย่างไรก็ตามการวางแผนการปลูกผักนั้น ทางวัดจะเน้นปลูกผักที่ให้ผลผลิตเร็ว หรือเฉลี่ยระยะเวลาสี่สัปดาห์ ทางวัดจะเน้นปลูกผัก ขูดบ่อเลี้ยงปลา ทำนาข้าว เป็นต้น

“เวลาปลูก ญาติโยมก็จะมาช่วยกัน ช่วงดูแลตลอดมา ผู้ใหญ่บ้านก็มาร่วมกันนะ บอกลูกบ้านมาช่วยกัน ล้างดินไปตั้งเท่าไร่ละ สามร้อยกว่าคัน มีญาติโยมมาช่วยดูแล สนับสนุนเมล็ดพันธุ์เพิ่ม บางทีอาตมาก็สนับสนุนปัจจัยแก่ญาติโยม ให้ตั้งเคียวเคียวละสองพันสามพัน สี่พันห้าพันอะไรอย่าง เพื่อร่วมจัดซื้อเมล็ดผักจากเกษตรกร แล้วเราก็จะเน้นทำปุ๋ยเอง ใช้ปุ๋ยชีวภาพฉีด ไม่ได้ใส่ยา ไม่มีฉีดยา ไม่เอา เวลาเราเห็นผลผลิตแล้วไปแจกจ่ายให้ชาวบ้าน เราก็ดีใจนะ ชาวบ้านบางคน

ตงานมากก็ไม่มีกิน วัดเราก็เลยต้องทำที่เราทำได้ แจกจ่ายให้เขาไป เราจะได้อยู่ได้ นี่ทำมานะชุมชน เริ่มพึ่งตนเองได้ระดับนี้ละ ก็ต้องสนับสนุน ทำให้เค้าเห็นถึงความพอเพียง”

เจ้าอาวาสวัดบ่อน้ำจืด

นอกจากนี้ผลผลิตที่ได้ ทางวัดได้ทำการขนส่งไปยังโรงพยาบาลต่าง ๆ เพื่อนำไปประกอบอาหารให้แก่ผู้ป่วย รวมทั้งนำผลผลิตที่ปลูกได้แจกจ่ายไปยังโรงครัวของสนามบิน โดยมีความร่วมมือกับภาคการศึกษาอย่างมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ และมีความร่วมมือกับวัดไร่ขิง ในการแจกจ่ายผักผลไม้ให้ทางวัดไร่ขิงนำไปประกอบอาหารให้แก่ประชาชนที่มาปฏิบัติธรรม

จากบทบาทของวัดสู่ชุมชน พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุน และเป็นตัวกลางในการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและคนในชุมชน พระสงฆ์ในวัดตัวอย่าง 3 แห่ง ได้แสดงให้เห็นว่า ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ และวัดเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมชุมชน แนวคิด “บวร” และเศรษฐกิจพอเพียงได้กลายเป็นหลักการสำคัญในการพัฒนาชุมชน เป็นแนวคิดแกนกลางในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด ราชการ และโรงเรียน หลักการของบวรถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนความมั่นคงทางอาหารในชุมชนพร้อมกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยผ่านกิจกรรมหรือโครงการปลูกผักสวนครัว การจัดตลาดพอเพียง การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวัด เป็นต้น กลไกดังกล่าวได้กลายเป็นกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ตอบโจทย์นโยบายระดับประเทศและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG) ภายใต้ประเด็นการจัดความหิวโหยและความอดอยากทุกรูปแบบ ให้เป็นแหล่งอาหารปลอดภัยของพระภิกษุสงฆ์ และประชาชนในชุมชน สร้างหลักประกันทางสังคมแก่ประชาชนให้สามารถเข้าถึงแหล่งอาหารที่ปลอดภัยปลอดภัย อีกทั้งเป็นการส่งเสริมระบบเกษตรกรรม และสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ของตนเอง โดยเฉพาะสถานการณ์การระบาดโควิด 19 ส่งเสริมคุณภาพชีวิต บนฐานความพอเพียง ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ลดภาระค่าใช้จ่าย ลดความเสี่ยงทางการเงินภายในครัวเรือน สนับสนุนการทำเกษตรแบบยั่งยืน เช่น การทำปุ๋ยหมักและการทำน้ำหมักชีวภาพ เพื่อลดต้นทุนในการทำเกษตรกรรมในชุมชน รวมทั้งเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่จังหวัดนครปฐม

4.2.3 บทบาทของวัดในการประยุกต์หลักธรรมกับเศรษฐกิจพอเพียง

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ มีหลักการในการปฏิบัติตนบนทางสายกลาง ตั้งอยู่บนฐานความพอเพียง ความพอประมาณ และความมีเหตุผล เพื่อประชาชนมีภูมิคุ้มกันที่ดีในการเผชิญกับปัญหาในมิติต่าง ๆ เช่น ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางสังคมหรือผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ บทบาทของวัดจึงมีส่วนสำคัญในการให้ความมั่นคงทางจิตใจแก่ประชาชนผ่านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง พระสงฆ์ในวัดตัวอย่างทั้ง 3 แห่ง ได้แก่ วัดวังตะกั่ว วัดไร่ขิง และวัดบ่อน้ำจืด ได้มีการให้หลักธรรมที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ประชาชนนำไปปฏิบัติ มีเทศนาถึงสาระธรรมนำไปปฏิบัติได้จริง เพื่อสร้างความมั่นคงภายในให้แก่ประชาชนในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม นอกจากคำสอนทางธรรมแล้ว พระสงฆ์ทั้ง 3 วัดนี้ยังครองตนและปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชนในพื้นที่ในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีความ

สอดคล้องกับหลักธรรมทางศาสนา สามารถเป็นหลักการแนวคิดที่ชี้แนะการดำรงชีวิตให้แก่ประชาชนทุกระดับ ให้ดำเนินชีวิตอยู่บนทางสายกลาง จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในวัดตัวอย่างทั้ง 3 วัด คือ วัดวังตะกู วัดไร่ขิง และวัดบ่อน้ำจืด พบว่า เจ้าอาวาสวัดมีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์กับแนวคิดเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง เป็นการบรรยายธรรมเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธเพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ได้นำหลักธรรมดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และร่วมกันพัฒนาชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

4.2.3.1 วัดวังตะกู เจ้าอาวาสวัดวังตะกู พระครูปลัดสาธุวัฒน์ พรหมลิขิต เจ้าคณะตำบลทัพหลวง ได้กล่าวถึงธรรมะกับเศรษฐกิจพอเพียง ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีการบรรยายธรรมและแสดงธรรมนี้ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน และเป็นคำสอนให้ประชาชนได้ยึดมั่นในการดำรงชีวิต มีรายละเอียดของหลักธรรม ดังนี้

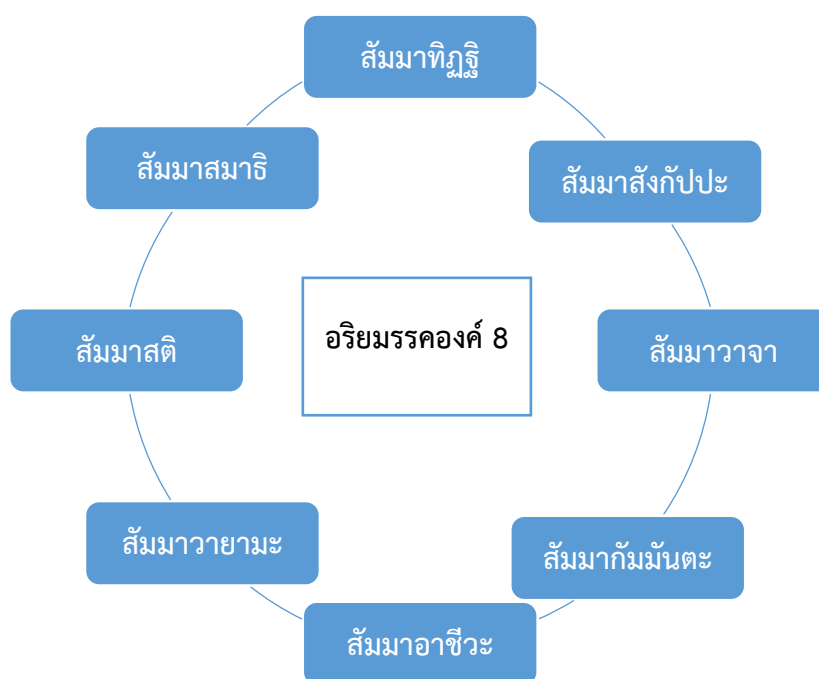
หลักธรรม “มัชฌิมาปฏิปทา” หมายถึง การใช้ชีวิต การปฏิบัติตนในทุกๆ ด้านบนฐานทางสายกลาง ไม่มีการสุดโต่ง ใน 2 ทาง คือ

1. อัตตกิลมณานุโยค คือ การสร้างความลำบากให้แก่ตนเองมากเกินไป ปฏิบัติตนในทุกด้านเกินความสามารถของตนเอง จึงนำมาสู่ความเกินตัว ความไม่พอดีในชีวิต
2. กามสุขัลลิกานุโยค คือ การนำตนเองไปสัมพันธ์กับกามทางโลกมากเกินไป อาศัยความสบายเป็นขั้นต้นในการดำเนินชีวิต

หลักธรรม “อริยมรรคองค์ 8” เป็นหลักธรรมที่สอนให้มนุษย์อยู่กับความพอดี ดำเนินชีวิตบนความเหมาะสมกับตนเอง เพื่อสร้างความสุขทั้งทางกายและจิตใจให้อยู่บนทางสายกลาง เป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นทางเศรษฐกิจในครอบครัวหรือตนเอง เช่น หลุดพ้นจากหนี้สิน หลุดพ้นจากความจน หลุดพ้นจากความขาดแคลนปัจจัยในการดำเนินชีวิต มีความรู้ชัดในการทำกุศล เหตุของกุศลและอกุศล โดยเฉพาะต้นตอของความอกุศล อันได้แก่ ความโลภะ โทสะ และโมหะ โดยอริยมรรคองค์ 8 มีดังนี้

1. สัมมาทิฐิ หมายถึง เห็นชอบตามความจริงของชีวิต หมายถึง การปฏิบัติตัวและใช้ชีวิตอยู่บนพื้นฐานความเป็นจริงของชีวิตตนเอง และใช้ชีวิตด้วยปัญญาชี้แนะไปสู่ความเหมาะสม
2. สัมมาสังกัปปะ หมายถึง การคิดพิจารณาถึงสิ่งที่ดีและเหมาะสม สนองความต้องการตนเองในแบบพอดี ไม่สนองความต้องการโดยราคะหรือความโลภ จนเกิดเป็นความเห็นแก่ตัว ดำรงชีวิตด้วยความเมตตาต่อเพื่อนบ้านและคนรอบข้าง ยินดีเมื่อผู้อื่นมีสุข ไม่ดำรงชีพด้วยความประมาทหรือคึกคะนอง ปราศจากความโกรธต่อทุกเรื่อง
3. สัมมาวาจา หมายถึง การพูดจากับคนรอบข้างด้วยคำพูดที่ดี มีความไพเราะ ไม่คิดทำร้ายผู้อื่นโดยใช้คำพูด และไม่ใช้วาจาในการโอ้อวดตนเองเกินความพอดี หรือมากเกินไปจนจริง
4. สัมมากัมมันตะ หมายถึง มีการประพฤติในทางที่ดีทั้งกายและวาจา
5. สัมมาอาชีวะ หมายถึง การประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น หาเลี้ยงชีพบนพื้นฐานความถูกต้องถูกต้อง

6. สัมมาวายามะ หมายถึง มีความเพียรในการทำงาน เป็นความเพียรที่ถูกต้องและดี
7. สัมมาสติ หมายถึง การใช้ชีวิตอยู่บนความปกติทางโลก ไม่กระทำในเชิงผิด บรรทัดฐานของตนเองและสังคม มีการรู้ตนอยู่ทุกเมื่อ และเมื่อจะกระทำการใดต้องรู้ตัวอยู่เสมอ
8. สัมมาสมาธิ หมายถึง จิตใจเราต้องมีความมั่นคงกับการใช้ชีวิตและประกอบอาชีพ อยู่ตลอดเวลา สร้างความสงบให้แก่ตนเอง ฝึกความมั่นคงภายใน ไม่โดยหาสิ่งเร้าหรือตัวกระตุ้นให้เกิดกิเลสในชีวิต

ภาพที่ 4.1 แผนผังการประยุกต์ใช้หลักธรรมกับเศรษฐกิจพอเพียงของวัดวังตะกู

4.2.3.2 วัดไร่ขิง

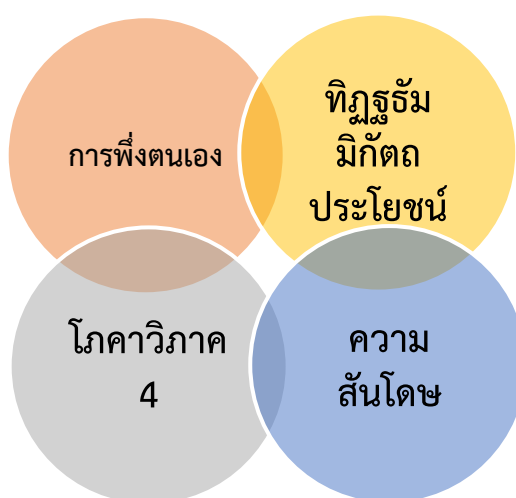
ในการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์วัดไร่ขิงที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้เสนอหลักธรรมที่มีความสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. หลักออตตา หิ อตตโน นาโถ คือ การพึ่งตนเอง ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน โดยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้ให้ความสำคัญกับการประกอบอาชีพ ดำรงชีพ ตามกำลังและความพอประมาณ จากต้นทุนและทรัพยากรที่เรามีอยู่ ในภาวะวิกฤติของชีวิตประชาชนจะมีความเดือดร้อนจากระบบทุนนิยมและโลกาภิวัตน์น้อยที่สุด ไม่พึ่งพาการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลก

2. ความสันโดษ คือ ความรู้จักประมาณตนเองในสิ่งที่ตนเองมี มีความมัธยัสถ์ในการดำเนินชีวิต พึ่งพอใจในชีวิตของตนเอง และใช้ทรัพยากรที่ตนมีอยู่ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและคนรอบข้าง รวมทั้งมีความยินดีในตนเอง ยินดีกับชีวิตที่มีอยู่ และยินดีกับทุกสิ่งด้วยความมั่นคง

3. หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะ คือ การปฏิบัติตนไปสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจบนฐานการพึ่งพาตนเอง สามารถดำรงชีวิตโดยไม่ขาดแคลนทรัพย์สิน เกิดจากความขยัน การใช้ปัญหาในการหารายได้ ประหยัด อดออม มีการเก็บรักษาทรัพย์สินที่หามาได้เพื่อนำไปใช้ในยามวิกฤติ หลักธรรมนี้ยังหมายความว่าความรวมถึง การสร้างเครือข่ายทางสังคมผ่านมิตรภาพที่ดี เพื่อสร้างโอกาสต่าง ๆ ในชีวิตให้แก่ตนเอง อยู่กับความพอดี มีความสมดุลระหว่างรายรับและรายจ่าย และเลี้ยงชีพด้วยความพอดี

4. โภคาวิภาค 4 การจัดสรรทรัพย์สินในการใช้จ่าย โดยจัดสรรทรัพย์สิน เพื่อเลี้ยงดูตนเองให้เป็นสุข ดูแลครอบครัวให้เป็นสุข และใช้ทำความดีบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะ จัดสรรไว้สำหรับลงทุนประกอบกิจการงานต่างๆ เก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น เช่น เมื่อเกิดอุบัติเหตุ เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น

ภาพที่ 4.2 แผนผังการประยุกต์ใช้หลักธรรมกับเศรษฐกิจพอเพียงของวัดไร่ขิง

4.2.3.3 วัดบ่อน้ำจืด

เจ้าอาวาสวัดบ่อน้ำจืด มีการยึดหลักธรรมกามโกศีสุข 4 ร่วมกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ในการดำเนินงานภายในวัด รวมทั้งเป็นหลักการชีวิตให้แก่ประชาชนในพื้นที่และประชาชนทั่วไป สามารถสรุปได้ดังนี้

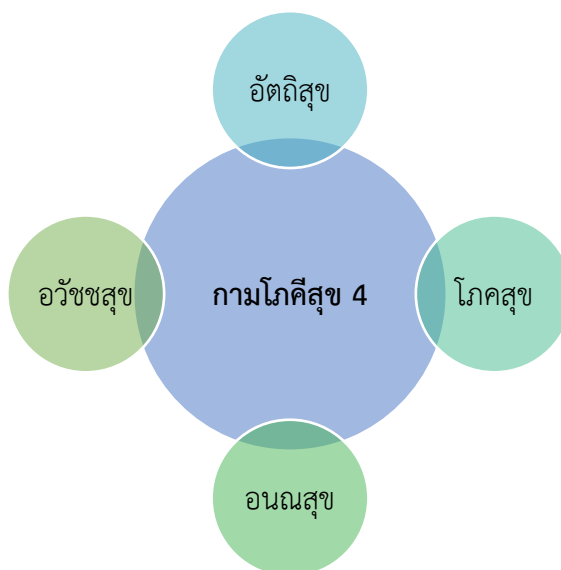
1. กามโกศีสุข 4 (สุขของคฤหัสถ์ 4) คือ การครองเรือนด้วยความสุข 4 ด้าน ได้แก่

อัตถิสุข เป็นความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์สิน สร้างหลักประกันให้แก่ตนเอง และครอบครัวได้ด้วยรายได้และการอดออม มีความภูมิใจในทรัพย์สินที่ตนเองหามาได้

โภคะสุข เป็นความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์สินอย่างมีประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม และประเทศชาติ ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินทางวัตถุ หรือทรัพย์สินทางปัญญาก็ตาม

อนนสุข เป็นความสุขที่ปราศจากหนี้สิน ไม่กังวลต่อการชำระหนี้ ไม่มีความลำบากใจหรือมีความทุกข์จากการต้องติดหนี้สิน

อนวัชชสุข เป็นความสุขที่มีจิตใจดี มีการประกอบอาชีพอย่างสุจริต มีความบริสุทธิ์ใจ และมีความมั่นใจในการดำเนินชีวิตของตนด้วยกาย วาจา และใจที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น

ภาพที่ 4.3 แผนผังการประยุกต์ใช้หลักธรรมกับเศรษฐกิจพอเพียงของวัดบ่อน้ำจืด

4.3 กระบวนการความร่วมมือของประชาชนต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของวัดในจังหวัดนครปฐม

4.3.1 จัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อพัฒนากระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐาน

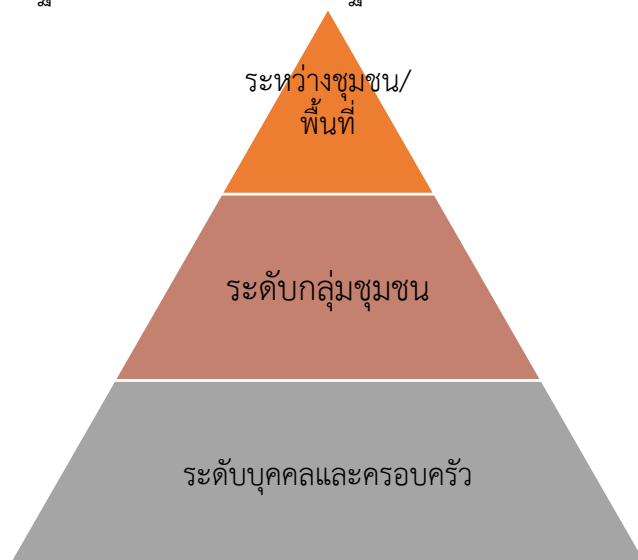
วัดและชุมชน ทั้ง 3 แห่ง ที่เป็นกรณีศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ มีการนำหลักธรรมทางศาสนาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการเพื่อประยุกต์แนวคิดเผยแพร่ให้แก่ประชาชนในพื้นที่และประชาชนทั่วไป เป็นแนวคิดในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน แก้ไขปัญหา และเรียนรู้ปัญหาร่วมกับภาคีในพื้นที่ จากกิจกรรมการจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความเห็นใน 3 พื้นที่ มีผู้เข้าร่วมกระบวนการนี้ ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดไร่ขิง เจ้าอาวาสวัดบ่อน้ำจืด และตัวแทนพระสงฆ์จากวัดไร่ขิง ผู้นำชุมชนจากชุมชนวัดตะกุก บ่อน้ำจืด และไร่ขิง ตัวแทนครูจากโรงเรียนในพื้นที่ รวมทั้งเกษตรกรในพื้นที่ และผู้แทนจากหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ ร่วมกันการเรียนรู้ความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค ในพื้นที่ร่วมกัน โดยสรุปประเด็นจากเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้ดังนี้

1. เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว คือ การที่คนในชุมชนมีความมั่นคงทางอาหาร มีผัก ผลไม้ ข้าวและเนื้อสัตว์เพียงพอในการบริโภคและสามารถเป็นอาหารในสถานการณ์วิกฤติได้ เช่น สถานการณ์โรคระบาดโควิด 19 คราวเรือนในพื้นที่ที่มีการรู้จักประมาณตนเองมากขึ้นเมื่อวัดเข้ามามีบทบาทส่งเสริมหลักธรรมร่วมกับเศรษฐกิจพอเพียง จนเกิดความพึงพอใจในวิถีชีวิตของตนเอง รวมทั้งคนในครอบครัวได้รู้จักกับการจัดทำรายรับรายจ่าย ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถแสดงให้เห็นการใช้จ่ายและช่วยวางแผนการเงินในครัวเรือนมากขึ้น คนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน เกิดกลไกในการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างบ้าน วัด โรงเรียนและราชการ เกิดความรู้ในการ

ปรับตัวจากภัยพิบัติ มีระบบนิเวศในชุมชนที่ดีขึ้น โดยมีการแบ่งปันอาหารระหว่างครัวเรือน มีภูมิคุ้มกันที่ดี ในการดำรงชีวิต

2. เศรษฐกิจพอเพียงแบบกลุ่ม กิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ก่อให้เกิดการก่อตั้งกลุ่ม เศรษฐกิจพอเพียง เกิดการรวมตัวกัน การระดมความคิด สร้างความร่วมมือ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ร่วมกันในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาจากการทำเกษตรกรรมและการจัดการหนี้สิน เมื่อคนในชุมชนมีกลุ่มที่ชัดเจน จึงเกิดกลไกในการทำงานด้านเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดความเข้มแข็งในชุมชน

3. เศรษฐกิจพอเพียงแบบเครือข่ายทางสังคม กิจกรรมหรือโครงการด้านเศรษฐกิจพอเพียง ได้เกิดเครือข่ายการทำงานระหว่างพื้นที่ แต่ละพื้นที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน สนับสนุนองค์ความรู้ซึ่งกันและกัน อาทิเช่น เกษตรกรมีการแบ่งปันวิธีการปลูกผักให้ได้ผลผลิตที่ดี การแลกเปลี่ยนผักผลไม้ซึ่งกันและกัน เกิดภาคีเครือข่ายระหว่างชุมชน รวมถึงเครือข่ายของวัดที่ดำเนินงานด้านเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดนครปฐม

ภาพที่ 4.4 แผนผังแสดงการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนในแต่ละระดับสังคม

1.3.2 ความสำเร็จจากการปฏิบัติตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

1. เกษตรกรมีสุขภาพกายที่ดีขึ้น เนื่องจากการลดการใช้สารเคมีในการปลูกผักสวนครัว เกษตรกรบางท่านได้สะท้อนว่า ก่อนจะเข้าร่วมกิจกรรมกับทางวัด ได้ใช้สารเคมีในการฉีดพ่นผักที่ปลูกเพื่อเร่งผลผลิตในการจำหน่ายตลาดจนส่งผลเสียต่อสุขภาพ เมื่อได้เรียนรู้ถึงหลักการพอเพียง ทำให้เลิกใช้สารเคมีในการปลูกผัก ผลิตผักตามความสามารถตนเอง ไม่เร่งการเติบโตของผักโดยการ ใช้สารเคมีเพื่อให้ผลิตผักตามความต้องการและมีรายได้ที่สูง เกษตรกรจึงรู้จักกับความพอดี ผลิตผัก ผลไม้ตามศักยภาพเพื่อสุขภาพที่ดีขึ้น

2. คนในชุมชนมีความมั่นคงทางอาหาร และได้รับประทานอาหารปลอดภัย และมีชีวิตประจำวันห่างไกลจากสารเคมี เนื่องจากการทำเกษตรกรรมภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของ

วัดตัวอย่างทั้ง 3 แห่งนั้น ไม่มีการซื้อเคมีภัณฑ์ในการนำมาฉัดผักและผลไม้ที่ปลูก แต่เป็นการใช้วัตถุดิบหรือทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่มาทำปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภัณฑ์เพื่อใช้แทนสารเคมีฆ่าแมลง จึงช่วยลดต้นทุนในการผลิต ลดค่าใช้จ่ายให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ส่งผลให้คนในชุมชนมีรายได้ในครัวเรือนเพิ่มขึ้นและมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจร่วมด้วย

3. คนในชุมชนมีการเรียนรู้การจัดทำรายรับรายจ่ายในครัวเรือน เรียนรู้ในการวิเคราะห์ต้นทุน จัดทำแผนการผลิตอย่างรัดกุม และมีการจัดทำแผนการตลาดเพื่อนำผลผลิตที่ได้ไปจำหน่ายหรือแจกจ่ายให้แก่กลุ่มประชากรเปราะบาง

4. คนในชุมชน รู้สามารถปรับตัวได้ตามการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะการปลูกผักและปลูกข้าวซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนภาคกลาง เกษตรกรมีการใช้ทรัพยากรของชุมชนเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ในชุมชน เกิดทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมในพื้นที่

5. คนในชุมชนมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต เนื่องจากบทบาทของวัดมีการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียงกลายมาเป็นที่ยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิตและสามารถแก้ปัญหาในระดับบุคคลและครอบครัวได้

6. เกิดความพอประมาณในชุมชน เนื่องจากชุมชนเริ่มมีการวางแผนการพัฒนาร่วมกัน ทำการวิเคราะห์ชุมชนของตนเองบทบาทและหน้าที่ของแต่ละกลุ่มในชุมชน ทราบถึงจุดแข็ง และจุดอ่อนของพื้นที่ตนเอง รวมทั้งก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจชุมชนระดับล่าง

โดยสรุปแล้วแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่มีการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ถือเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตให้แก่ประชาชนในทุกระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และจังหวัดนครปฐม อาศัยหลักการทำงานบนฐานทางสายกลาง รวมถึงมีระบบภูมิคุ้มกันในชุมชนที่คนในชุมชนร่วมกันสร้าง เพื่อรับมือกับผลกระทบทั้งภายในภายนอก มีการบูรณาการจากหลายภาคส่วนตามหลักบวร ได้แก่ วัด โรงเรียน ราชการ ภาคการศึกษา และผู้นำชุมชน ก่อให้เกิดผลเชิงบวกทางสังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมในชุมชน

4.4 กระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน

กระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐานนั้น มีกลไกและกระบวนการดำเนินงานในชุมชนดังนี้

1. แต่ละชุมชนหรือแต่ละพื้นที่ ควรมีการจัดตั้งแกนนำชุมชนและผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับคณะพระสงฆ์ภายในวัด โดยโครงสร้างการทำงานควรมีตัวแทนจากทุกภาคส่วนในคณะทำงาน กำหนดบทบาทหน้าที่เอาไว้อย่างชัดเจน เพื่อวางแผนชุมชนและวิเคราะห์ชุมชนร่วมกัน

2. เมื่อมีการจัดตั้งคณะทำงานอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว ผู้นำชุมชนและตัวแทนจากทุกภาคส่วนร่วมกันประชุมชี้แจง เพื่อการเตรียมความพร้อมให้แก่คนชุมชนได้ทราบถึงวัตถุประสงค์และผลลัพธ์จากการดำเนินงาน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในคณะทำงานเพื่อสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาให้แก่คนในชุมชน

3. เมื่อมีโครงการและกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่มีความสอดคล้องหรือเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง จำเป็นจะต้องมีการจัดประชุมเพื่อติดตามโครงการที่ดำเนินการไปว่ามีข้อจำกัดหรืออุปสรรคอย่างไรบ้าง เพื่อเกิดกลไกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

4. จัดทำประชาคมหมู่บ้านหรือชุมชน เพื่อทราบความต้องการและสำรวจความคิดเห็นจากการดำเนินกิจกรรมโครงการเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้พื้นที่วัดเป็นพื้นที่ในการดำเนินงาน

5. หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ สนับสนุนงบประมาณและสร้างโอกาสในการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชน เช่น กิจกรรมศึกษาดูงานพื้นที่ที่สามารถทำโครงการเศรษฐกิจพอเพียงหรือวัดที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างพื้นที่จังหวัดนครปฐมและแกนนำในพื้นที่ที่เข้มแข็งจากทั่วประเทศ

6. มีการจัดทำการประชาสัมพันธ์โครงการหรือกิจกรรมที่ดำเนินงานไป โดยอาศัยสื่อสังคมออนไลน์เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้เล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาชุมชนโดยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และยังสร้างทัศนคติเชิงบวกแก่วัดและพระสงฆ์ที่มีส่วนขับเคลื่อนชุมชน

7. อบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่คณะทำงานหรือผู้แทนคณะทำงาน ในด้านการทำเกษตรกรรม ทำ การวางแผนการเงินชุมชน หลักการวิเคราะห์และพัฒนาชุมชน เพื่อให้คณะทำงานมีหลักการอย่างเป็นขั้นตอน

8. การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งเป็นการร่วมตรวจสอบการปลูกพืชผักในวัดว่ามีความปลอดภัยตามมาตรฐานทางการเกษตรหรือไม่ พัฒนาและจัดตั้งพื้นที่รวบรวมผลผลิตจากการปลูกผักปลอดสารในชุมชนและวัด เพื่อเป็นแหล่งจำหน่ายหรือแจกจ่ายให้แก่ประชาชน

9. จัดทำเวทีถอดบทเรียนในการทำงานทุก ๆ ปี เพื่อเรียนรู้ผลการดำเนินงานตลอดทั้งปีที่ผ่านมาทุกภาคส่วนและร่วมกันวางแผนการดำเนินงานในปีถัดไป โดยใช้พื้นที่วัดในการประชุมและถอดบทเรียน เพื่อให้พระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน

10. ผู้นำชุมชนต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืน สร้างโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานและ มีสร้างพื้นที่ในการรับฟังความคิดเห็น เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้สะท้อนการทำงาน

11. วัดมีส่วนร่วมในการปลูกฝังคุณธรรม ผ่านการบรรยายธรรมะหรือผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมในชุมชน ส่งเสริมหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่กับการทำเกษตร และอาชีพในชุมชน นำหลักธรรมมาประยุกต์เพื่อเกิดความตระหนักในการพึ่งพาตนเอง ความพอประมาณ และรู้จักสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ตนเองโดยเฉพาะความมั่นคงทางจิตใจ พึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องกระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชน โดยใช้วัดเป็นฐาน: กรณีศึกษา วัดในจังหวัดนครปฐม มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ 1. เพื่อศึกษาบทบาทของวัดต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน 2. เพื่อศึกษากระบวนการความร่วมมือของประชาชนต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของวัดในจังหวัดนครปฐม 3. เพื่อเสนอกระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน

การวิจัยนี้ใช้วิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตการณ์ (observation) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In dept-Interview) ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะเลือกวัดในจังหวัดนครปฐมที่นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชน ได้แก่ วัดวังตะกู อำเภอเมือง วัดไร่ขิงพระอารามหลวง อำเภอสามปราน และวัดบ่อน้ำจิต อำเภอกำแพงแสน ใช้วิธีคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) และกำหนดให้มีการรวบรวมข้อมูลจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) คณะผู้บริหารวัด ได้แก่ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส วยาวัจกร คณะกรรมการวัด 2) องค์กรกลุ่มอาชีพ กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน 3) ประชาชนในพื้นที่

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 บทบาทของวัดต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

5.1.1.1 วัดตะกู อำเภอเมืองนครปฐม

1. แหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน การเปิดแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนวังตะกู เป็นความร่วมมือระหว่างชุมชน วัด และหน่วยงานภาครัฐ โดยใช้พื้นที่ของวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงนั้น วัดถือว่ามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนแนวคิดนี้ ซึ่งให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และประชาชนได้ศึกษาเรียนรู้ พร้อมเตรียมพัฒนาให้เป็นแหล่งอาหารของชุมชน

2. กิจกรรมปลูกผักปลอดสารพิษ ในกิจกรรมนี้ทางวัดและพระสงฆ์ได้มีบทบาทในการสร้างความร่วมมือในการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้การปลูกผักปลอดสารพิษกับโรงเรียนวัดวังตะกู กิจกรรมนี้มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้วิธีการปลูกผักปลอดสารพิษไว้รับประทาน

เป็นการเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายในครัวเรือน และให้นักเรียนได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวัน

3. โครงการตลาดนัดพอเพียง มีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกให้นักเรียนเกิดทักษะการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ฝึกให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงเรื่องการวางแผนการจำหน่ายสินค้าจากแปลงผักปลอดสารพิษที่นักเรียนได้ร่วมกันปลูกภายในวัดและโรงเรียน นักเรียนมีการทำบันทึกรายรับ – รายจ่ายจากการจำหน่ายผักและการออมเงินที่ได้จากการขายผัก สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัด โรงเรียน และชุมชน โดยเจ้าอาวาสได้ให้ความสำคัญและวางแผนกับคุณครูในกระบวนการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างจิตสำนึกให้นักเรียนรู้จักการปฏิบัติตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมที่ให้เกิดการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนเป็นประจำทุกเดือน เพื่อให้นักเรียนได้นำผลผลิตจากการปลูกผักในวัดและโรงเรียนมาจัดจำหน่าย โดยผักที่นำมาจำหน่ายต้องไม่มีถุงพลาสติก และผลิตภัณฑ์ที่ทำลายธรรมชาติทุกชนิด

5.1.1.2 วัดไร่ขิงพระอารามหลวง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

วัดได้เล็งเห็นความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากว่าที่ผ่านมาโดยเฉพาะในสถานการณ์โควิด 19 ประชาชนในพื้นที่ต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจในครัวเรือน รายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย รวมทั้งเกษตรกรประสบกับปัญหาราคาสินค้าทางการเกษตรตกต่ำ เจ้าอาวาสวัดไร่ขิงและพระสงฆ์จึงเป็นแกนนำในการร่วมดำเนินงานพัฒนาชุมชน ดังนี้

1. การให้ความรู้เรื่องการทำบัญชีครัวเรือน วัดมีการร่วมมือกับเทศบาลตำบลไร่ขิงในการจัดหาวิทยากรมาอบรมให้แก่เกษตรกรและประชาชนที่สนใจในการเข้ารับฟังความรู้ โดยกิจกรรมนี้มีการจัดการอบรมโดยใช้พื้นที่วัดเพื่อทำการประชุม ในการอบรมดังกล่าวมีเนื้อหาเกี่ยวกับการทำบันทึกรายรับ รายจ่าย วิธีการลดต้นทุนการผลิตผัก แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง การผลิตสารชีวภัณฑ์ และการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ เพื่อลดต้นทุนการผลิต

2. ศูนย์กลางการอบรมปลูกผักสวนครัวภายในพื้นที่จำกัด วัดมีบทบาทในการช่วยเหลือชาวบ้านที่ประสบภัยจากสถานการณ์โควิด 19 โดยวัดไร่ขิงได้น้อมนำเอาพระราชดำริของพระสังฆราชฯ ในการปลูกผักสวนครัวในวัด เป็นนโยบายของวัด และนำไปปฏิบัติต่อในชุมชน วัดไร่ขิงมีการอนุญาตและแบ่งพื้นที่ภายในวัดปลูกผักสวนครัวที่ประชาชนสามารถนำไปรับประทานได้ในชีวิตประจำวัน อาทิเช่น ผักกะเพรา มะเขือ ถั่วฝักยาว ตำลึง พริก เป็นต้น วัดไร่ขิงจัดพื้นที่การอบรมให้ความรู้โดยมีวิทยากรจากสำนักงานเกษตรอำเภอมาร่วมดำเนินงาน การปลูกพืชผักสวนครัวในบริเวณวัด สามารถส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีให้แก่คนในพื้นที่ ตามแนวคิดบวร

5.1.1.3 วัดบ่อน้ำจืด อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

การเริ่มต้นแนวคิดปลูกผักสวนครัวในวัด เป็นผลมาจากสถานการณ์โควิด 19 ที่คนในชุมชนได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจและรายได้ วัดบ่อน้ำจืดจึงได้วางแผนการเตรียมแปลงเพื่อปลูกผักร่วมกับชาวบ้าน ซึ่งทางวัดเน้นการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ให้แก่ชุมชน ไม่เน้นการก่อสร้างทางวัตถุ ทางวัดมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมประสานกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานเกษตรอำเภอกำแพงแสนและสำนักงานเกษตรจังหวัดนครปฐม รวมทั้งได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน

เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตที่ปลูกทางวัดจะขอความร่วมมือจากชาวบ้านมาร่วมเก็บเกี่ยวและนำไปแจกจ่ายแก่กลุ่มประชากรเปราะบางในพื้นที่ อาทิเช่น ผู้สูงอายุที่อยู่ลำพัง ครอบครัวที่มีผู้ป่วยติดเตียง หรือมีผู้พิการ ผู้ที่มีฐานะยากจน รวมถึงส่งเข้าโครงการอาหารกลางวันโรงเรียน เพื่อให้เด็ก ๆ ในโรงเรียนได้บริโภคผักปลอดสารพิษ

5.1.2 บทบาทของวัดในการประยุกต์หลักธรรมกับเศรษฐกิจพอเพียง

5.1.2.1 วัดวังตะกู่ ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีการบรรยายธรรมและแสดงธรรมนี้ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน และเป็นคำสอนให้ประชาชนได้ยึดมั่นในการดำรงชีวิต มีรายละเอียดของหลักธรรม ดังนี้

หลักธรรม “มัชฌิมาปฏิปทา” หมายถึง การใช้ชีวิต การปฏิบัติตนในทุกๆ ด้านบนฐานทางสายกลาง ไม่มีการสุดโต่ง ใน 2 ทาง คือ 1) อัตตกลิณณานุโยค คือ การสร้างความลำบากให้แก่ตนเองมากเกินไป 2) กามสุขัลลิกานุโยค คือ การนำตนเองไปสัมพันธ์กับกามทางโลกมากเกินไป

หลักธรรม “อริยมรรคองค์ 8” เป็นหลักธรรมที่สอนให้มนุษย์อยู่กับความพอดี ดำเนินชีวิตบนความเหมาะสมกับตนเอง เพื่อสร้างความสุขทั้งทางกายและจิตใจให้อยู่บนทางสายกลาง เป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นทางเศรษฐกิจในครอบครัวหรือตนเอง เช่น หลุดพ้นจากหนี้สิน หลุดพ้นจากความจน หลุดพ้นจากความขาดแคลนปัจจัยในการดำเนินชีวิต มีความรู้ชัดในการทำกุศล เหตุของกุศลและอกุศล โดยเฉพาะต้นตอของความอกุศล อันได้แก่ ความโลภะ โทสะ และโมหะ

5.1.2.2 วัดไร่ขิง ในการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์วัดไร่ขิงที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้เสนอหลักธรรมที่มีความสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง

1. หลักออตตา หิ อตตโน นาโถ คือ การพึ่งตนเอง ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน โดยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้ให้ความสำคัญกับการประกอบอาชีพ ดำรงชีพ ตามกำลังและความพอประมาณ

2. ความสันโดษ คือ ความรู้จักประมาณตนเองในสิ่งที่ตนเองมี มีความมัธยัสถ์ในการดำเนินชีวิต พึงพอใจในชีวิตของตนเอง และใช้ทรัพยากรที่ตนมีอยู่ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและคนรอบข้าง

3. หลักทฎฐธัมมิกัตถะ คือ การปฏิบัติตนไปสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจบนฐานการพึ่งพาตนเอง สามารถดำรงชีวิตโดยไม่ขาดแคลนทรัพยากร เกิดจากความขยัน การใช้ปัญญาในการหารายได้ ประหยัด อดออม มีการเก็บรักษาทรัพย์สินที่หามาได้เพื่อนำไปใช้ในยามวิกฤติ

4. โภคาวิภาค 4 การจัดสรรทรัพยากรในการใช้จ่าย โดยจัดสรรทรัพยากร จัดสรรไว้สำหรับลงทุนประกอบกิจการงานต่างๆ เก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น เช่น เมื่อเกิดอุบัติเหตุ เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น

5.1.2.3 วัดบ่อน้ำจืด

เจ้าอาวาสวัดบ่อน้ำจืด มีการยึดหลักธรรมกามโกคีสุข 4 ร่วมกับแนวคิดเศรษฐกิจ คือ กามโกคีสุข 4 (สุขของคฤหัสถ์ 4) คือ การครองเรือนด้วยความสุข 4 ด้าน ได้แก่ 1) อัตถิสุข เป็นความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์สิน 2) โภคสุข เป็นความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์อย่างมีประโยชน์

ต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม 3) อนุสนธิ์ เป็นความสุขที่ปราศจากหนี้สิน ไม่กังวลต่อการชำระ
4) อนุวัชสุข เป็นความสุขที่มีจิตใจดี มีการประกอบอาชีพอย่างสุจริต

5.1.3 กระบวนการความร่วมมือของประชาชนต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของวัดในจังหวัดนครปฐม

5.1.3.1 จัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อพัฒนากระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐาน

มีผู้เข้าร่วมกระบวนการนี้ ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดไร่ขิง เจ้าอาวาสวัดบ่อน้ำจืด และตัวแทนพระสงฆ์จากวัดไร่ขิง ผู้นำชุมชนจากชุมชนวัดตะกุก บ่อน้ำจืด และไร่ขิง ตัวแทนครูจากโรงเรียนในพื้นที่ รวมทั้งเกษตรกรในพื้นที่ และผู้แทนจากหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ ร่วมกันการเรียนรู้ความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค ในพื้นที่ร่วมกัน โดยสรุปประเด็นจากเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้ดังนี้

1. เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว คือ การที่คนในชุมชนมีความมั่นคงทางอาหาร มีผัก ผลไม้ ข้าวและเนื้อสัตว์เพียงพอในการบริโภคและสามารถเป็นอาหารในสถานการณ์วิกฤติได้ เช่น สถานการณ์โรคระบาดโควิด 19 คราวเรือนในพื้นที่ที่มีการรู้จักประมาณตนเองมากขึ้นเมื่อวัดเข้ามามีบทบาทส่งเสริมหลักธรรมร่วมกับเศรษฐกิจพอเพียง จนเกิดความพึงพอใจในวิถีชีวิตของตนเอง

2. เศรษฐกิจพอเพียงแบบกลุ่ม กิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ก่อให้เกิดการก่อตั้งกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง เกิดการรวมตัวกัน การระดมความคิด สร้างความร่วมมือ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ

3. เศรษฐกิจพอเพียงแบบเครือข่ายทางสังคม กิจกรรมหรือโครงการด้านเศรษฐกิจพอเพียง ได้เกิดเครือข่ายการทำงานระหว่างพื้นที่ แต่ละพื้นที่ที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน สนับสนุนองค์ความรู้ซึ่งกันและกัน

5.1.3.2 ความสำเร็จจากการปฏิบัติตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

1. เกษตรกรมีสุขภาพกายที่ดีขึ้น เนื่องจากการลดการใช้สารเคมีในการปลูกผักสวนครัว เมื่อได้เรียนรู้ถึงหลักการพอเพียง ทำให้เลิกใช้สารเคมีในการปลูกผัก ผลผลิตผักตามความสามารถตนเอง ไม่เร่งการเติบโตของผักโดยใช้สารเคมีเพื่อให้ผลิตผักตามความต้องการและมีรายได้ที่สูง

2. คนในชุมชนมีความมั่นคงทางอาหาร และได้รับประทานอาหารปลอดภัย และมีชีวิตประจำวันห่างไกลจากสารเคมี ให้คนในชุมชนมีรายได้ในครัวเรือนเพิ่มขึ้นและมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจร่วมด้วย

3. คนในชุมชนมีการเรียนรู้การจัดทำรายรับรายจ่ายในครัวเรือน เรียนรู้ในการวิเคราะห์ต้นทุน จัดทำแผนการผลิตอย่างรัดกุม

4. คนในชุมชน รู้สามารถปรับตัวได้ตามการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น

5. คนในชุมชนมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต เนื่องจากบทบาทของวัดมีการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง

6. เกิดความพอประมาณในชุมชน เนื่องจากชุมชนเริ่มมีการวางแผนการพัฒนา ร่วมกัน และก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจชุมชนระดับล่าง

5.1.4 กระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน

ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า กลไกและกระบวนการดำเนินงานในชุมชน แต่ละชุมชนหรือแต่ละพื้นที่ ควรมีการจัดตั้งแกนนำชุมชนและผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับคณะพระสงฆ์ภายในวัด โดยโครงสร้างการทำงานควรมีตัวแทนจากทุกภาคส่วนในคณะทำงาน กำหนดบทบาทหน้าที่เอาไว้อย่างชัดเจน เพื่อวางแผนชุมชนและวิเคราะห์ชุมชนร่วมกัน จากนั้นเมื่อมีการจัดตั้งคณะทำงานอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว ผู้นำชุมชนและตัวแทนจากทุกภาคส่วนร่วมกันประชุมชี้แจงเพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่คนชุมชนได้ทราบถึงวัตถุประสงค์และผลลัพธ์จากการดำเนินงาน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในคณะทำงานเพื่อสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาให้แก่คนในชุมชน เมื่อมีโครงการและกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่มีความสอดคล้องหรือเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง จำเป็นจะต้องมีการจัดประชุมเพื่อติดตามโครงการที่ดำเนินการไปว่ามีข้อจำกัดหรืออุปสรรคอย่างไรบ้าง เพื่อเกิดกลไกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ขั้นตอนต่อมาควรจัดทำประชาคมหมู่บ้านหรือชุมชน เพื่อทราบความต้องการและสำรวจความคิดเห็นจากการดำเนินกิจกรรมโครงการเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้พื้นที่วัดเป็นพื้นที่ในการดำเนินงาน และหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ สนับสนุนงบประมาณและสร้างโอกาสในการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชน เช่น กิจกรรมศึกษาดูงานพื้นที่ที่สามารถทำโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หรือวัดที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างพื้นที่จังหวัดนครปฐมและแกนนำในพื้นที่ที่เข้มแข็งจากทั่วประเทศ

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

สำหรับการอภิปรายผล การวิจัยเรื่อง “กระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน: กรณีศึกษาวัดในจังหวัดนครปฐม” มีเนื้อหาและรายละเอียดดังนี้

5.2.1 บทบาทของวัดกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า วัดวังตะกั่ว วัดไร่ขิง และวัดบ่อน้ำจืด ทางวัดมีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานด้านเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักธรรมที่มีความแตกต่างกัน แต่วัตถุประสงค์ของหลักการในคำสอนของหลักธรรมของทั้ง 3 วัด คือ ประชาชนตั้งตนและดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานความพอดี ความพอประมาณ และมีภูมิคุ้มกันในชุมชนร่วมกัน ผ่านกระบวนการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในวัด สอดคล้องกับบำรุง สุขพรรณ (2552) ที่ได้วิเคราะห์ธรรมะที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและให้พระสังฆาธิการนำมาเผยแผ่ ได้แก่ อธิปไตย 4 อบายมุข 4, 6 หลักพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 ทิฏฐธรรมมิกัตถะ 4 อริยสัจ 4 มรรค 8 สัมป

ริสธรรม 7 ชั้นดี โสรจจะ ทมะและสติสัมปชัญญะ สุขของคฤหัสถ์ 4 โภชนะมัตตัญญูตา โภควิภาค 4 สันโดษ 3 ตัณหา สติปัญญา มัตตัญญูตาและอาคาริยธรรม 8 ตามลำดับ นอกจากนี้งานศึกษาชิ้นนี้ ยังได้อธิบายว่าหลักธรรมดังกล่าวเป็นธรรมะที่แฝงอยู่ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต ปัจจุบัน ให้อยู่ดีกินดี และสามารถประกอบอาชีพอย่างพอเพียง ตามหลักของเศรษฐกิจแนวพุทธ ในทำนองเดียวกันกับงานของ พระวิทยา ญาณสาโร (คัมภีร์) (2554) ที่ได้ศึกษาถึงหลักแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียงว่ามีความสอดคล้องกับพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่ง สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม คือ หลักทวิภูมิมิกัตถประโยชน์ 4 ประการ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาอัน เป็นหลักการดำเนินชีวิตให้เกิดความพอเพียงอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมอันเป็นหลักจริยธรรมที่ดั่งาม สอนให้รู้จักความพอดี พออยู่ พอกิน นอกจากนี้งานศึกษาชิ้นนี้ยังได้เพิ่มเติมประเด็นการประยุกต์ใช้ หลักพุทธธรรมกับเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในสังคมไทยว่ามีการประยุกต์ใช้ทั้งในระดับนโยบาย ระดับ องค์กร และระดับบุคคล โดยในระดับนโยบายนี้ มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการจัดทำ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 – 10 เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและยั่งยืนของ ประเทศ ในระดับองค์กร พบว่า มีหลายหน่วยงานนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ เช่น สำนักงาน ประสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และกระทรวงต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนในระดับบุคคล พบว่า มีการประยุกต์ใช้เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันของตนเอง เช่น ชุมชนวัดพระราม ๙ เป็นต้น

นอกจากนี้งานวิจัยนี้พบว่า บทบาทของวัดและพระสงฆ์ ยังมีบทบาทสำคัญในขับเคลื่อน และพัฒนาชุมชนโดยใช้หลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเข้มแข็ง มีการจัดกิจกรรมในชุมชนที่ แตกต่างกันไป เช่น การส่งเสริมการปลูกผักสวนครัว การจัดกิจกรรมตลาดนัด การให้องค์ความรู้ เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้คนในชุมชนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้บนทางสายกลางในระดับบุคคล งานที่ศึกษามุ่งเน้นไปที่บทบาทของพระสงฆ์ต่อหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปัจเจก สอดคล้องกับการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นราย กรณีๆไป ตัวอย่างงานศึกษาในกลุ่มดังกล่าว อาทิ งานศึกษาของ พระมหาประยูร ธีรวโส (2549) ที่ได้ ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการศึกษาจากบทบาทของพระสงฆ์ในระดับ ปัจเจกในการขับเคลื่อนโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการสัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด และโครงการ เมืองสหกรณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ว่าได้มีการนำหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในโครงการดังกล่าวอย่างไร ผลการศึกษารoles บทบาทของพระสงฆ์กับเศรษฐกิจ พอเพียงพบว่ามียุทธวิธี 4 ด้าน คือ ด้านการปลูกจิตสำนึก ด้านการให้ความรู้ ด้านการส่งเสริม คุณธรรม และด้านการให้คำปรึกษา ในขณะที่งานศึกษาของ พระมหาสังเวียร ปญฺญารโ (ศรีมันตะ) (2550) ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในรูปแบบการระบอบบาทเป็นรายรูปแบบเฉพาะเจาะจง โดยได้ ศึกษาบทบาทของพระครูสุภาจารย์วัฒน์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ ชุมชนในมิติต่าง ๆ ว่ามีลักษณะเช่นไร นอกจากบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแล้ว งานชิ้นนี้ยัง มีส่วนที่สอดคล้องกับงานในกลุ่มที่ 1 กล่าวคือ พระครูสุภาจารย์วัฒน์ ได้มีการนำหลักธรรมที่สอดคล้อง กับหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นตัวประสานในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอีกด้วย อย่างไรก็ตามการดำเนินงานเพื่อพัฒนาชุมชนโดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง งานวิจัยนี้ยังพบว่า พระสงฆ์มีการดำเนินงานร่วมกับเครือข่ายในพื้นที่และระหว่างพื้นที่ มีการประสานงาน การติดต่อขอ ความร่วมมือซึ่งกันและกัน รวมทั้งการดำเนินงานข้ามองค์กร เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

โรงพยาบาลต่างพื้นที่ โรงเรียน สนามบิน เป็นต้น ทั้งยังมีการประยุกต์ใช้หลักธรรมหลักสันโดษมาเผยแพร่ให้แก่ประชาชนได้ยึดเหนี่ยวในการทำงานและดำเนินชีวิต เช่นเดียวกับ พระครูนิรมิตเวฬุวัน (ประยูร จิริสุโก) (2562) โดยการศึกษาพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในระดับคณะสงฆ์ในการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปขับเคลื่อนชุมชน รูปแบบ วิธีการ มีความคล้ายคลึงคลึงกับการศึกษาถึงในกลุ่มต่าง ๆ ข้างต้น เช่น ด้านการให้ความรู้แก่ประชาชน การนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต และได้มีการนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาร่วมดำเนินการ คือ หลักสันโดษ มัตตัญญูตาและมัชฌิมาปฏิปทา อย่างไรก็ตามในงานศึกษาชิ้นนี้ได้มีประเด็นที่มีการเพิ่มเติมขึ้นมาคือ ทางคณะสงฆ์ก็มีการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นมา เพื่อใช้ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นแนวทางที่สามารถนำมาปฏิบัติได้จริงในการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน การแสวงหาหลักธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนบทบาทของพระสงฆ์ทั้งในระดับปัจเจก และระดับกลุ่มที่พบในการวิจัยครั้งนี้ เกิดความร่วมมือนี้มาจากทั้งพระสงฆ์ ฆราวาส ตลอดจนรัฐบาลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องดังกล่าว สอดคล้องกับประสิทธิ์ กุลบุญญา (2550) ที่ได้ศึกษาในเรื่องดังกล่าวจนพบว่าพระสงฆ์ต้องยึดหลักตามแนวทางพระธรรมวินัย เพราะนั่นคือวิถีแห่งความพอเพียงอยู่แล้ว นอกจากนี้ยังควรสอดแทรกเศรษฐกิจพอเพียงในการแสดงพระธรรมเทศนา ทำให้วัดเป็นตัวอย่างของหน่วยงานแบบพอเพียงในทุกกระบวนการ วัดควรส่งเสริมการเกษตรพึ่งพาตนเอง สร้างเครือข่ายวิทยากร เน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ส่วนแนวทางการบริหารจัดการจำเป็นต้องมีความร่วมมือกันทั้งฆราวาสและพระสงฆ์ โดยการสร้างหน่วยงานต้นแบบตั้งแต่ระดับรัฐและคณะสงฆ์

จากการศึกษาครั้งนี้ ได้ข้อสรุปจากการวิจัยถึงบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับชุมชน แบ่งได้เป็น 2 ด้าน คือ 1) บทบาทการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาดำเนินงานในชุมชน 2) บทบาทของพระสงฆ์ต่อหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ระดับปัจเจกและระดับกลุ่ม

5.2.2 กระบวนการความร่วมมือของประชาชนต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของวัดในจังหวัดนครปฐม

จากการศึกษาครั้งนี้ ผลการศึกษา แสดงให้เห็นว่า เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว คือ การที่คนในชุมชนมีความมั่นคงทางอาหาร มีผัก ผลไม้ ข้าวและเนื้อสัตว์เพียงพอในการบริโภคและสามารถเป็นอาหารในสถานการณ์วิกฤติได้ เช่น สถานการณ์โรคระบาดโควิด 19 คราวเรือนในพื้นที่มีการรู้จักประมาณตนเองมากขึ้นเมื่อวัดเข้ามามีบทบาทส่งเสริมหลักธรรมร่วมกับเศรษฐกิจพอเพียง จนเกิดความพึงพอใจในวิถีชีวิตของตนเอง รวมทั้งคนในครอบครัวได้รู้จักกับการจัดทำรายรับรายจ่าย ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถแสดงให้เห็นการใช้จ่ายและช่วยวางแผนการเงินในครัวเรือนมากขึ้น สอดคล้องกับ ศิโรช แทนรัตนกุล และกุสุมา สีดาเพ็ง (2563) พบว่า การให้องค์ความรู้ผ่านการฝึกอบรม ให้ความรู้ ให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานผู้สนับสนุนภายนอกที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการภายในองค์กร การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการเงินทุน การทำบัญชี การวางแผนการใช้จ่าย สามารถวางแผนทางการใช้จ่าย และลดรายจ่ายได้อย่างมีระบบ โดยส่วนใหญ่แล้วระบบเศรษฐกิจของชุมชนมักมี

พื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรากแก้วของสังคมไทยในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประสานเข้ากับองค์ความรู้ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่มีเป้าหมายที่ใกล้เคียงกัน เกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน แบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตน สามารถทำให้ชุมชนโดยรวมมีแนวทางการพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างงานและรายได้ชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง เช่นเดียวกับผลการศึกษาด้านรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงแบบกลุ่ม กิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ก่อให้เกิดการก่อตั้งกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง เกิดการรวมตัวกัน การระดมความคิด สร้างความร่วมมือ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เมื่อคนในชุมชนมีกลุ่มที่ชัดเจน จึงเกิดกลไกในการทำงานด้านเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความเข้มแข็งในชุมชน และยังสอดคล้องกับ จันทนา อินทนิม (2563) ที่ศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า องค์ประกอบที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมประโยชน์ และร่วมตัดสินใจ เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่มีประโยชน์ต่อชุมชนและสนองความต้องการของชุมชนซึ่ง สมาชิกในกลุ่มมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำร่วมตัดสินใจและร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกันในการจัดกิจกรรมของกลุ่ม โดยสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจ เช่น ในการเลือกกิจกรรมและเข้าร่วมกิจกรรมในทุกขั้นตอน เมื่อมีปัญหาที่ร่วมกันแก้ไข ปัญหา ร่วมหาแนวทางในการไขปัญหา ร่วมสร้างรายได้ เพื่อให้สมาชิกสามารถพึ่งตนเองได้ และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ด้านเศรษฐกิจพอเพียงแบบเครือข่ายทางสังคม กิจกรรมหรือโครงการด้านเศรษฐกิจพอเพียง ได้เกิดเครือข่ายการทำงานระหว่างพื้นที่ แต่ละพื้นที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทุกกลุ่มวัยประชากร เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ประชาชนและเยาวชน สนับสนุนองค์ความรู้ซึ่งกันและกัน อาทิเช่น เกษตรกรมีการแบ่งปันวิธีการปลูกผักให้ได้ผลผลิตที่ดี การแลกเปลี่ยนผักผลไม้ซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับ เกศินี ประทุมสุวรรณ และคณะ (2566) ศึกษาเรื่อง การพัฒนานวัตกรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมบนฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดนครปฐม ส่วนการขับเคลื่อนนวัตกรรมที่ตำบลวังตะกั่วได้ก่อให้เกิด “แปลงผักสวนรุกขมูล” จากการถอดบทเรียนพบว่า องค์ประกอบสำคัญ คือ กลไกการดำเนินงานที่มีความหลากหลายของภาคีเครือข่ายในฐานะที่เป็นคณะทำงานพัฒนานวัตกรรมและคณะทำงานขับเคลื่อน ในกระบวนการพัฒนานวัตกรรมแปลงผักสวนรุกขมูลและการขับเคลื่อนสู่ชุมชนยังได้พัฒนาและก่อให้เกิด “นวัตกรรมชุมชน” ด้วยซึ่งหมายถึง ผู้ที่มีคุณลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสามอย่างดังนี้ คือ 1) เป็นปราชญ์ชุมชนที่มีองค์ความรู้ในการเตรียมแปลงผักสวนรุกขมูล เตรียมดิน การดูแลและบำรุงรักษา 2) เป็นวิทยากรที่มีทักษะในการสื่อสารและถ่ายทอดองค์ความรู้ และ 3) เป็นมีคฤเทศก์น้อยสามารถแนะนำประโยชน์และวิธีการใช้แปลงผักสวนรุกขมูลสำหรับการพัฒนามัคคุเทศก์น้อยในโรงเรียนให้เป็นผู้แนะนำประโยชน์และแปลงผักสวนรุกขมูลได้

5.2.3 กระบวนการในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน

แนวทางการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์การพัฒนาชุมชนโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางหรือเป็นฐานนั้น มีกลไกและกระบวนการดำเนินงานในชุมชน แต่ละชุมชนหรือแต่ละพื้นที่

ควรมีการจัดตั้งแกนนำชุมชนและผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับคณะพระสงฆ์ภายในวัด โดยโครงสร้างการทำงานควรมีตัวแทนจากทุกภาคส่วนในคณะทำงาน กำหนดบทบาทหน้าที่เอาไว้อย่างชัดเจน เพื่อวางแผนชุมชนและวิเคราะห์ชุมชนร่วมกัน สอดคล้องกับยุวดี ธัญชนะ และคณะ (2564) พบว่า ในกระบวนการนำตัวแบบที่ควรจะเป็นในการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแบบวัฒนธรรมชุมชนไปปฏิบัตินั้นจะต้องมีการจัดเรียงความสัมพันธ์โดยอาศัยปัจจัยที่มีความสำคัญบูรณาการร่วมกัน 3 ปัจจัยหลัก ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้นำที่ต้องมีจิตวิญญาณของความเป็นผู้นำซึ่งประกอบไปด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ทุ่เมเท จริ่งจั้ง มีคุณธรรมสูง มีน้ำใจโอบอ้อมอารี ขณะที่ทุน ทางสังคม ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความมีน้ำใจของคนในชุมชนหรือประชาชนในพื้นที่ รวมไปถึงทรัพยากรด้านต่าง ๆ ที่มีความสมบูรณ์ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการก่อ หนุนก่อให้เกิดความสำเร็จ อย่างไรก็ตามการขับเคลื่อนได้อย่างเป็นรูปธรรม มันคงและยั่งยืนได้นั้น จำเป็นที่จะต้องอาศัยกลไกและกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเข้มข้นในการ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมประเมินผลจากประชาชน นอกจากนี้สิ่งสำคัญคือผู้นำชุมชนและตัวแทนจากทุกภาคส่วนร่วมกันประชุม จำเป็นจะต้องมีการจัดประชุมเพื่อติดตามโครงการที่ดำเนินการไปว่ามีข้อจำกัดหรืออุปสรรคอย่างไรบ้าง เพื่อเกิดกลไกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน จัดทำประชาคมหมู่บ้านหรือชุมชน เพื่อทราบความต้องการและสำรวจความคิดเห็นจากการดำเนินกิจกรรมโครงการเศรษฐกิจพอเพียง และหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ สนับสนุนงบประมาณและสร้างโอกาสในการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชน สอดคล้องกับ อัจฉรา หล่อตระกูล และ ภัทรพร จันตะนี (2562) พบผลการศึกษาการสนับสนุนและร่วมกันขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตพื้นที่ปกครององค์การบริหารส่วนตำบลหนองไม้ซุง โดยวัดและพระสงฆ์วัดหนองไม้ซุงองค์การบริหารส่วนตำบลหนองไม้ซุง และสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า หลังจากหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนในการกระบวนการให้ความรู้และพัฒนาคนในชุมชน โดยเฉพาะผู้นำในเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้มีความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงโดยให้ผู้นำชุมชนรวมถึงประชาชนในชุมชนที่เข้าร่วมการพัฒนาเข้าไปช่วยเหลือพัฒนาชุมชนอื่นๆ ข้างเคียงเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมร่วมกันโดยในนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการในชุมชน ทั้งนี้จะต้องมีระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่งเสริมและสนับสนุน ประสานงานของเครือข่าย รวมถึงควรมีการจัดทำระบบข้อมูลสารสนเทศและเชื่อมโยงเครือข่ายกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น พัฒนาชุมชน อบต. เป็นต้น และทำการประเมินเพื่อเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

แนวทางการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์การพัฒนาชุมชนโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางหรือเป็นฐานนั้น มีกลไกและกระบวนการดำเนินงานในชุมชน ดังนี้

1. การจัดตั้งแกนนำชุมชนและผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับคณะพระสงฆ์ภายในวัด โดยโครงสร้างการทำงานควรมีตัวแทนจากทุกภาคส่วนในคณะทำงาน
2. เมื่อมีการจัดตั้งคณะทำงานอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว ผู้นำชุมชนและตัวแทนจากทุกภาคส่วนเตรียมความพร้อมให้แก่คนชุมชน

3. เมื่อมีโครงการและกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน การจัดประชุมเพื่อติดตามโครงการที่ดำเนินการไป
4. จัดทำประชาคมหมู่บ้านหรือชุมชน เพื่อทราบความต้องการและสำรวจความคิดเห็น โดยใช้พื้นที่วัดเป็นพื้นที่ในการดำเนินงาน
5. หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ สนับสนุนงบประมาณและสร้างโอกาสในการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชน
6. มีการจัดทำการประชุมสัมพันธ์โครงการหรือกิจกรรมที่ดำเนินงานไป โดยอาศัยสื่อสังคมออนไลน์
7. อบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่คณะทำงานหรือผู้แทนคณะทำงาน
8. การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
9. จัดทำเวทีถอดบทเรียนในการทำงานทุก ๆ ปี เพื่อเรียนรู้ผลการดำเนินงานตลอดทั้งปีที่ผ่านมาทุก
10. ผู้นำชุมชนต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืน
11. วัดมีส่วนร่วมในการปลูกฝังคุณธรรม ผ่านการบรรยายธรรมหรือผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาถึงจุดแข็งหรือชุมชนที่สามารถจัดการชุมชนได้อย่างเข้มแข็งตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อหาจุดร่วมและจุดต่างของการจัดการชุมชนเข้มแข็งในบริบทที่แตกต่างกัน มีความหลากหลาย ซึ่งอาจจะเป็นประเด็นสำคัญที่นอกเหนือจากการวิจัยดังกล่าวนี้ เพื่อให้ได้รูปแบบการจัดการชุมชนเข้มแข็ง ตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีการพัฒนายั่งยืนมากขึ้น
2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างวัดเขตเมืองและเขตชนบท ที่มีการนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปพัฒนาชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐาน ว่ามีปัจจัยสนับสนุนและข้อจำกัดในบริบทพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน เพื่อจัดทำแผนการพัฒนาวัดเขตเมืองและชนบทภายใต้บริบทชุมชนที่เหมาะสม

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2526). *คู่มือการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนสำหรับนักพัฒนากร*. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2547). *เอกสารวิชาการ การจัดการความรู้การพัฒนาชุมชน: องค์ความรู้การพัฒนาชุมชน ชุดที่ 1*. กรุงเทพฯ: ปีทีเอส เพรส.
- กรมการศาสนา. (2540). *การคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กรมการศาสนา. (2542). *พระราชบัญญัติกฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- การต่างประเทศและสมาคมเพื่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม, กระทรวง. (2537). *แผนปฏิบัติการ 21 เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- กิตติศักดิ์ ปรกติ. (2551). *สิทธิของบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- เกศินี ประทุมสุวรรณ พิรพัฒน์ พันศิริ และ อรรถ อารีรอบ. การพัฒนานวัตกรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมบนฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดนครปฐม. วารสารศิลปศาสตร์ราชชมงคลสุวรรณภูมิ. ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2566).
- โกวิทย์ พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น (Community and Local Self Governance)*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. (2547). *เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- จิรพรรณ กาญจนะจิตรา. (2530). *การพัฒนาชุมชน*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จันทนา อินทนิม. การจัดการชุมชนเข้มแข็ง ตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ. วารสารวิทยาการจัดการและการสื่อสาร. ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 (กันยายน - ธันวาคม 2563).
- ชัยมงคล ศรีทองแดง. (2552). *ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน เขตอำเภอมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด*. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ณัฐพงศ์ จิตนิรัตน์. (2546). *อำนาจชุมชน*. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ณัฐพงศ์ จิตนิรัตน์. (2548). *รหัสชุมชน (Community Code) พื้นที่ อัตลักษณ์ ภาพแทนความจริง และหลังสมัยใหม่*. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- บำรุง สุขพรรณ. (2552). *กลยุทธ์ความสำเร็จในการเผยแพร่ธรรมะที่แฝงอยู่ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระสังฆาธิการในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*.งานวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ประเวศน์ วะสี. (2541). *ประชาคมตำบล, ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศีลธรรมและสุขภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

- ประสิทธิ์ กุลบุญญา.(2552). พระสงฆ์กับการส่งเสริมจริยธรรมตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนจังหวัดอุบลราชธานี. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- ประสิทธิ์ สระทอง. (2560). บทบาทของวัดที่มีต่อสังคมในการก้าวเดินในศตวรรษที่ 21. *Veridian E- Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and arts)*. 10 (1) : 936-951.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2542). ค้นวันที่ 9 มิถุนายน 2556 จาก <http://rirs3.royin.go.th/new-search/word-search-all-x.asp>.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. (2546). *ภารกิจคณะสงฆ์*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์จำกัด.
- พระครูนิรมิตเวฬุวัน (ประยูร จิริสุโง). (2562). บทบาทพระสงฆ์อำเภอบรรพตพิสัยในการส่งเสริมการดำรงชีวิตของประชาชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูปลัดอภิชิตสุวณฺโฑ (ทรงกิจจิวิศการ). (2558). รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูวินัยธรจักรี ศรีจารุเมธีญาณ, สัณญา เคนาภูมิ และ วิทยา เจริญศิริ. (2559) บทบาทพระสงฆ์ไทยในสังคมยุคโลกาภิวัตน์. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. 4 (1 (พิเศษ)) : 275-287.
- พระมหาประยูร ธีรวิโส. (2549). บทบาทของพระสงฆ์กับเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาบ้านท่าสว่าง จังหวัดสุรินทร์ สัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด และโครงการเมืองสหกรณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์. รายงานวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสังเวียร ปญฺญารโ (ศรีมันตะ). (2550). บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : ศึกษากรณี พระครูสุภาจารย์วัฒน์. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระวิทยา ญาณสโร (คัมราชกูร์). (2554). การศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระบัวสอน ทองสลับ. (2560). บทบาทของสถาบันวัดในการพัฒนาชุมชน. *วิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ*. 11 (3) : 161-172.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2552). *สุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ*. เชียงราย : มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2549) ก. *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิกจำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2549) ข. *สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พระระพิน พุทธิสารโร (ด้วงลอย). (2554). *การจัดองค์กรบริหารสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดเชิงพุทธ*.
 วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์คงคปญโญ). (2545). *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการ
 พระศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาปัญฑร์ ปยุตโต. (2512). *บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: บริษัท บพิธ
 จำกัด.
- พระมหาโยธิน โยธโก. (2560). *บทบาทพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในภาค
 ตะวันออกเฉียงเหนือ*. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 17(3), 25-36.
- พระมหาอรุณ ปญญารุโณ และคณะ. (2563). *แนวทางการสร้างเสริมพลังอำนาจผู้สูงอายุโดยใช้วัด
 เป็นฐานในการดูแลตนเองของผู้สูงอายุในประเทศไทย*. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยา
 เชิงพุทธ*, 5(1), 102-121.
- พระสมุห์มโนวัฒน์ ธมฺมโชโต (แพเพชร) และคณะ. (2564). *แนวทางการพัฒนาวัดโดยใช้ชุมชนรอบ
 วัดเป็นฐาน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดโพธารวาส ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี*.
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 8(5), 42-57.
- พระสุธีวรญาณ. (2549). *พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ : รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา*.
 กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- พลเดช ปิ่นประทีป. (2550). *รายงานประชาสังคมในกระแสการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศ*.
 กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- พัฒน์ สุจำนงค์ และคณะ. (2525). *การพัฒนาชุมชนแบบผสมผสานสำหรับประเทศ*
 กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- พิทยา ว่องกุล. (2542). *สร้างสังคมใหม่: ชุมชนาธิปไตย-ธัมมาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง
 แอนด์พับลิชชิ่ง.
- ภัทรพร สิริกาญจน์. (2543). *หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติแนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน
 สุวณโณ ในการพัฒนาชุมชน*. สถาบันไทยคดีศึกษา: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (254)7. *เอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรมมนุษย์ในองค์การ*.
 นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- มหาเถรสมาคม. (2560). *เกี่ยวกับมหาเถรสมาคม*. ค้นวันที่ 4 สิงหาคม 2560 จาก
<http://mahathera.onab.go.th/index.php?url=about>
- มานพ พลไพรินทร์. (2541). *คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์*. กรุงเทพมหานคร: หจก.ชุดิมาการ
 พิมพ์.

- มูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ. สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ
สืบสานแนวพระราชดำริ แนวคิด ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. (2555). *ปรัชญาของ
เศรษฐกิจพอเพียง*. ค้นวันที่ 7 ตุลาคม 2561 จาก
<http://www.pidthong.org/philosophy.php#.XH0z-MAzblU>
- ยุค ศรีอาริยะ. (2543). ลัทธิเปาบุ้นจิ้นแบบไทย ๆ กับประชาธิปไตยโดยตรง. ใน *ประชาธิปไตย
โดยตรงสู่ท้าวธรรมสภา*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ยุวดี ธัญชนะ ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และจำลอง แสนเสนาะ. กระบวนการเรียนรู้กับการพัฒนาที่
ยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนวนเกษตร ตำบลพวา อำเภอ
แก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี. วารสารวิจัยรำไพพรรณี ปีที่ 16 ฉบับที่ 1 (เดือนมกราคม -
เมษายน 2565).
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2525). *การพัฒนาชนบท: เอกสารประกอบการบรรยายวิชาการพัฒนาชุมชน*.
กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*.
กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977).
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การ
พิมพ์ (1977).
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540. ค้นวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2557 จาก
<http://gad.kku.ac.th/main/th/wp-content/uploads/2013/10/2-3-2540.pdf>
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550. ค้นวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2557 จาก
<http://www.ombudsman.go.th/10/documents/law/Constitution2550.pdf>
- วรวิฑูรย์ พลาศศรี. (2561). การพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.
วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น. 12 (4) : 9-27.
- สมพร เทพสิทธิ์า. (2549). *เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร:
สภายุทธศาสตร์สังคมแห่งชาติ.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2535). *วินัยมุข เล่ม 2*. กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์มหาภูมิบาลวิทยาลัย.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2526). *การพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2546). *สังคมวิทยาองค์การ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2549). *การพัฒนาชุมชน : หลักการและวิธีการปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). *ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*.
กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

- สำนักงานจังหวัดนครปฐม. มปป. วัดไร่ขิง. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2567 จาก https://www.nakhonpathom.go.th/travel_top10/detail/7
- สำนักงานจังหวัดนครปฐม. (2560). *บรรยายสรุปจังหวัดนครปฐม 2560*. ค้นวันที่ 15 มิถุนายน 2565 จาก http://www.nakhonpathom.go.th/files/com_news_describe/2017-11_d47c24414a18dec.pdf
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2550). *วัดพัฒนา 2550*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2563). *สิทธิชุมชน*. กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2551). *209 คำสอนพ่อเศรษฐกิจพอเพียง หนังสือเฉลิมพระเกียรติเฉลิมฉลองพระชนมายุ 81 พรรษา*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา สถาบันสื่อธรรม.
- ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม (2553). วัดวังตะกุง. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2567 จาก <http://123.242.145.13/album/32055>
- ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม (2553). วัดบ่อน้ำจืด. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2567 จาก <http://123.242.145.13/album/32088>
- ศิโรช แท่นรัตนกุล และกุสุมา สีดาเพ็ง. วารสารวิทยาการจัดการและการสื่อสาร คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566).
- อรุณ ศิริงานสุรณ. (2552). ความสัมพันธ์แห่งหลักพุทธปรัชญากับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง *จุฬาลงกรณ์ธุรกิจปริทัศน์*. 31 (3) : 99-108.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). *มติชุมชน: วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อุดมพร อมรธรรม. (2549). *ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพระเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว.
- อัจฉรา หล่อตระกูล และ ภัทราพร จันตะนี. (2562). การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในเขตพื้นที่ปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองไม้ซุง โดยการมีส่วนร่วมของวัดหนองไม้ซุง องค์การบริหารส่วนตำบลหนองไม้ซุง และสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วารสารร่วมพลกษ. ปีที่ 37 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2562).
- Ansell, Chris, and Gash, Alison. (2008). Collaborative Governance in Theory and Practice. In *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18 (4) : 543 – 571.
- Agranoff, R., & McGuire, M. (2003). *Collaborative public management: New strategies for local governments*. Georgetown University Press.

- Bardach, E. (1998). *Getting agencies to work together: The practice and theory of managerial craftsmanship*. Brookings Institution Press.
- Cambridge Advanced Learner's Dictionary. (2013). Retrieved June 9, 2013 from <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/community?q=community>
- Challis, L., Fuller, S., Klein, R., Henwood, M., Plowden, W., Webb, A., ... & Wistow, G. (1988). *Joint approaches to social policy: rationality and practice*. Cambridge University Press.
- Dunham, A. (1958). *Community Welfare Organization, Principles and Practice*. New York: Crowell.
- Emerson, K., Nabatchi, T., & Balogh, S. (2012). An integrative framework for collaborative governance. *Journal of public administration research and theory*, 22(1) : 1-29.
- Faulkner, D., & De Rond, M. (Eds.). 2000. *Cooperative strategy: Economic, business and organizational issues*. Oxford University Press.
- Frederickson, H. G. (1991). Toward a theory of the public for public administration. *Administration & Society*, 22(4) : 395-417.
- Freeman, J. (1997). Collaborative governance in the administrative state. *UCLA L. Rev.*, 45 : 1.
- Fung, A., & Wright, E. O. (2001). Deepening democracy: Innovations in empowered participatory governance. *Politics & society*, 29(1) : 5-41.
- Gajda, R. 2004. Utilizing collaboration theory to evaluate strategic alliances. *American journal of evaluation*, 25 (1) : 65-77.
- Gottdiener, M. and Budd, L. (2009). *Key Concepts in Urban Studies*. London: Sage.
- Gray, B. (1989). *Collaborating: Finding Common Ground for Multiparty Problems*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Huxham, C. (1996). Creating collaborative advantage. *Creating Collaborative Advantage*. 1-200.
- Jun, J. S. (2002). *Rethinking administrative theory: The challenge of the new century*. Westport. CT: Greenwood Publishing Group.
- Kettl, D. F. (2002). Managing indirect government. *The tools of government: A guide to the new governance*. 490510.
- Kettl, D. F. (2006). Managing boundaries in American administration: The collaboration imperative. *Public Administration Review*, 66 : 10-19.

- Lawrence, T. B., Phillips, N., & Hardy, C. (1999). Watching whale watching: Exploring the discursive foundations of collaborative relationships. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 35(4) : 479-502.
- McLaughlin, K.. (2004). Towards a'modernized'voluntary and community sector?. *Public Management Review*, 6(4): 555-562.
- MacIver, R. M. (1931). *Society; Its Structure and Changes*. New York: R. Long & R. R. Smith.
- Mandell, M., & Steelman, T. (2003). Understanding what can be accomplished through interorganizational innovations the importance of typologies, context and management strategies. *Public Management Review*, 5(2) : 197-224.
- Norton, A. (1994). อ้างถึงใน อุดม ทุมโฆสิต. (2552). *การปกครองท้องถิ่นสมัยใหม่: บทเรียนจากประเทศที่พัฒนาแล้ว*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. 2013. Retrieved June 9, (2013) from <http://oxforddictionaries.com/definition/english/community?q=community>
- Pollitt, C. (2003). Joined-up government: a survey. *Political studies review*, 1(1) : 34-49.
- Poplin, D. E. (1979). *Communities: A Survey of Theories and Methods of Research*. New York: Macmillan.
- Rhodes, R. A. W. (1997). *Understanding Governance : Policy Networks, Governance, Reflexivity, and Accountability*. Buckingham, England : Open University Press.
- Stoker, G. (1998). Governance as theory: five propositions. *International social science journal*, 50(155) : 17-28.
- Stoker, G. (2004). The challenge of governance. In *Transforming Local Governance*. Palgrave, London.
- Sullivan, H., & Skelcher, C. (2002). Understanding collaboration. In *Working Across Boundaries*. Palgrave. London.
- Thomson, A. M. , Perry, J. , & Miller, T. (2007). Conceptualizing and measuring collaboration. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 19(1) : 23-56.

- United Nations Development Program (UNDP). (2013). *Changing Policy and Practice*. New York : United Nations Publication.
- United Nations Department of Economic and social Affairs. (1960). *Community development and Related service*. New York : United Nations Publication.
- Warm, D. (2011). Local government collaboration for a new decade: Risk, trust, and effectiveness. *State and Local Government Review*, 43(1) : 60-65.
- Walter, U. M., & Petr, C. G. (2000). A template for family-centered interagency collaboration. *Families in Society*, 81(5) : 494-503.
- Williams, P. and Sullivan, H. (2007). *Working in collaboration: Learning from Theory and Practice*. Wales : NLIAH.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย
(Index of item objective congruence: IOC)

1. รศ. ดร.เกศินี ประทุมสุวรรณ	ผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาที่ยั่งยืน ศูนย์วิชาการเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
2. ผศ.ดร.ปณณพงค์ วงศ์ณาศรี	ผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
3. ดร.เกษฎา ผาทอง	ผู้เชี่ยวชาญด้านระเบียบวิธีวิจัย คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
4. ดร.อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ	ผู้เชี่ยวชาญด้านระเบียบวิธีวิจัย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
5. ดร.อัยรวิ วีระพันธ์พงศ์	ผู้เชี่ยวชาญด้านระเบียบวิธีวิจัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ภาคผนวก ข
แบบวิเคราะห์เอกสาร

ภาคผนวก ค
แบบการสังเกตการณ์

แบบการสังเกตการณ์ (observation form)

วัน เดือน ปี ที่สังเกตการณ์

ชื่อ - สกุล ผู้สังเกตการณ์

วัตถุประสงค์/ประเด็น การสังเกตการณ์

.....

สรุปผลการสังเกตการณ์

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ข้อสังเกต

.....

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

ลงชื่อผู้สังเกตการณ์

ภาคผนวก ง
แบบสัมภาษณ์ ชุดที่ 1 สำหรับวัดในจังหวัดนครปฐม

แบบสัมภาษณ์

โครงการวิจัยเรื่อง “กระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน: กรณีศึกษา วัดในจังหวัดนครปฐม”
(วัดในจังหวัดนครปฐม)

1. บทบาทของวัดในการส่งเสริมแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนในพื้นที่โดยรอบวัด

- 1.1 พระสงฆ์ในวัดของท่านได้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมหรือขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 1.2 ท่านคิดว่าพระสงฆ์ควรมีบทบาทในการนำเสนอเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระพุทธศาสนาอย่างไร
- 1.3 สถาบันวัดควรเพิ่มกิจกรรมอะไรเพื่อให้ประชาชนมองเห็นความสำคัญและเกิดแรงจูงใจในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างจริงจัง
- 1.4 พระสงฆ์ควรร่วมมือกับผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือ องค์กรต่าง ๆ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร

2. การสร้างระบบความร่วมมือของวัดและพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในพระพุทธศาสนาโดยใช้วัดเป็นฐานแก่ประชาชนในพื้นที่โดยรอบวัด

- 2.1 องค์กร/หน่วยงานใดเป็นผู้ที่รับผิดชอบหลัก
- 2.2 มีหน้าที่หรือแนวทางการปฏิบัติอย่างไร
- 2.3 ปฏิบัติหน้าที่กับใครและกับหน่วยงานใดบ้าง
- 2.4 กิจกรรมที่ต้องปฏิบัติมีอะไรบ้าง
- 2.5 ท่านได้มีส่วนร่วมอย่างไรในการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน

3. ความคาดหวังของวัดและพระสงฆ์ต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน

- 3.1 ก่อนการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาขับเคลื่อนประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนมีลักษณะอย่างไร

3.2 ภายหลังการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาขับเคลื่อนประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนมีลักษณะอย่างไร

3.3 ปัญหาและอุปสรรคของการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาขับเคลื่อนประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนมีลักษณะอย่างไร

3.4 ท่านมีความคาดหวังต่อการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาขับเคลื่อนประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนในอนาคตอย่างไร

3.5 ท่านมีแนวทางในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐานเป็นอย่างไร

ภาคผนวก จ

แบบสัมภาษณ์ ชุดที่ 2 สำหรับชุมชนในพื้นที่วัดในจังหวัดนครปฐม

แบบสัมภาษณ์

โครงการวิจัยเรื่อง “กระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน: กรณีศึกษา วัดในจังหวัดนครปฐม”
(ชุมชนในพื้นที่วัดในจังหวัดนครปฐม)

1. การรับรู้ของชุมชนต่อแนวทางของวัดในการส่งเสริมจริยธรรมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนในพื้นที่โดยรอบวัด

1.1 ท่านได้รับการส่งเสริมหรือขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนในพื้นที่โดยรอบวัดหรือไม่อย่างไร

1.2 ท่านคิดว่าพระสงฆ์ควรมีบทบาทในการนำเสนอเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระพุทธศาสนาอย่างไร

1.3 สถาบันวัดควรเพิ่มกิจกรรมอะไรเพื่อให้ประชาชนมองเห็นความสำคัญและเกิดแรงจูงใจในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างจริงจัง

1.4 พระสงฆ์ควรร่วมมือกับผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือ องค์กรต่าง ๆ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร

2. การมีส่วนร่วมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในพระพุทธศาสนาโดยการใช้วัดเป็นฐานแก่ประชาชนในพื้นที่โดยรอบวัด

2.1 องค์กร/หน่วยงานใดเป็นผู้ที่รับผิดชอบหลัก

2.2 มีหน้าที่หรือแนวการปฏิบัติอย่างไร

2.3 ปฏิบัติหน้าที่กับใครและกับหน่วยงานใดบ้าง

2.4 กิจกรรมที่ต้องปฏิบัติมีอะไรบ้าง

2.5 ท่านได้มีส่วนร่วมอย่างไรในการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน

3. ความคาดหวังของท่านต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน

3.1 ก่อนการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาขับเคลื่อนประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนโดยการใช้วัดเป็นฐานมีลักษณะอย่างไร

3.2 ภายหลังการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาขับเคลื่อนประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐานมีลักษณะอย่างไร

3.3 ปัญหาและอุปสรรคของการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาขับเคลื่อนประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐานมีลักษณะอย่างไร

3.4 ท่านมีความคาดหวังต่อการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาขับเคลื่อนประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐานในอนาคตอย่างไร

3.5 ท่านมีแนวทางในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐานเป็นอย่างไร

ภาคผนวก ฉ
ผลการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย ชุดที่ 1

ผลการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย ชุดที่ 1

(Index of item objective congruence: IOC)

โดยผู้เชี่ยวชาญ

ค่าความเที่ยงตรง (validity)

ประเด็น		ผลการประเมิน					รวม	IOC	ความหมาย
		ค น ที่ 1	ค น ที่ 2	ค น ที่ 3	ค น ที่ 4	ค น ที่ 5			
1	พระสงฆ์ในวัดของท่านได้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมหรือขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไรในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
2	ท่านคิดว่าพระสงฆ์ควรมีบทบาทในการนำเสนอเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระพุทธศาสนาอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
3	สถาบันวัดควรเพิ่มกิจกรรมอะไรเพื่อให้ประชาชนมองเห็นความสำคัญและเกิดแรงจูงใจในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างจริงจัง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
4	พระสงฆ์ควรร่วมมือกับผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
5	องค์กร/หน่วยงานใดเป็นผู้ที่รับผิดชอบหลัก	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
6	มีหน้าที่หรือแนวทางการปฏิบัติอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
7	ปฏิบัติหน้าที่กับใครและกับหน่วยงานใดบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
8	กิจกรรมที่ต้องปฏิบัติมีอะไรบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
9	ท่านได้มีส่วนร่วมอย่างไรในการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
10	ก่อนการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาขับเคลื่อนประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนมีลักษณะอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
11	ภายหลังการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาขับเคลื่อนประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนมีลักษณะอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
12	ปัญหาและอุปสรรคของการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาขับเคลื่อนประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนมีลักษณะอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้

ประเด็น		ผลการประเมิน					รวม	IOC	ความ หมาย
		ค น ที่ 1	ค น ที่ 2	ค น ที่ 3	ค น ที่ 4	ค น ที่ 5			
13	ท่านมีความคาดหวังต่อการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาขับเคลื่อนประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนในอนาคตอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
14	ท่านมีแนวทางในการยกระดับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐานเป็นอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
รวม		14	14	14	14	14	70	1	ใช้ได้

ภาคผนวก ข
ผลการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย ชุดที่ 2

ผลการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย ชุดที่ 1

(Index of item objective congruence: IOC)

โดยผู้เชี่ยวชาญ

ค่าความเที่ยงตรง (validity)

ประเด็น		ผลการประเมิน					รวม	IOC	ความ หมาย
		ค น ที่ 1	ค น ที่ 2	ค น ที่ 3	ค น ที่ 4	ค น ที่ 5			
1	ท่านได้รู้การส่งเสริมหรือขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนในพื้นที่โดยรอบวัดหรือไม่อย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
2	ท่านคิดว่าพระสงฆ์ควรมียุทธศาสตร์ในการนำเสนอเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระพุทธศาสนาอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
3	สถาบันวัดควรเพิ่มกิจกรรมอะไรเพื่อให้ประชาชนมองเห็นความสำคัญและเกิดแรงจูงใจในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างจริงจัง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
4	พระสงฆ์ควรร่วมมือกับผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือ องค์กรต่าง ๆ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
5	องค์กร/หน่วยงานใดเป็นผู้ที่รับผิดชอบหลัก	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
6	มีหน้าที่หรือแนวทางการปฏิบัติอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
7	ปฏิบัติหน้าที่กับใครและกับหน่วยงานใดบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
8	กิจกรรมที่ต้องปฏิบัติมีอะไรบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
9	ท่านได้มีส่วนร่วมอย่างไรในการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่ยุคที่ 3 เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัดเป็นฐาน	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
10	ก่อนการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาขับเคลื่อนประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐานมีลักษณะอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
11	ภายหลังการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาขับเคลื่อนประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐานมีลักษณะอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
12	ปัญหาและอุปสรรคของการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาขับเคลื่อนประยุกต์ใช้	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้

ประเด็น		ผลการประเมิน					รวม	IOC	ความ หมาย
		ค น ที่ 1	ค น ที่ 2	ค น ที่ 3	ค น ที่ 4	ค น ที่ 5			
	เพื่อการพัฒนาชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐานมี ลักษณะอย่างไร								
13	ท่านมีความคาดหวังต่อการนำหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงมาขับเคลื่อนประยุกต์ใช้ เพื่อการพัฒนาชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐาน ในอนาคตอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
14	ท่านมีแนวทางในการยกระดับการขับเคลื่อน หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้วัด เป็นฐานเป็นอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
รวม		14	14	14	14	14	70	1	ใช้ได้

ภาคผนวก ซ

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ	นายชนะชัย สามล (หัวหน้าโครงการวิจัย/นักวิจัย)
ตำแหน่ง	อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต ภาควิชารัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประวัติการศึกษา	ปี 2558 รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รป.ม) (การปกครองท้องถิ่น) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
ประวัติการทำงาน	ปี 2554 รัฐศาสตรบัณฑิต (รป.) (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยนเรศวร 2559 – 2561 อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี ปี 2561 -ถึงปัจจุบัน อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผลงานทางวิชาการ	1) กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์, ชนะชัย สามล, สุพัตรา สันติรุ่งโรจน์. (2562) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของนักศึกษาคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. รายงานผลการวิจัย/บทความทาง วิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 17 และระดับนานาชาติ ครั้งที่ 1 มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย: 1053-1056 2) ชนะชัย สามล. (2563). ปัญหาและปัจจัยความสำเร็จต่อการกระจาย อำนาจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: กรณีศึกษา ประเทศฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และไทย. การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 12 มหาวิทยาลัย ราชภัฏนครปฐม, ปีที่ 12 (ฉบับที่ 1): 510. 3) ชนะชัย สามล. (2564). การจัดการเครือข่ายการให้บริหารสาธารณะแก่ ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 : กรณีศึกษาวัดม หารณพารามวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร. รายงานการประชุมวิชาการ เสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 9. มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี 4) ชนะชัย สามล. (2565). คุณภาพชีวิตของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติ ธรรมแผนกบาลี วัดอาวุธ วิกสิตาราม ในสถานการณ์การระบาดของโรคติด เชื้อไวรัสโคโรนา 2019. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย. 5 (1) :124-139 [TCI2] 5) ชนะชัย สามล และกิตติพงษ์ เพียรพิทักษ์. (2563). การร่วมกันผลิต บริการสาธารณะระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม. วารสารรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 5 (1) :143-184 [TCI2] 6) พระมนตรี ฐิตปรุกโกโม และชนะชัย สามล. ผลกระทบจากการจัด การศึกษาทางไกลในสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019. เอกสาร

ประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 3 วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

7) พระสัมฤทธิ์ กิตติโก และคณะชัย สามล. (2563) กระบวนการความร่วมมือในการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชนที่ได้รับผลกระทบ จากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยในวัดเป็นฐาน. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 3 วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

8) สุริยาทิศ โพธิ์ประสิทธิ์, วชิรบุญเม่น, ชัยยะ ทองชู และคณะชัย สามล. (2565). การประเมินโครงการศุภกิจธรรม สุขถึงใจ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยส่วนกลาง จังหวัดนครปฐม. การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 10 และระดับนานาชาติ ครั้งที่ 5 มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี : 279-2912)

ผลงานวิจัย

1) หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง กระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชน โดยใช้วัดเป็นฐาน: กรณีศึกษา วัดในจังหวัดนครปฐม. สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ 2565

2) หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง การพัฒนาสมรรถนะของอาจารย์ผู้สอนออนไลน์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ภายใต้มาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019. สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ 2564

3) นักวิจัย เรื่อง การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ 2563

4) นักวิจัย เรื่อง การใช้หลักวิริยะและอหิงสาเพื่อได้มาซึ่งโฉนดชุมชนกลุ่มชุมชนคลองโยง จังหวัดนครปฐม. งบประมาณการวิจัยและนวัตกรรม สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2561

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

ภาควิชารัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ	พระมหาอรุณ ปญารุโณ, ผศ. ดร. (นักวิจัย)
ตำแหน่ง	คณบดีคณะสังคมศาสตร์
ประวัติการศึกษา	ปี 2539 เปรียญธรรม 9 ประโยค (ป.ธ.9) ปี 2541 ศาสตราจารย์บัณฑิต (สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) ปี 2549 รัฐศาสตรบัณฑิต (ทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์) ปี 2551 รัฐศาสตรบัณฑิต (ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศฯ) ปี 2544 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาสันสกฤต) ปี 2546 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) ปี 2551 รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (การปกครองท้องถิ่น) ปี 2554 นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (นิเทศศาสตร์) ปี 2565 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาองค์กร)
ประวัติการทำงาน	ปี 2548 - ปัจจุบัน อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ ปี 2552 - 2556 หัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ ปี 2556 - 2566 คณบดีคณะสังคมศาสตร์
ผลงานทางวิชาการ	1. บทบาทพระสงฆ์กับการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยในจังหวัดร้อยเอ็ด 2. ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย 3. การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างความสมานฉันท์ในสังคมไทย กรณีศึกษาประชาชนในกรุงเทพมหานคร 4. แนวทางการสร้างเสริมพลังอำนาจผู้สูงอายุ โดยใช้วัดเป็นฐานในการดูแลตนเองของผู้สูงอายุในประเทศไทย
ผลงานวิจัย	1. หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง แนวทางการสร้างเสริมพลังอำนาจผู้สูงอายุ โดยใช้วัดเป็นฐานในการดูแลตนเองของผู้สูงอายุในประเทศไทย 2. หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง ความพึงพอใจของสถานศึกษาในการปฏิบัติงานครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศาลายา 3. ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง การใช้หลักจริยและอหิงสาเพื่อได้มาซึ่งโฉนดชุมชน กลุ่มชุมชนคลองโยง จังหวัดนครปฐม 4. ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสมานฉันท์สำหรับประชาชนในสังคมไทย
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ	ผศ.ดร.กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์ (นักวิจัย)
ตำแหน่ง	หัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์
ประวัติการศึกษา	ปี 2558 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์) ปี 2548 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์) ปี 2560 รัฐศาสตรบัณฑิต (เทคนิคและทฤษฎีทางรัฐศาสตร์) ปี 2546 วิทยาศาสตร์บัณฑิต (สุขศึกษา)
ประวัติการทำงาน	ปี 2550 -ถึงปัจจุบัน อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผลงานทางวิชาการ	1. การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ 2. นโยบายต่างประเทศของจีนกับความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 3. พรรคการเมือง : กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชนรุ่นใหม่ในการเลือกตั้ง 4. ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย
ผลงานวิจัย	1.หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง พระสงฆ์ไทยกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม :ศึกษากรณีเคลื่อนไหวให้บรรพบุรุษพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2559 2.หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง นักศึกษากับการเคลื่อนไหวทางการเมือง ในวันครบรอบ 1 ปี การทำรัฐประหารของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา 3. ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง การใช้หลักวิธียะและอหิงสาเพื่อได้มาซึ่งโฉนดชุมชน กลุ่มชุมชนคลองโยง จังหวัดนครปฐม 4. ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง แนวทางการสร้างเสริมพลังอำนาจผู้สูงอายุ โดยใช้วัดเป็นฐานในการดูแลตนเองของผู้สูงอายุในประเทศไทย
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	ภาควิชารัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ	ดร.นภารัตน์ กิติรัตน์มงคล (นักวิจัย)
ตำแหน่ง	อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์
ประวัติการศึกษา	ปี 2562 ปรัชญาดุสิตบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์) ปี 2556 รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต (บริหารรัฐกิจ) ปี 2540 ศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์)
ประวัติการทำงาน	ปี 2545 – 2563 เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ปี 2562 – ปัจจุบัน อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผลงานทางวิชาการ	1. การจัดการตนเองของภาคประชาสังคม: แสงหนึ่งที่ปลายอุโมงค์แห่ง ประชาธิปไตย 2. มนุษย์กับหน้าที่พลเมืองในศตวรรษที่ 21 (ผู้ร่วม) 3. บทบาทของภาคประชาสังคมในกระบวนการนโยบายสาธารณะกับ การจัดการการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19
ผลงานวิจัย	1. ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง บทบาทของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในการ จัดการองค์การกับการเยียวยาสังคมในภาวะวิกฤตการระบาดของโรคโควิด- 19 2. หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง การเพิ่มจำนวนนักศึกษาและการรักษา จำนวนนักศึกษาไม่ให้ออกกลางคันในการศึกษาระดับปริญญาโทของ สาขาวิชารัฐศาสตร์ 3. ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง การติดตามนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาและรัฐศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 4. นักวิจัย เรื่อง โครงการการยกฐานะเทศบาลนครหาดใหญ่เป็นมหานคร หาดใหญ่
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ	นางสาวสุพัตรา สันติรุ่งโรจน์
ตำแหน่ง	อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2559 ร.บ. (รัฐศาสตรการปกครอง) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2561 ร.ม. (การเมืองและการจัดการปกครอง) คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. 2565 - ปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผลงานทางวิชาการ	1. กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์, พระมหาดูรณ์ ปญญารุโณ และสุพัตรา สันติรุ่งโรจน์. (2562). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 6(8), 3758-3772. (TCI 1) 2. กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์, พระมหาดูรณ์ ปญญารุโณ และสุพัตรา สันติรุ่งโรจน์. (2565). พัฒนาการและความสำคัญของแนวคิดทฤษฎีกระแสหลัก. วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์. 7(3). (TCI 1) 3. พระมหาดูรณ์ ปญญารุโ, ดร.กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์, พระครูธรรมศุต (สุทธิพจน์ สุทธิวจโน) และสุพัตรา สันติรุ่งโรจน์. (2563). การบริหารจัดการภาครัฐของไทยในสถานการณ์วิกฤติ : กรณีศึกษา วิกฤตการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ 5(11). (TCI 1) 4. พระครูธรรมศุต (สุทธิพจน์ สุทธิวจโน), พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ (คำมาก), ชาตรี สุขสบาย, สุพัตรา สันติรุ่งโรจน์ และเกษภา ผาทอง. (2565). การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. 5(1). (TCI 2)
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เลขที่ 248 หมู่ที่ 1 ถนนศาลายา-นครชัยศรี ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม รหัสไปรษณีย์ 73170

